

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra Sociální práce

Rigorózní práce

Mgr. Gabriela Bartesová

Sociálně-politická analýza příčin zadluženosti občanů

Socio-political analysis of the causes of indebtedness of citizens

Praha 2016

Vedoucí práce: Prof. JUDr. Igor Tomeš, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce Prof. JUDr. Igorovi Tomešovi CSc. za vedení, trpělivost a nároky, které mi umožnily vnímat systémové souvislosti. Dále chci poděkovat svým studijním kolegyním za inspiraci a neustálou podporu ve studiu.

Práci věnuji svému otci, který ve mne věřil po celou dobu studia.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 1. dubna 2016

.....
Jméno a příjmení

Bibliografický záznam

BARTESOVÁ, Gabriela. *Sociálně-politická analýza příčin zadluženosti občanů.*

Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra sociální práce, 2016. 140 s.

Vedoucí rigorózní práce Prof. JUDr. Igor Tomeš, CSc.

KLÍČOVÁ SLOVA

předluženost, příčiny, důsledky, ztráta zdrojů, nezaměstnanost, závislost, alkoholismus, drogy, sociální bydlení, bezdomovectví, prevence

KEYWORDS

over-indebtedness, causes, consequences, loss of income, unemployment, addiction, alcoholism, drugs, social housing, homelessness, prevention

ANOTACE

Rigorózní práce „Sociálně-politická analýza příčin zadluženosti občanů“ se zaměřuje na hlubší analýzu problémů, které k předluženosti vedou. Zároveň se snaží upozornit na nejzávažnější důsledky předluženosti. Práce upozorňuje na provázanost příčin a důsledků, kdy v mnoha případech jedny zastupují druhé a naopak. Hranice mezi příčinou a důsledkem může být často nezřetelná a pro řešení celé situace předluženého klienta je podstatné ji rozlišit.

Teoretická část se soustřeďuje na problematiku ztráty zdrojů, které k předluženosti mohou vést, upozorňuje na významnou roli vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti a zmiňuje nejzávažnější důsledky předlužení, za které autorka považuje především ztrátu bydlení, bezdomovectví a další negativní jevy.

Výzkumná část je zaměřena na skupinu, která ze sociálního hlediska patří mezi skupiny, které jsou sociálním vyloučením nejvíce ohroženy. Jedná se o žadatele dávek hmotné nouze. Výzkum se pokouší zanalyzovat jejich dluhovou situaci v souvislosti s věkem, vzděláním, ubytováním, délkou nezaměstnanosti, ochotou změnit svou situaci a ochotou splácet své závazky.

OVERVIEW

The thesis “Socio-political analysis of the causes of indebtedness of citizens” consists of a detailed analysis of issues leading up to over-indebtedness. It also aims to point out the most serious consequences of over-indebtedness. The thesis brings attention to the relation between causes and effects which, in many cases, take the form of the opposite and vice versa. The boundary between cause and effect can often be indistinct, and it is essential to distinguish between the two in order to find a solution for an over-indebted client.

The theoretical part of the thesis deals with the issue of a loss of income which may lead to over-indebtedness, draws attention to the important role of education in the area of financial literacy, and notes on the most serious consequences of over-indebtedness, which it sees in the loss of housing, homelessness, and other negative effects.

The research part concentrates on a social group which belongs to one of the most threatened with social exclusion, welfare applicants. The research attempts to analyse their debt situation in relation to their age, education, housing, unemployment period, willingness to change their situation, and willingness to repay their debt.

OBSAH

ÚVOD	7
1. MEZINÁRODNÍ ÚPRAVA	9
1.1. Systémová opatření EU	13
1.2. Velká Británie	16
1.3. Francie	17
1.4. Rakousko	17
1.5. Předsoudní řízení	18
1.6. Dluhové poradenství	18
1.7. Shrnutí	19
2. ČESKÁ REPUBLIKA	20
2.1. Systémová opatření na národní úrovni	20
2.2. Stav zadluženosti	31
2.3. Legislativní úprava	34
2.3.1. Insolvenční řízení	34
2.3.2. Další vybraná zákonná opatření	40
2.4. Předsoudní a mimosoudní řešení	41
2.5. Dluhové poradenství	42
2.5.1. Vybrané organizace zabývající se dluhovým poradenstvím	42
2.6. Shrnutí	44
3. ZTRÁTA ZDROJŮ JAKO PŘÍČINA	45
3.1. Nezaměstnanost – příčina i důsledek	45
3.2. Nemoc jako příčina	51
3.3. Invalidita jako příčina	52
3.4. Závislost jako příčina	54
3.4.1. Gamblerství	55
3.4.2. Zneužívání nelegálních návykových látek	58
3.4.3. Zneužívání legálních návykových látek – alkoholismus	61
3.5. Sociální past jako příčina	65
3.6. Zadluženost dětí z DD	66
4. FINANČNÍ NEGRAMOTNOST JAKO PŘÍČINA	69
5. NEJZÁVAŽNĚJŠÍ DŮSLEDKY PŘEDLUŽENOSTI	72
5.1. Problematika bydlení	72
5.2. Problematika bezdomovectví	80
5.3. Jiné závažné důsledky	87
6. VÝZKUM	89
6.1. Základní výzkum	90
6.2. Výzkum vyplývající ze základního výzkumu	115
6.3. Shrnutí výzkumu	128
ZÁVĚR	129
RESUMÉ	133
SUMMARY	133
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ODBORNÝCH PRAMENŮ	135

Motto:

„Dluhy jsou jako děti“

- *obvykle nevznikají na základě racionálního hospodářského kalkulu*
 - *rostou rychleji, než bychom čekali*
 - *mají tendenci vymykát se z kontroly*
 - *jejich zvládnutí vyžaduje pevnou vůli, organizační dovednosti a schopnost nadhledu*

Together and Across 3/2010

ÚVOD

Na doporučení komise pro státní závěrečné zkoušky a se souhlasem předsedy rigorózní komise vychází tato práce z úspěšně obhájené diplomové práce „Sociálně-politická analýza příčin zadluženosti občanů.“

Tato rigorózní práce se zabývá problematikou předluženosti. Pokouší se vystihnout nejdůležitější příčiny, které vedou k předlužení občana.

Práce navazuje na bakalářskou práci „Sociální analýza zadlužených na Praze 3, Žižkov“¹ a více do hloubky zpracovává jednotlivé příčiny vedoucí k předlužení obecně, bez zaměření na konkrétní lokalitu, dále doplňuje a rozšiřuje diplomovou práci „Sociálně-politická analýza příčin zadluženosti občanů“.

Důvodem zpracování tématu více do hloubky je fakt, že předluženost nabývá stále více na aktuálnosti. Dalším důvodem jsou profesní zkušenosti autorky, která zkušenost soudní vykonavatelky rozšířila ještě o zkušenost sociální pracovnice s žadateli dávek hmotné nouze. Při plnění pracovních povinností v obou profesích se autorka dostává úzce do kontaktu právě s předluženými lidmi a posuzuje jejich nepříznivou sociální situaci.

V teoretické části, v kapitole 1, se podíváme na problematiku předluženosti z hlediska vybraných evropských zemí.

V kapitole 2 se budeme věnovat problematice předluženosti v České republice. Podíváme se, jaký je současný stav a jaká je legislativní úprava. Část kapitoly bude věnována insolvenčnímu řízení a dluhovému poradenství.

¹ Bartesová G., Sociální analýza zadlužených na Praze3, Žižkov, bakalářská práce Univerzita Karlova, 2012

Kapitola 3 se danou problematikou zabývá z hlediska ztráty zdrojů, kterými jsou nezaměstnanost, nemoc, invalidita a různé druhy závislostí. V této kapitole se zmíníme i o sociální pasti a také o zadluženosti dětí, které vyrůstají v institucionální péči, a zadluženost jim ztěžuje start do života.

Kapitola 4 se zabývá finanční gramotností, respektive jejím nedostatkem, který bývá častou příčinou zadlužování.

V kapitole 5 se budeme věnovat důsledkům předluženosti, které autorka práce považuje za nejdůležitější, neboť mohou přímo zhoršovat kvalitu života a vést k sociálnímu vyloučení, případně ohrožovat člověka na životě. Jedná se o problematiku bydlení, bezdomovectví, podvýživy, špatného zdravotního stavu, nevzdělanosti a sociální pasti.

V každé kapitole je zmíněn právní rámec, který danou problematiku ošetřuje.

Ve výzkumné části se pokusíme o analýzu životní úrovně předlužených. Budeme je zkoumat z několika hledisek, zaměříme se na věk, vzdělání, bydlení, vyloučení z trhu práce v návaznosti na výši dluhů, ochotu je splácet a ochotu řešit svou situaci např. rekvalifikačním kurzem, či přijetím i nekvalifikované práce.

Výzkum je dělen na základní výzkum I a na výzkum II, který vyplynul ze základního výzkumu.

1. MEZINÁRODNÍ ÚPRAVA

Předlužení může vést ke katastrofální chudobě a propadu až na sociální dno. Tento stav může následně vyvolávat sociální napětí, jehož nebezpečí si každý stát uvědomuje, a proto přijímá různá opatření k možnosti napravení takové situace.

Evropská unie vyhlásila rok 2010 za Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení, kdy jedním z cílů bylo otevřeně se postavit proti příčinám chudoby.

Na Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení navazuje strategie „Evropa 2020“². Mezi hlavní cíle této strategie patří boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení, s cílem snížit o dvacet milionů počet lidí, kteří žijí v chudobě nebo v sociálním vyloučení, případně jsou tímto stavem ohroženi. Další cíle jsou zaměřeny na zvýšení zaměstnanosti, zlepšení podmínek pro výzkum a vývoj, změnu klimatu a udržitelné zdroje energie, zlepšení úrovně vzdělávání a s tím související snaha o snižování míry předčasného ukončování školní docházky.

² Evropa 2020, [online]. [cit. 2015-01-15] dostupné z http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/index_cs.htm

Tabulka osob ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením v %

Země / Období	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
EU (28 zemí)	:	:	:	:	:	:	23.8	24.4	24.8	24.5 ^(e)
EU (27 zemí)	:	25.7	25.3 ^(e)	24.4	23.8	23.3	23.7	24.3	24.8	24.4 ^(e)
Eurozóna (18 zemí)	:	21.7	22.0	21.8	21.7	21.5	21.9	23.0	23.4	23.0 ^(e)
Eurozóna (17 zemí)	:	21.5	21.8	21.7	21.6	21.4	21.8	22.9	23.3	22.9 ^(e)
Belgie	21.6	22.6	21.5	21.6	20.8	20.2	20.8	21.0	21.6	20.8
Bulharsko	:	:	61.3	60.7	44.8 ^(b)	46.2	49.2	49.1	49.3	48.0
Česká republika	:	19.6	18.0	15.8	15.3	14.0	14.4	15.3	15.4	14.6
Dánsko	16.5	17.2	16.7	16.8	16.3	17.6	18.3	18.9	19.0	18.9
Německo	:	18.4	20.2	20.6	20.1	20.0	19.7	19.9	19.6	20.3
Estonsko	26.3	25.9	22.0	22.0	21.8	23.4	21.7	23.1	23.4	23.5
Irsko	24.8	25.0	23.3	23.1	23.7	25.7	27.3	29.4	30.0	:
Recko	30.9	29.4	29.3	28.3	28.1	27.6	27.7	31.0	34.6	35.7
Španělsko	25.0	24.3	24.0	23.3	24.5	24.5	26.7	27.7	28.2	27.3 ^(b)
Francie	19.8	18.9	18.8	19.0	18.5 ^(b)	18.5	19.2	19.3	19.1	18.1
Chorvatsko	:	:	:	:	:	:	31.1	32.6	32.6	29.9
Itálie	26.4	25.0	25.9	26.0	25.3	24.7	24.5	28.2	29.9	28.4
Kypr	:	25.3	25.4	25.2	23.3	23.5 ^(b)	24.6	24.6	27.1	27.8
Lotyšsko	:	46.3	42.2	35.1	34.2	37.9 ^(b)	38.2	40.1	36.2	35.1
Litva	:	41.0	35.9	28.7	27.6	29.6	34.0	33.1	32.5	30.8
Lucembursko	16.1	17.3	16.5	15.9	15.5	17.8	17.1	16.8	18.4	19.0
Maďarsko	:	32.1	31.4	29.4	28.2	29.6	29.9	31.0	32.4	33.5
Malta	:	20.5	19.5	19.7	20.1	20.3	21.2	22.1	23.1	24.0
Nizozemsko	:	16.7	16.0	15.7	14.9	15.1	15.1	15.7	15.0	15.9
Rakousko	17.9	17.4	17.8	16.7	20.6 ^(b)	19.1	18.9	19.2	18.5	18.8
Polsko	:	45.3	39.5	34.4	30.5 ^(b)	27.8	27.8	27.2	26.7	25.8
Portugalsko	27.5	26.1	25.0	25.0	26.0	24.9	25.3	24.4	25.3	27.4
Rumunsko	:	:	:	45.9	44.2	43.1	41.4	40.3	41.7	40.4
Slovinsko	:	18.5	17.1	17.1	18.5	17.1	18.3	19.3	19.6	20.4
Slovensko	:	32.0	26.7	21.3	20.6	19.6	20.6	20.6	20.5	19.8
Finsko	17.2	17.2	17.1	17.4	17.4	16.9	16.9	17.9	17.2	16.0
Švédsko	16.9	14.4	16.3	13.9	14.9	15.9	15.0	16.1	15.6	16.4
Spojené království	:	24.8	23.7	22.6	23.2	22.0	23.2	22.7	24.1 ^(b)	24.8
Island	13.7	13.3	12.5	13.0	11.8	11.6	13.7	13.7	12.7	13.0
Norsko	15.8	16.2	16.9	16.5	15.0	15.2	14.9	14.5	13.7	14.1
Švýcarsko	:	:	:	17.9	18.1	17.9	17.2	17.2	17.5	16.4
Makedonie	:	:	:	:	:	:	47.2	50.4	:	:
Turecko	:	:	72.4	:	:	:	:	:	:	:

(:) Není k dispozici, (e) Odhad, (b) Přerušená řada

Zdroj: Eurostat³

Evropská unie dlouhodobě zkoumá životní úroveň svých občanů. Prostřednictvím Eurostatu, který jednotlivá data srovnává a analyzuje, nás informuje o vývoji a stavu společnosti. Jednou ze zkoumaných oblastí je srovnání počtu osob nacházejících se v materiální nouzi (ekonomicky strádajících).

³ Databáze Eurostatu, [online]. [cit. 2015-01-15] dostupné z http://apl.czso.cz/pll/eutab/html.h?ptabkod=t2020_53

Tabulka osob silně ekonomicky strádajících v %

Země / Období	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
EU (28 zemí)	:	:	:	:	:	:	:	8.4	8.9	9.9	9.6 ^(e)
EU (27 zemí)	:	:	10.8 ^(e)	9.9 ^(e)	9.1 ^(e)	8.5	8.2 ^(e)	8.4	8.8	9.9	9.6 ^(e)
Eurozóna (18 zemí)	:	:	5.9	5.7	5.5	5.9	5.9	5.9	6.8	7.7	7.4 ^(e)
Eurozóna (17 zemí)	:	:	5.7	5.6	5.4	5.8	5.7	5.7	6.7	7.6	7.3 ^(e)
Belgie	4.5	4.7	6.5	6.4	5.7	5.6	5.2	5.9	5.7	6.3	5.1
Bulharsko	:	:	:	57.7	57.6	41.2	41.9	45.7	43.6	44.1	43.0
Česká republika	:	:	11.8	9.6	7.4	6.8	6.1	6.2	6.1	6.6	6.6
Dánsko	2.0	2.9	3.2	3.1	3.3	2.0	2.3	2.7	2.6	2.8	3.8
Německo	:	:	4.6	5.1	4.8	5.5	5.4	4.5	5.3	4.9	5.4
Estonsko	:	9.4	12.4	7.0	5.6	4.9	6.2	9.0	8.7	9.4	7.6
Irsko	5.6	4.8	5.1	4.8	4.5	5.5	6.1	5.7	7.8	9.8	:
Recko	16.9	14.1	12.8	11.5	11.5	11.2	11.0	11.6	15.2	19.5	20.3
Španělsko	:	4.8	4.1	4.1	3.5	3.6	4.5	4.9	4.5	5.8	6.2
Francie	:	6.1	5.3	5.0	4.7	5.4	5.6	5.8	5.2	5.3	5.1
Chorvatsko	:	:	:	:	:	:	:	14.3	15.2	15.9	14.7
Itálie	:	6.9	6.4	6.3	6.8	7.5	7.0	6.9	11.2	14.5	12.4
Kypř	:	:	12.2	12.6	13.3	9.1	9.5 ^(b)	11.2	11.7	15.0	16.1
Lotyšsko	:	:	39.3	31.3	24.0	19.3	22.1	27.6	31.0	25.6	24.0
Litva	:	:	32.6	25.3	16.6	12.3	15.6	19.9	19.0	19.8	16.0
Lucembursko	1.9	0.8	1.8	1.1	0.8	0.7	1.1	0.5	1.2	1.3	1.8
Maďarsko	:	:	22.9	20.9	19.9	17.9	20.3	21.6	23.1	25.7	26.8
Malta	:	:	5.4	3.9	4.4	4.3	5.0	6.5	6.6	9.2	9.5
Nizozemsko	:	:	2.5	2.3	1.7	1.5	1.4	2.2	2.5	2.3	2.5
Rakousko	3.3	3.8	3.5	3.6	3.3	5.9 ^(b)	4.6	4.3	4.0	4.0	4.2
Polsko	:	:	33.8	27.6	22.3	17.7	15.0	14.2	13.0	13.5	11.9
Portugalsko	:	9.9	9.3	9.1	9.6	9.7	9.1	9.0	8.3	8.6	10.9
Rumunsko	:	:	:	:	36.5	32.9	32.2	31.0	29.4	29.9	28.5
Slovinsko	:	:	5.1	5.1	5.1	6.7	6.1	5.9	6.1	6.6	6.7
Slovensko	:	:	22.1	18.2	13.7	11.8	11.1	11.4	10.6	10.5	10.2
Finsko	:	3.8	3.8	3.3	3.6	3.5	2.8	2.8	3.2	2.9	2.5
Švédsko	:	3.0	2.3	2.1	2.2	1.4	1.6	1.3	1.2	1.3	1.4
Spojené království	:	:	5.3	4.5	4.2	4.5	3.3 ^(u)	4.8	5.1	7.8 ^(b)	8.3
Island	:	2.5	2.7	2.1	2.1	0.8	0.8	1.8	2.1	2.4	1.9
Norsko	3.2	2.7	3.5	2.8	2.3	2.0	2.2	2.0	2.3	1.7	1.9
Švýcarsko	:	:	:	:	2.3	2.1	2.1	1.7	1.0	0.8	1.0
Makedonie	:	:	:	:	:	:	:	34.7	40.3	:	:
Turecko	:	:	:	67.5	:	:	:	:	:	:	:

(:) Není k dispozici, (e) Odhad, (b) Přerušená řada, (u) Nejisté údaje

Zdroj: Eurostat

Statistický úřad Evropských společenství za osoby silně ekonomicky strádajících považuje ty osoby, jejichž životní podmínky jsou významně ovlivňovány nedostatkem finančních a jiných zdrojů.⁴ V praxi to znamená, že tito lidé mají alespoň čtyři problémy z devíti, kdy si nemohou dovolit: platit nájem nebo účty za služby, přiměřeně vytápět byt, realizovat nepředpokládané výdaje, jíst maso, ryby nebo jiné bílkoviny každý druhý den, strávit týden dovolené mimo domov, užívat automobil, mít pračku, vlastnit barevný televizor, nebo používat telefon.

⁴ Databáze Eurostatu [online]. [cit. 2015-01-16]. Dostupné z: <http://apl.czso.cz>

V každé sebevyspělejší zemi EU se nachází větší či menší procento obyvatelstva, kterému v důsledku neadekvátního řešení své finanční situace hrozí předlužení a s tím i související sociální vyloučení. Projevuje se to ve všech zemích, kde se lidé z nižší ekonomické třídy chtějí vyrovnat vyšší ekonomické třídě a neuvědomují si, že na to finančně nestačí.

Postupy v řešení předluženosti jsou podobné, avšak každá země si je legislativně upravuje dle své vlastní politiky, nicméně cílem a účelem je především předcházet sociálnímu vyloučení.

Přestože neexistuje pro všechny země jednotná definice předlužení a vlády v Evropě k ní přistupují různě, lze najít určité body, které mají společné.

Je však třeba rozlišit zadluženost a předluženost. Pokud je člověk i vysoce zadlužený a přesto je schopen své finanční závazky hradit, nemůžeme hovořit o předluženosti. Autorka práce se domnívá, že ani samotné exekuce nemusí být jednoznačným kritériem předluženosti, neboť pokud je klient pravidelně splácí, aniž by omezoval své další pravidelné výdaje, např. nájemné, a nevytváří nové a nesplacitelné dluhy, nelze hovořit o předluženém člověku. Má-li však člověk dluhy nebo exekuce, které není schopen ani v minimální míře splácet, můžeme jeho stav vnímat jako předlužený.

Předluženost bychom tedy mohli definovat jako stav, ve kterém se nachází člověk v okamžiku, kdy není schopen hradit z jakéhokoliv důvodu pravidelné výdaje a tento stav je trvající a pokračující, případně se tato osoba nově zadlužuje a tím se dostává do tzv. dluhové spirály.

V této kapitole se podíváme na systémová opatření EU, a také jak některé vybrané státy vnímají předluženost svých obyvatel a jaká přijímají opatření k řešení této situace. Budeme se zabývat dluhovým poradenstvím (dále jen DP), které slouží nejen k nápravě situace, ale i k prevenci předlužení. *„DP je v zemích západní Evropy chápáno jako jeden z nástrojů stabilizace sociální situace, jenž by měl být dostupný pro široké vrstvy společnosti a poskytován způsobem, který je pro ně vhodný a srozumitelný“*⁵. Krátce se také podíváme i na možnosti řešení předluženosti mimosoudní a soudní cestou.

⁵ Hůlová K., Dluhové poradenství in Matoušek O. a kol, Encyklopedie sociální práce. Portál. 2013. s. 453

1.1. Systémová opatření EU

Protože předluženost představuje společenský fenomén, je bariérou v přístupu ke společenským zdrojům a je úzce propojena s chudobou a sociální vyloučeností, vyžaduje komplexní přístup. Je potřeba zajistit provázanost služeb, zejména v oblasti zaměstnanosti, vzdělávání, sociálních a zdravotních služeb a bydlení. V kapitole se zmíníme o opatřeních EU řešících sociální situace rizikových skupin obyvatelstva. Budeme hovořit o sociální vyloučenosti, která zahrnuje kromě jiných negativních jevů i předluženost a zaměříme se na systémová opatření vztahující se k této problematice.

Opatření na úrovni EU – Evropské strukturální a investiční fondy

V posledních desetiletích se Evropa snaží dosáhnout takového růstu, aby v dnešním, rychle se měnícím světě dosáhla společenské stability, udržitelné a inteligentní ekonomiky. Toto snažení je úzce propojeno se sociálním začleňováním a bojem proti chudobě a sociální vyloučenosti. Tato snaha zahrnuje i boj s předlužeností obyvatel, neboť předluženost lze oprávněně považovat za jednu z příčin chudoby a sociálního vyloučení. Boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení je tedy zároveň i bojem proti předluženosti jednotlivců nebo rodin.

Boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení je jedním z pěti hlavních cílů evropského růstu tzv. Strategie Evropa 2020. Snahou tohoto cíle je dosáhnout snížení počtu lidí, kteří jsou sociálně vyloučení nebo jim toto vyloučení hrozí, minimálně o 20 milionů. Strategie tohoto snažení stojí na třech pilířích, kterými je podpora příjmu, podpora inkluzivního trhu práce resp. přístup k zaměstnání a přístup ke kvalitním službám jako je např. bydlení, vzdělání, kvalitní sociální služby, zdravotní péče a další.

Jednotlivé členské země EU v souladu s tímto cílem vytvářejí své vlastní strategie boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení.

Dosahování maximálního naplnění Strategie Evropa 2020 uskutečňuje Evropská unie pomocí evropských strukturálních a investičních fondů. Pravidla a podmínky pro čerpání z fondů jsou na evropské úrovni ukotvena v nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 1303/2013. Čerpání z jednotlivých fondů pak upravují jednotlivá nařízení Evropského parlamentu a Rady pro každý fond zvlášť.

Mezi nejdůležitější fondy patří: ⁶

1. Evropský fond pro regionální rozvoj – je největší ze všech fondů, je zaměřený na infrastrukturní projekty, např. podporu malých a středních podniků. Nařízením č. 724/1975 jej 18. března 1975 založila Rada (EU) a zároveň založila výbor pro regionální politiku, ačkoliv první ucelené směrnice pro regionální politiku byly navrženy Komisí už v roce 1973.⁷ Pravidla pro fungování fondu v programovém období 2014 - 2020 jsou upravena v nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1301/2013 ze 17. prosince 2013 a zrušením nařízení Rady (ES) č. 1080/2006.
2. Evropský sociální fond – je nejdůležitějším v boji proti chudobě a sociální vyloučenosti, je zaměřen na neinfrastrukturní projekty např. podporu zaměstnanosti, vzdělávání, boje proti chudobě apod. 11. května 1960 byl Evropskou radou schválen právní předpis č. 9/1960 o Evropském sociálním fondu, který v platnost vstoupil 20. září 1960.⁸ Pravidla pro fungování fondu v programovém období 2014 - 2020 jsou upravena v nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1304/2013 ze dne 17. prosince 2013 a zrušením nařízení Rady (ES) č. 1081/2006.
3. Fond soudržnosti (kohezní) byl ustanoven nařízením Rady (ES) č. 1164/1994 16. května 1994, přičemž základ mu byl dán Maastrichtskou smlouvou (1993) jako novému finančnímu nástroji na podporu soudržnosti.⁹ Pravidla pro fungování fondu v programovém období 2014 - 2020 jsou upravena v nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1300/2013 ze dne 17. prosince 2013 a zrušením nařízení Rady (ES) č. 1084/2006 – necílí na regiony, ale na velké projekty v oblasti životního prostředí, dopravy, obnovitelných zdrojů energie apod.
4. Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova – podporuje např. rozvoj konkurenceschopnosti venkova včetně vytváření a zachování pracovních míst. Fond vznikl v roce 2005 jako nástupce Evropského zemědělského a podpůrného fondu podle nařízení Rady (ES) č. 1290/2005 ze dne 21. června

⁶ Evropské strukturální a investiční fondy, [online]. [cit. 2016-02-22] dostupné z: <http://www.strukturalni-fondy.cz/>

⁷ Regionální politika [online]. [cit. 2016-02-26] dostupné z:

http://ec.europa.eu/regional_policy/cs/newsroom/news/2015/03/european-regional-development-fund-turns-40

⁸ Evropská unie, Historie Evropské unie, [online]. [cit. 2016-02-26] dostupné z: http://europa.eu/about-eu/eu-history/1960-1969/1960/index_cs.htm

⁹ Dokumenty evropského společenství [online]. [cit. 2016-02-26] dostupné z: <http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Fondy-EU/Programy-2004-2006/Fond-soudrznosti/Dokumenty/Dokumenty-Evropskeho-spolecenstvi>

2005 o financování společné zemědělské politiky.¹⁰ Pravidla pro fungování fondu v programovém období 2014 - 2020 jsou upravena v nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1305/2013 ze dne 17. prosince 2013 a zrušením nařízení Rady (ES) č. 1698/2005.

5. Evropský námořní a rybářský fond vznikl na základě nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 508/2014 ze dne 15. května 2014. V tomto nařízení jsou upravena i pravidla pro fungování fondu v programovém období 2014 – 2020. Fond je zaměřený na udržitelný rybolov.
6. Fond solidarity byl zřízen nařízením Rady č. 201/2002 ze dne 11. listopadu 2002 za účelem poskytování pomoci při velkých přírodních katastrofách.¹¹
7. Fond pro přizpůsobení se globalizaci – 1. ledna 2007 vstoupilo v platnost nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1927/ES o zřízení Evropského fondu pro přizpůsobení se globalizaci.¹² O pomoc z tohoto fondu mohou žádat jen členské státy a je určen na pomoc při sociálních událostech způsobených globalizací, např. při hromadném propuštění v jednom regionu.
8. Fond evropské pomoci nejchudším osobám – tento fond doplňuje Evropský sociální fond a navazuje na potravinový program (PEAD). Fond je určen na pomoc nejchudším osobám při řešení jejich situace a základních potřeb. Tento fond vznikl v roce 2014 nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 223/2014 ze dne 11. března 2014.

¹⁰ Zemědělství, [online]. [cit. 2016–02-22] dostupné z: <http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/rostlinne-komodity/ovoce-a-zelenina/sot-ovoce-a-zelenina/narizeni-rady-2005-1290.html>

¹¹ Fakta a čísla o Evropské unii, [online]. [cit. 2016–02-22] dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/cs/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.1.4.html

¹² Úřední věstník Evropské unie, [online]. [cit. 2016–02-22] dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:406:0001:0006:CS:PDF>

1.2. Velká Británie

Zde vnímají domácnost jako předluženou v okamžiku, kdy není schopna splácet své stávající úvěrové a jiné závazky, aniž by omezila ostatní výdaje pod minimální úroveň.

Legislativa umožňuje zúčastnit se procesu oddlužení i osobám, které mají velmi nízké příjmy, žijí ze sociálních dávek, či nemají své vlastní bydlení. Jedná se o institut DRO – Debt Relief Orders¹³ (dále jen DRO). DRO má rozpracovaný postup, který přesně definuje, kdy a za jakých podmínek mohou lidé s nízkými příjmy o oddlužení žádat. Jednou z podmínek je, že příjem těchto lidí nepřevyšuje 50 liber poté, co zaplatili běžné výdaje domácnosti a o oddlužení mohou žádat jen prostřednictvím DRO-poradce. Dlužník je také pak určitým způsobem omezen při podnikání, nebo pokud si chce vzít nějaký další úvěr. Tato omezení mohou trvat až dva roky. Řízení prostřednictvím DRO trvá 12 měsíců a po jeho zakončení jsou dlužníkovi dluhy odpuštěny. Některé dluhy ovšem do řízení DRO nejsou zahrnuty, trvají dále a po ukončení procesu dlužníkovi zůstávají a on je musí nadále hradit.

Jakmile ale dojde k soudnímu řízení, jsou jednotlivé platby prováděny prostřednictvím soudu.

Mimosoudně zde existují organizace, které se aktivně věnují sociální práci s předluženými klienty. Dluhové poradenství poskytují dluhová poradci. Mezi nejdůležitější organizace pracující s předluženými klienty patří: Citizens Advice v Anglii, Individual Voluntary Arrangements (dále jen IVA) v Anglii, Walesu a Severním Irsku a Trust Deeds ve Skotsku.

Citizens Advice¹⁴ poskytuje finanční a právní poradenství, které je bezplatné a nezávislé.

Institut IVA¹⁵ je alternativním řešením k úpadku a dlužník si tak zachovává určitou životní úroveň. Jedná se o dobrovolnou, avšak právně závaznou dohodu mezi dlužníkem a věřiteli. Na splácení se dlužník domlouvá prostřednictvím správce konkurzní podstaty.

Ve Skotsku existuje institut Trust Deeds, který je založen na podobných principech jako již zmíněné Individual Voluntary Arrangements, a který také stanovuje výši pravidelných měsíčních splátek. Všechny dohody mezi věřitelem a dlužníkem jsou právně závazné.

¹³ Debt Relief Orders [online]. [cit. 2014–08-15]. Dostupné z http://www.adviceguide.org.uk/england/debt_e/debt_help_with_debt_e/debt_debt_relief_orders.htm

¹⁴ Citizen Advice [online]. [cit. 2014–08-15] Dostupné z <http://www.citizensadvice.org.uk/>

¹⁵ Together and Across Bulletin [online]. [cit. 2014–08-15]. Dostupné z https://www.google.cz/?gfe_rd=cr&ei=-BUxVI7OFcmk8weN4oCIAw&gws_rd=ssl#q=together+and+across+příčiny+vzniku+předluženosti

1.3. Francie

Předlužení je charakterizováno projevem neschopnosti dlužníka, byť má dobrou víru, čelit svým současným či budoucím pohledávkám.¹⁶

Ve Francii existuje tzv. Komise pro předlužení jednotlivců – La commission de surendettement¹⁷, která navrhuje smírné řešení mezi věřiteli a dlužníkem. Vyhotovuje plán, který pomáhá celou situaci řešit. Tento plán může trvat až 10 let. Jedná se o smírčí cestu.

Postavení a pravomoci Komise upravuje zákon Neiertz a jeho reformy.¹⁸ Pokud se dlužník nachází ve zvláště špatné sociální situaci, může Komise po třech letech jeho případ přezkoumat a případně přikročit k částečnému či úplnému smazání dluhů, nebo má například pravomoc rozložit splátky až na 8 let. Taková opatření však musí schválit soud. Nicméně vyrovnaní dluhu prostřednictvím soudu je nejen ve Francii, ale i v Belgii, Lucembursku a Nizozemsku vnímáno jako „poslední možnost“, až pokud selže mimosoudní vyrovnaní resp. proces mediace mezi dlužníkem a věřiteli. Na tento proces dohlíží Komise.

Horáková¹⁹ se zmiňuje i o tzv. zákonu „druhé šance“ – Borloo, 2003 (pojmenován po tehdejšímu ministru práce a sociálních věcí). Tento zákon reaguje na situaci lidí ohrožených sociálním vyloučením v důsledku předlužení. Jedná se o osobní bankrot, o kterém rozhoduje soudce. Situace lidí, kteří tohoto institutu mohou využít, však musí být objektivně označena jako „La situation irrémédiablement compromise“, což můžeme chápat jako označení pro nenapravitelnou situaci.

Ve Francii poskytují dluhové poradenství nejen sociální pracovníci, ale i bankovní personál.

1.4. Rakousko

V Rakousku jsou občané vnímáni jako předlužení v okamžiku, kdy po odečtení aktuálních životních nákladů, jako např. potraviny, oblečení, nájemné a kulturní a sociální potřeby, nemohou uspokojit všechny své platební závazky.

¹⁶ Towards a common operational european definition of over-indebtedness online]. [cit. 2014–08-15]. Dostupné z <https://www.google.cz/webhp?tab=Tw&ei=EsIyVK6JNoy8PcDvgOgO&ved=0CAcQqS4oAQ#q=TOWARDS+A+COMMON+OPERATIONAL+EUROPEAN+DEFINITION+OF+OVER-INDEBTEDNESS>

¹⁷ Together and Across Bulletin [online]. [cit. 2014–08-15]. Dostupné z https://www.google.cz/?gfe_rd=cr&ei=-BUxVI7OFcmk8weN4oCIAw&gws_rd=ssl#q=together+and+across+příčiny+vzniku+předluženosti

¹⁸ Š. Horáková, „Komparace systémů řešení otázky předlužení jednotlivců ve vybraných zemích“, diplomová práce 2009/2010

¹⁹ tamtéž, cit. 11

Pokud dojde na soudní řešení, je v Rakousku postup popsán jako „Schuldenregulierungsverfahren“ (řízení o vyrovnání dluhu). Pokud dlužník není schopen splácet své dluhy, má zákonnou povinnost to nahlásit, jinak se vystavuje trestnímu stíhání. Soud jmenuje správce, který pak dohlíží na jednotlivé splátky.²⁰

1.5. Předsoudní řízení

Severské země, Rakousko, Německo, Belgie, Nizozemí, Francie a později i Velká Británie jsou zeměmi, které zavedly i postupy vedoucí ke smírnému mimosoudnímu narovnání dluhů zavedením tzv. předsoudního řízení. Jedná se o výše zmíněný proces mediace mezi dlužníkem a věřiteli. Pokud nedojde k dohodě v předsoudním řízení, je záležitost řešena soudní cestou.

1.6. Dluhové poradenství

Výše uvedené země mají také rozsáhlou síť dluhových poradenských služeb.

Dluhové poradenství bývá zajištěno státem, obcí a třetím subjektem – nějakou organizací.

V severských zemích dluhové poradenství zajišťuje nejčastěji stát a obce a ty mají povinnost zajistit k dluhovému poradenství přístup.

V Nizozemí poskytují dluhové poradenství obecní banky.

V Irsku dluhové poradenství poskytuje, kromě jiných, již zmiňovaná a státem financovaná Money Advice prostřednictvím národní sítě kanceláří.

V Itálii je DP poskytováno na místní úrovni prostřednictvím např. sociální péče.

O České republice bude pojednáno dále.

Další země EU poskytující dluhové poradenství jej nejčastěji poskytují prostřednictvím obcí a třetího sektoru.

V některých zemích EU však dluhové poradenství chybí, jako např.: Řecko, Litva, Bulharsko a Španělsko.

V zemích, kde je dluhové poradenství poskytováno, bývá zdarma nebo za mírný poplatek dle organizace třetího sektoru, která jej poskytuje. Ve výše uvedených zemích je toto

²⁰ Towards a common operational european definition of over-indebtedness [online]. [cit. 2014–08-15]. Dostupné z <https://www.google.cz/webhp?tab=Tw&ei=EsIyVK6JNoy8PcDvgOgO&ved=0CAcQqS4oAQ#q=TOWARDS+A+COMMON+OPERATIONAL+EUROPEAN+DEFINITION+OF+OVER-INDEBTEDNESS>

poradenství financováno alespoň částečně státem, např. formou grantů. Jsou-li však tyto zdroje nedostatečné, mohou vést jak k vysokému zatížení a tlaku na zaměstnance organizací poskytujících dluhové poradenství, tak k nedostatečnému geografickému pokrytí.²¹

V některých zemích, např. Německo, Velká Británie, Rakousko, musí mít, ať už organizace, nebo fyzické osoby, které poskytují dluhové poradenství, licenci. Povinnost licencování a tím pádem i povinnost mít v této oblasti alespoň minimální výcvik vede k zefektivnění této služby, k větší zodpovědnosti poskytovatelů a k zamezení vzniku různých organizací a oddlužovacích center, které např. slibují oddlužení či vyřešení exekucí, avšak ve skutečnosti uvedou dlužníka do ještě horší dluhové situace. Příkladem může být zkušenost Občanských poraden v České republice, které se ve své praxi setkávají s takto podvedenými klienty, nebo zkušenosti organizace Člověk v tísni: *„Na zadlužení však vydělávají i další subjekty. Mezi ně patří např. rádoby oddlužovací agentury, které sice slibují oddlužení, avšak v konečném důsledku dlužníkovu situaci ještě zhorší.“*²²

Společné dluhovému poradenství je to, že pomáhá vytvořit platební plány a pomáhá v návaznosti na jednání s dlužníky a i s věřiteli. Obvykle se však nejedná o právně závazná ujednání.

1.7. Shrnutí

Předlužení se stává synonymem pro neschopnost uspokojit opakované výdaje, dále se nejedná o jednorázové události vznikající v důsledku např. zapomnětlivosti, ale o trvalé a pokračující problémy finančního rázu a životní úroveň předlužených je výrazně snížena často neodpovědným hospodařením s financemi, jak bylo uvedeno výše, kdy lidé nižší ekonomické třídy se touží vyrovnat vyšší ekonomické třídě. Taktéž, jak bylo již řečeno, i v rozdílné právní úpravě jednotlivých států lze vysledovat jednotný cíl. Za ten lze pokládat „narovnání situace“, čímž je myšleno uspokojení věřitelů za současného umožnění důstojného životního minima dlužníka tak, aby se nestal kvůli svému předlužení sociálně vyloučeným, a pokud se stane, tak zároveň umožnit jeho návrat do původního sociálního prostředí.

²¹ Towards a common operational european definition of over-indebtedness [online].[cit. 2014–08-15]. Dostupné z <https://www.google.cz/webhp?tab=Tw&ei=EsIyVK6JNoy8PcDvgOgO&ved=0CAcQqS4oAQ#q=TOWARDS+A+COMMON+OPERATIONAL+EUROPEAN+DEFINITION+OF+OVER-INDEBTEDNESS>

²² Člověk v tísni. [online]. [cit. 2014–09-13]. Dostupné z <http://www.clovekv tisni.cz/cs/socialni-prace/dluhy-1>

2. ČESKÁ REPUBLIKA

2.1. Systémová opatření na národní úrovni

Stěžejním dokumentem pro čerpání investic z fondů Evropské unie je Dohoda o partnerství, kterou vypracoval a uzavřel každý členský stát. K naplňování této Dohody a vymezení priorit pro čerpání finančních prostředků z fondů slouží jednotlivé Operační programy. Strategickými dokumenty, které implementují evropskou Strategii Evropa 2020 a její cíle v našich podmínkách je již zmíněná Dohoda o partnerství a Národní Program reforem, který se každoročně aktualizuje. Jednotlivé Operační programy mají své prioritní cíle resp. osy. V rámci snahy o sociální začleňování na sebe řada cílů resp. os navazuje. Aktivita těchto os jsou komplementární, protože k řešení úspěšné inkluze je zapotřebí komplexní přístup a spolupráce jednotlivých, nejen řídicích, subjektů.

Podmínkou úspěšného řešení dané problematiky je tedy komplexní systémový přístup.

Národní Operační programy²³

Národních operačních programů je celá řada. Jedná se například o:

- Operační program Podnikání a inovace pro konkurenceschopnost,
- Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání
- Operační program Zaměstnanost
- Operační program Doprava
- Operační program Životní prostředí
- Integrovaný regionální operační program
- Operační program Praha - pól růstu ČR
- Operační program Technická pomoc
- Operační program Rybářství 2014 - 2020
- Program rozvoje venkova
- Operační program potravinové a materiální pomoci 2014 - 2020

Na sociální začleňování a boj s chudobou je zaměřen v programovém období 2014-2020 především Operační program Zaměstnanost,²⁴ který byl schválen Evropskou komisí v dubnu 2015.

²³ Národní Operační programy, [online]. [cit. 2016-02-22] dostupné z: <http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Fondy-EU/2014-2020/Operacni-programy>

²⁴ Operační program Zaměstnanost, [online]. [cit. 2016-02-08] dostupné z: <http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Fondy-EU/2014-2020/Operacni-programy/OP-Zamestnanost>

Řídícím orgánem tohoto programu je Ministerstvo práce a sociálních věcí. Kromě sociálního začleňování a boje proti chudobě je program zaměřen mimo jiné také na podporu rovných příležitostí, další vzdělávání, sociální inovace v oblasti zaměstnanosti a další. Na tento operační program je z prostředků Evropského sociálního fondu vyčleněno na současné programové období (2014-2020) 2,15 mld. EUR.

Prioritní osou č. 2 tohoto programu je sociální začleňování a boj s chudobou včetně rozvoje fungujícího sociálního systému.

Dalšími prioritními osami jsou: Podpora zaměstnanosti a adaptability pracovní síly

Sociální inovace a mezinárodní spolupráce

Efektivní veřejná správa

Technická pomoc

Prioritní osa č. 2 obsahuje intervence jak systémového charakteru, spočívající ve zlepšování přístupu ke kvalitním službám včetně zdravotnických, tak i intervence vůči jednotlivcům, kterým jsou služby poskytovány prostřednictvím cílových skupin.

Sociální začlenění spočívá hlavně v podpoře rovného přístupu ke společenským zdrojům, především k bydlení, vzdělání, zaměstnání, zdravotní péči a ve zvýšení kompetencí jednotlivců tak, aby se lépe uplatnili ve společnosti a zvýšila se tak i kvalita jejich života. Zásadní roli v tomto přístupu hrají místní samosprávy, neboť ony by nejlépe měly znát a mít zmapovanou místní situaci. Zároveň hrají i koordinační roli, neboť mohou v praxi zavádět partnerský přístup s dalšími aktéry, např. neziskovými organizacemi, kteří se zabývají danou problematikou. Významnou roli tak hraje místní komunitní práce a využívání jejích metod. Jak bylo řečeno výše, pro úspěšnou inkluzi je potřeba zvýšit dostupnost zdrojů, např. prostřednictvím programů, které jsou zaměřeny na jednotlivé problémy. Tyto programy se týkají např. oddlužování, udržitelnosti bydlení, zvyšování kvalifikace, hledání zaměstnání atd.

Dalším cílem této prioritní osy je rozvoj sociálního podnikání, které je postaveno na principu sociálního prospěchu, ekonomického prospěchu, environmentálního a místního prospěchu. Právní formou sociálního podniku bývá nejčastěji společnost s ručením omezeným, nebo založení pod neziskovou organizací, ale dále i sociální družstvo nebo podnikající fyzická osoba a další. Pro sociální podnikání je zisk stejně důležitý jako veřejný prospěch a větší část zisku se vrací právě zpět do dalšího rozvoje sociálního podnikání. Jeho manažerské řízení je nezávislé na zřizovateli nebo zakladatelích, na veřejných nebo soukromých institucích. Dále ke své činnosti využívá především místní zdroje, čímž přispívá k rozvoji místní komunity. Prostřednictvím sociálního podnikání jsou podporovány aktivity

na trhu práce, jako je např. usnadnění vstupu na trh práce a udržitelnost práce vedoucí k začleňování osob sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených zpět do společnosti. Sociální podnikání nejen doplňuje bílá místa v místním podnikání, ale poskytuje i pracovní příležitosti znevýhodněným občanům. Jedná se nejen o zdravotně znevýhodněné občany, ale i o ty, kteří jsou znevýhodněni etnicky nebo sociálně (např. pracovní příležitosti pro romy, propuštěné vězně, nebo lidi se závislostmi). V našich podmínkách se jedná o poměrně inovativní řešení, které dosud bohužel nevstoupilo do povědomí široké veřejnosti. Přesto řada sociálních podniků u nás již úspěšně funguje. Celkový počet sociálních podniků v roce 2015 byl 223 a jejich manažeři měli nejčastěji vysokoškolské vzdělání.²⁵

O místě, kde se soustředí sociálně vyloučení lidé nebo lidé tímto vyloučením ohroženi, hovoříme jako o sociálně vyloučené lokalitě. Může se jednat o jednotlivá místa v dané obci, např. o bytový dům, sídliště apod. Ministerstvo práce a sociálních věcí nechalo v roce 2015 vypracovat Analýzu sociálně vyloučených lokalit v ČR včetně mapy sociálně vyloučených lokalit.²⁶ Tento projekt byl spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem.

Lidé žijící v sociálně vyloučených lokalitách se potýkají s celým komplexem problémů. V naprosté většině jsou dlouhodobě nezaměstnaní, trpí materiální chudobou, špatnou kvalitou bydlení, mají velmi nízkou úroveň vzdělání a kvalifikace. Vyskytuje se mezi nimi vysoká míra zadluženosti, špatného zdravotního stavu, nedostatečných sociálních kompetencí, kriminálního chování a dalších. Nahromadění těchto problémů a jejich neřešení může vést až k rozpadu společenské soudržnosti. Společenskou soudržnost můžeme vnímat jako solidaritu ve společnosti, která se projevuje např. nízkou mírou společenských konfliktů a vyloučenosti, participací na zdrojích, spoluprací a důstojným životem všech.²⁷

„Tato situace má reprodukční tendence a nedaří se ji dlouhodobě řešit.“ (Operační program Zaměstnanost, 2015).²⁸

Z daného vyplývá, že sociální začleňování úzce souvisí s regionálním rozvojem.

V rámci cíle sociálního začleňování, je v daném operačním programu poskytována řada podpor a programů, zaměřených na podporu sociálního začleňování. Mezi tyto programy patří mimo jiné i programy právní a finanční gramotnosti, programy na prevenci a řešení zadluženosti a předluženosti včetně poradenství, programy bytové politiky obcí ve smyslu

²⁵ České sociální podnikání [online]. [cit. 2016-02-27] dostupné z http://www.ceske-socialni-podnikani.cz/images/pdf/Infografika_socialni_podniky_2015.pdf

²⁶ Analýza sociálně vyloučených lokalit [online]. [cit. 2016-02-08] dostupné z <http://www.gac.cz/>

²⁷ Strategie sociálního začleňování 2014-2020, s.64 [online]. [cit. 2016-02-29] dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/17081>

²⁸ Operační program Zaměstnanost, s.136 [online]. [cit. 2016-02-08] dostupné z: <http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Fondy-EU/2014-2020/Operacni-programy/OP-Zamestnanost>

rozvoje podporovaného a dostupného bydlení jako prevence bezdomovectví, podpora vzdělávání, sociálního poradenství a mnoho dalších.

Na aktivity a cíle této prioritní osy Operačního programu Zaměstnanost následně navazuje řada dalších Operačních programů a jejich prioritních os. Jedná se o komplementární aktivity.

„V ČR na národní úrovni není realizován žádný vládní program, který by nabízel systémové řešení materiální pomoci a podporoval poskytovatele přímými dodávkami základní materiální pomoci.“ A ani „...není realizován žádný vládní program, který by nabízel systémové řešení potravinové pomoci a podporoval poskytovatele této pomoci přímými dodávkami potravin.“²⁹

Operační program potravinové a materiální pomoci, který je také v gesci Ministerstva práce a sociálních věcí, se snaží zmírnit nejextrémnější formy chudoby, jako je např. bezdomovectví, potravinová nouze, chudoba dětí. Cílovými skupinami jsou osoby ve vážné sociální nouzi, např. materiálně deprivované rodiny s dětmi či osoby ohrožené ztrátou bydlení nebo žijící v nevyhovujících podmínkách, osoby bez domova. Pro tyto osoby bude prostřednictvím neziskových organizací zajišťována strava např. formou balíčků, hygienické potřeby, školní potřeby, ošacení a obuv, spací pytle a zároveň i základní sociální poradenství. Cílem je zlepšení dostupnosti základního spotřebního zboží a zároveň zmírnění materiální deprivace těchto osob a rodin tak, aby došlo ke zmírnění jejich sociálního vyloučení. Program počítá s výrazným zapojením partnerů na lokální či regionální úrovni např. obcemi.

Program navazuje na národní systém sociální ochrany, jehož prostřednictvím je poskytována pomoc v hmotné nouzi či příspěvek na bydlení jako dávka státní sociální podpory či sociální služby.

Opatření tohoto programu jsou komplementární s aktivitami Operačního programu Zaměstnanost.

Integrovaný regionální operační program (IROP) v gesci Ministerstva pro místní rozvoj vyvíjí např. aktivity pro obyvatele regionů v prioritní ose 2 „Zkvalitnění veřejných služeb a podmínek života“, které jsou zaměřené na vytváření podmínek pro aktivní začleňování vyloučených osob a sociálních skupin. Jedná se především o zvýšení kvality a dostupnosti služeb vedoucích k sociální inkluzi. Jednou z investičních priorit je podpora

²⁹ Operační program potravinové a materiální pomoci [online]. [cit. 2016-02-08] dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/19256/OP_11_12_2014_final.pdf

sociálního začlenění prostřednictvím zlepšení přístupu k sociálním, kulturním a rekreačním službám a přechod od institucionálních ke komunitním službám a jejich podpora. Dále zvýšení kvality a dostupnosti ambulantních a terénních služeb, podpora deinstitucionalizace a pobytových služeb, podpora integračních aktivit např. pro osoby propuštěné z výkonu trestu nebo pro rodiny s dětmi a v neposlední řadě bude podporováno bydlení, které splňuje parametry sociálního bydlení a je určeno pouze pro znevýhodněné nebo vyloučené osoby.

Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání v gesci řídicího orgánu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy se ve své prioritní ose č. 3 „Rovný přístup ke kvalitnímu předškolnímu, primárnímu a sekundárnímu vzdělávání“ klade důraz na propojení vzdělávání s trhem práce, na posílení principu rovného přístupu ke vzdělání a posílení kvalitního výzkumu. Vychází z ověřeného předpokladu, že kvalitní vzdělávání je základem řešení situace sociálně vyloučených lokalit. Primárním cílem je zajištění skutečnosti, aby všechny děti prošly běžným vzdělávacím systémem. Zaměřuje se tedy mimo jiné na zkvalitnění vzdělávání v obcích se sociálně vyloučenými lokalitami, proinkluzivní nastavení škol a omezení a prevenci předčasného ukončení školní docházky. Podporován bude rovný přístup ke vzdělání na všech úrovních. Bude podporována spolupráce škol, zaměstnavatelů a dalších institucí ve vzdělávání např. při realizaci stáží a praktického vyučování. Dále bude v rámci tohoto programu podporována propustnost mezi počátečním a dalším vzděláváním, propojení neformálního vzdělávání s odborným vzděláváním a další.

Cílem systémových změn je mimo jiné i zamezení rozvoje rizikového chování dětí.

Operační program Praha – pól růstu ČR, jehož řídicím orgánem je Hlavní město Praha, se ve své prioritní ose č. 3 „Podpora sociálního začleňování a boj proti chudobě“ zaměřuje na rozvoj komunitních center, na integrační projekty a podporu sociálního podnikání. Cílovými skupinami tohoto projektu jsou jednak osoby sociálně vyloučené a jinak znevýhodněné např. senioři, osoby zdravotně znevýhodněné, osoby ohrožené předlužeností, chudobou, etnické menšiny, imigranti, ale i osoby pečující o dítě či osobu blízkou apod., jednak i poskytovatelé a zadavatelé sociálních a zdravotních služeb, neformální pečovatelé, pracovníci veřejné správy a řada dalších.

Operační program rozvoje venkova, v gesci Ministerstva zemědělství, se ve své prioritní ose č. 3 „Podpora sociálního začleňování, snižování chudoby a hospodářského rozvoje ve venkovských oblastech“ soustředí na podporu zaměstnanosti a sociálního

začleňování, rozvoj malých podniků, podporu aktivit i v nezemědělských činnostech včetně vytváření nových pracovních míst. Jedná se např. o rozvoj venkovské turistiky, obnovu řemeslné výroby, zpracování obnovitelných zdrojů energie a další. Této podpory je dosahováno pomocí komunitně vedeného místního rozvoje, který vychází z místních potřeb a potenciálu. Pozitivním faktorem této podpory jsou nové pracovní příležitosti i pro nekvalifikované občany, včetně udržení si práce, což následně vede ke stabilizaci a rozvoje venkova.

Národní program reforem ČR

Národní program reforem je strategickým koncepčním dokumentem, prostřednictvím kterého Česká republika naplňuje Strategii Evropa 2020 na národní úrovni. Jsou v něm specifikovány dlouhodobé strategické cíle, které jsou v souladu s prioritami Evropské unie. Tento dokument je zároveň provázán s dalšími strategickými dokumenty zaměřenými na inteligentní a udržitelný rozvoj. Národní program reforem analyzuje aktuální stav, flexibilně reaguje na měnící se vývoj prostřednictvím specifikace cílů a navrhuje dalších opatření v oblasti rozpočtové strategie, daňové politiky, důchodového systému, zdravotnictví, služeb zaměstnanosti, péče o děti, vzdělávání, výzkumu, v oblasti státní správy a v dalších oblastech. Každoročně se aktualizuje a vyhodnocuje pokrok v plnění národních cílů v rámci Strategie Evropa 2020, zejména v oblasti zaměstnanosti, chudoby a sociálního vyloučení, vzdělání, výzkumu a inovací a environmentální politice.

Strategické cíle týkající se začleňování sociálně vyloučených osob jsou naplňovány v oblasti zaměstnanosti, v oblasti boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení, v oblasti vzdělávání, podnikatelského prostředí a výzkumu, vývoje a inovací.

Přehled plnění cílů Strategie Evropa 2020 v ČR je vyjádřen v následující tabulce

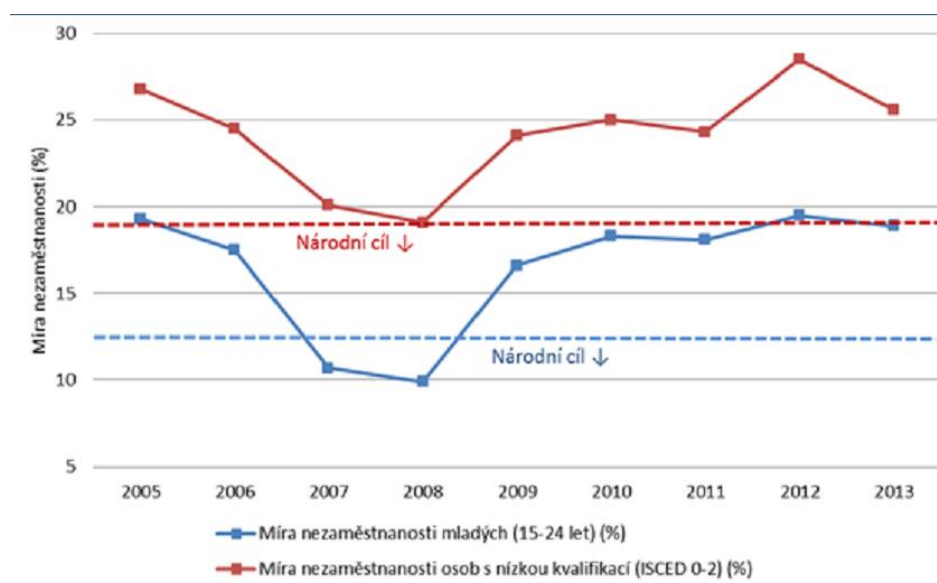
Oblast	Národní cíl	Referenční hodnota (referenční rok)	Aktuální stav plnění (k jakému období)
Zaměstnanost	Zvýšení celkové míry zaměstnanosti osob ve věku 20–64 let na 75 %	70,4 % (2010)	73,9 % (3Q/2014)
	Zvýšení míry zaměstnanosti žen (20–64 let) na 65 %	61 % (2010)	64,7 % (3Q/2014)
	Zvýšení míry zaměstnanosti starších osob (55–64 let) na 55 %	46,5 % (2010)	54,7 % (3Q/2014)
	Snížení míry nezaměstnanosti mladých osob (15–24 let) o třetinu proti roku 2010	18,4 % (2010)	16,3 % (3Q/2014)
	Snížení míry nezaměstnanosti osob s nízkou kvalifikací (stupeň ISCED 0–2) o čtvrtinu proti roku 2010	25 % (2010)	21,2 % (3Q/2014)
Chudoba a sociální vyloučení	Snížení počtu osob ohrožených chudobou, materiální deprivací nebo žijících v domácnostech s velmi nízkou pracovní intenzitou o 100 000 osob oproti roku 2008	1566 tis. (2008)	1508 tis. (2013)
Vzdělávání	Snížení počtu osob předčasně odcházejících ze vzdělávání na 5,5 %	4,9 % (2010)	5,4 % (2013)
	Dosáhnout ve věkové kategorii od 30 do 34 let alespoň 32 % podílu obyvatelstva s terciárním vzděláním	20,4 % (2010)	26,7 % (2013)
Výzkum, vývoj a inovace	Dosáhnout úrovně veřejných výdajů na vědu, výzkum, vývoj a inovace v ČR ve výši 1 % HDP	0,62 % (2010)	0,64 % (2014)
Klimaticko-energetická politika ¹	Snížení emisí skleníkových plynů - maximální přípustný nárůst emisí mimo systém EU ETS 9 %	+1,3 % (2005)	- 0,9 % (2012)
	Zvýšení podílu OZE na hrubé konečné spotřebě energie (13 %) a podíl obnovitelných zdrojů v dopravě (10 %)	6 % (2005) a 0,1 % (2005)	11,22 % (2012) a 5,6 % (2012)
	Zvyšování energetické účinnosti - úspora 47,78 PJ (13,27 TWh) na konečné spotřebě energie	- (2014)	V současné době nelze kvantifikovat

Zdroj: Národní program reform 2015

V oblasti zaměstnanosti si Program stanovuje za cíl v boji proti sociálnímu vyloučení mimo jiné rozšíření a individualizování poradenství jako základního nástroje prevence v boji proti nezaměstnanosti a vytvoření standardů poradenství, účinnější zacílení a realizaci nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti včetně inovativních postupů. Pozornost je věnována i předčasnému opouštění trhu práce u starších pracovníků. Program bude podporovat např. projekty mezigenerační solidarity v oblasti zaměstnání nebo prorodinně orientované strategie ve firmách např. umožněním práce z domova (tzv. home - office), možnost pracovat na zkrácený úvazek, získávání pracovní praxe atd.

Na základě koordinovaného přístupu, kterého se zúčastní stát, veřejná správa, zaměstnavatelé a neziskový sektor, bude vláda vytvářet podmínky pro dlouhodobě udržitelnou zaměstnanost tak, aby docházelo i k rozvoji kvalifikace občanů a k zaměstnávání občanů s nízkou kvalifikací. Dalším opatřením bude např. motivování zaměstnavatelů k zaměstnávání skutečně znevýhodněných osob (s primárním vzděláním, zdravotním znevýhodněním, kriminální minulostí apod.) a k vytváření nových pracovních míst v regionech s vysokou mírou nezaměstnanosti. Budou podporovány projekty pro mladé lidi bez pracovních zkušeností, kteří opouštějí systém formálního vzdělávání nebo jsou evidováni na Úřadu práce, zaměřené na nabídku práce či další vzdělávání.

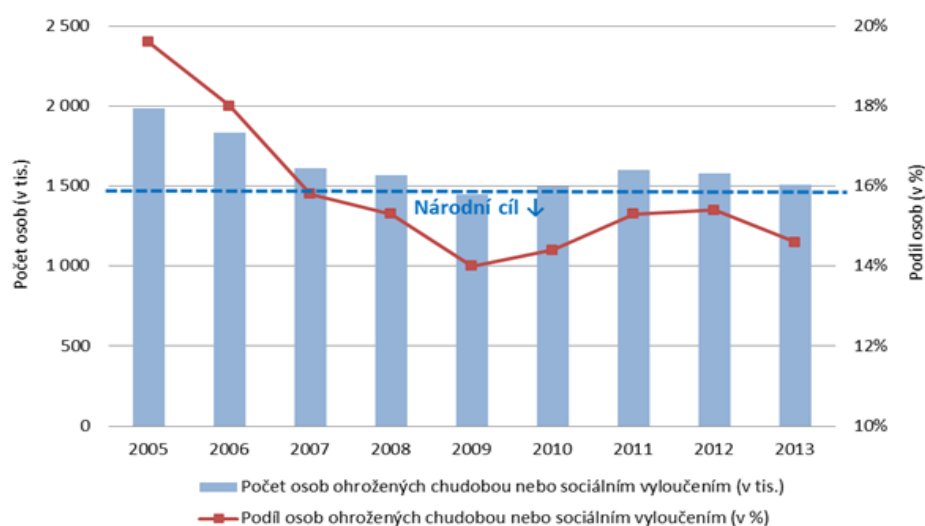
Plnění národních cílů v oblasti zaměstnanosti

Zdroj: Národní program reformem 2015

V oblasti boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení dosahuje Česká republika dlouhodobě nejlepších výsledků z EU, kdy v roce 2012 byla míra ohrožení příjmovou chudobou v EU v průměru 28% a v ČR 17%,³⁰ přičemž míra ohrožení je poměr počtu obyvatel ohrožených chudobou a sociálním vyloučením k celkovému počtu obyvatel.

Obyvatelstvo ČR ohrožené chudobou nebo sociálním vyloučením

Zdroj: Národní program reformem 2015

³⁰ Národní program reformem 2014 [online]. [cit. 2015-10-08] dostupné z <http://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/aktualne/NPR-2014.pdf>

Vzhledem k tomu, že se podařilo v letech 2008 - 2013 snížit počet osob ohrožených chudobou o 58 000, stanovuje si ČR „nový, ambicióznější cíl snížit počet osob ohrožených chudobou a sociálním vyloučením do roku 2020 o 100 000 osob (oproti roku 2008).“³¹

V oblasti boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení bude vláda podporovat programy vedoucí k inkluzivnímu trhu práce, programy zaměřené na zvyšování dostupnosti základních zdrojů a služeb např. bydlení a vzdělávání.

Vláda počítá s profesním ukotvením sociální práce jako základního nástroje sociálního začleňování prostřednictvím zákona včetně posílení kompetencí sociálních pracovníků. Dále počítá s provázáním financování sociálních služeb s jeho sítí, budou zpřesněny podmínky nároku dávek v hmotné nouzi a budou hledány a podporovány další způsoby, jak aktivizovat a začlenit osoby ohrožené chudobou či sociálním vyloučením na trhu práce. Vláda dále připravuje sjednocení oblasti péče o ohrožené děti a bude podporovat činnosti a přijímat opatření zaměřená na zapojení sociálně znevýhodněných dětí do hlavního vzdělávacího proudu.

Podpora a pozornost bude zaměřena na regiony s vyšší nezaměstnaností a vyšším výskytem sociálně vyloučených lokalit.

V boji proti zadluženosti bude věnována zvýšená pozornost „*rychle se rozšiřující tzv. industrii chudoby*“³². *Důvodem znepokojení je zejména rapidně narůstající počet domácností, jež se dostávají do pastí chudoby a různého stupně sociálního vyloučení, a to s významnými regionálními rozdíly.*“³³

Dále vláda připravuje věcný záměr zákona o sociálním začleňování a věcný záměr zákona o sociálním podnikání. Věcný záměr zákona o sociálním bydlení by měl být předložen ke schválení ve 2. čtvrtletí 2016 s účinností od 1. 1. 2017. Předpokládá se, že zákon o sociálních pracovnících bude v paragrafovaném znění předložen vládě v červnu 2016 s účinností taktéž od 1. 1. 2017.

Úspěšné řešení dané problematiky je zajišťováno také prostřednictvím národních akčních plánů sociálního začleňování, resp. Národních zpráv o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování a realizací jednotlivých programů

³¹ Národní program reformy 2015 [online]. [cit. 2016-02-08] dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/aktualne/NPR-2015_CS.pdf

³² Často je také spojena s pololegálními aktivitami, jakými mohou být např. nevýhodné podmínky finančních půjček a jejich vymáhání nátlakovými metodami.

³³ Národní program reformy 2014 [online]. [cit. 2015-10-08] dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/aktualne/NPR-2014.pdf>

V České republice je rámcovým dokumentem boje proti sociální vyloučenosti Strategie sociálního začleňování 2014 – 2020, která již existující dokumenty integruje a doplňuje. Strategie je také stěžejním dokumentem pro čerpání z veřejného rozpočtu a k využívání prostředků z Evropských strukturálních a investičních fondů v této problematice. Strategie si klade za cíl zpomalování a redukci procesů vedoucích k sociálnímu vyloučení v souladu se strategií Evropa 2020.

Strategie definuje tři ukazatele, na základě kterých je stanoven souhrnný indikátor, který udává podíl a počet osob ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením.

Danými ukazateli jsou³⁴:

- *míra ohrožení chudobou – podíl osob s ekvivalizovaným disponibilním příjmem pod hranicí chudoby, která je stanovena jako 60 % mediánu národního ekvivalizovaného disponibilního příjmu na spotřební jednotku (po sociálních transferech)*
- *materiální deprivace – počet a podíl osob, které si nemohou dovolit nejméně čtyři z následujících devíti položek: 1) zaplatit nájem nebo účty, 2) adekvátně vytápnout dům či byt, 3) uhradit nečekaný výdaj ve stanovené výši, 4) jídlo s masem nebo jeho vegetariánským ekvivalentem každý druhý den, 5) jeden týden dovolené mimo domov v roce, 6) osobní automobil, 7) pračku, 8) barevnou televizi, 9) telefon;*
- *osoby žijící v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou - počet a podíl osob ve věku 0-59 let, které žijí v domácnostech bez zaměstnané osoby nebo s velmi nízkou pracovní intenzitou (tzn. v domácnostech, kde dospělé osoby ve věku 18-59 let během uplynulého roku vůbec nepracovaly nebo využily méně než 20 % jejich celkového pracovního potenciálu) vztažený k celé populaci ve věkové kategorii 0-59 let.*

Strategie analyzuje současnou situaci a specifikuje oblasti podpory. Klade důraz na mainstreaming sociálního začleňování, který znamená „zahrnutí této agendy nejen do sociální politiky, ale i do politik ovlivňujících další stránky lidského života a života společnosti“,³⁵ kterými je politika vzdělávání, zdravotnictví, kultury, finanční politika, politika bezpečnosti, regionální politika a další. Některá opatření jsou v gesci jednoho daného ministerstva nebo se

³⁴ Strategie sociálního začleňování 2014-2020 [online]. [cit. 2015-02-08] dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/17081>

³⁵ Strategie sociálního začleňování 2014-2020 [online]. [cit. 2015-02-08] dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/17081>

týkají spolupráce více řídicích orgánů. Některá opatření jsou sledována a plněna napříč politickým spektrem. Jedná se například o uplatňování zásady rovného přístupu ke všem zdrojům, právům, ke zboží a službám ve všech politikách týkajících se osob sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených.

Cílem rozvíjejících se programů v rámci Strategie je zvýšení participace osob sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených na otevřeném trhu zboží a služeb tak, aby se zmírňovalo sociální napětí a tím se i snižovaly výdaje na řešení jejich negativní sociální situace. Můžeme hovořit o cílení programů na aktivizaci těchto osob.

Plnění Strategie se každoročně vyhodnocuje.

Dalším systémovým opatřením, kterým Česká republika bojuje proti sociální vyloučenosti je systém pomoci v hmotné nouzi a státní sociální podpora. Jedná se o služby a dávky fakultativní a obligatorní povahy.

Systém pomoci v hmotné nouzi zahrnuje: příspěvek na živobytí

doplatek na bydlení

mimořádnou okamžitou pomoc

Systém dávek státní sociální podpory zahrnuje: přídavek na dítě

rodičovský příspěvek

příspěvek na bydlení

porodné

pohřebné

Problematika boje proti sociální vyloučenosti ukazuje na potřebu mezioborového vnímání a současnou participaci všech zúčastněných subjektů. Problematika sociální vyloučenosti a následného začleňování sociálně vyloučených osob zpět do společnosti, problematika boje proti negativním sociálním jevům včetně předluženosti je tak rozsáhlá a oborově provázaná, že konkrétní opatření se nebudou dotýkat jen jednoho oboru, ale druhotně i ostatních sociálních politik. Tyto problémy souvisí s jednotlivými sociálními událostmi a mohou jednotlivce a skupiny ze společnosti vylučovat. Pokud lidé nemají dostatečné zdroje a přístup k nim ve stejné míře jako ostatní občané, stávají se sociálně vyloučenými. O hlavních zdrojích se podrobněji zmiňujeme v kapitole „Ztráta zdrojů jako příčina“, nicméně se jedná především o zaměstnání, bydlení, vzdělání, zdravotní péči a sociální ochranu. Příkladem může být řešení předluženosti, kdy k úspěšnému zvládnutí je potřeba mít přístup k poradenství a informacím (viz kapitola „Dluhové poradenství“), mít dostatečný příjem

(můžeme to chápat jako být zaměstnán, případně mít příjem ze soukromého podnikání nebo prokazatelné renty apod.), být minimálně finančně gramotný (obvykle chápáno jako výše úrovně jistého vzdělání – viz kapitola „Finanční ngramotnost jako příčina“), mít zázemí v podobě stálého bydlení (viz kapitola „Problematika bydlení“), být zdravý (mimo jiné např. nemít žádnou závislost – o dané problematice se zmiňujeme v kapitole „Ztráta zdrojů jako příčina“).

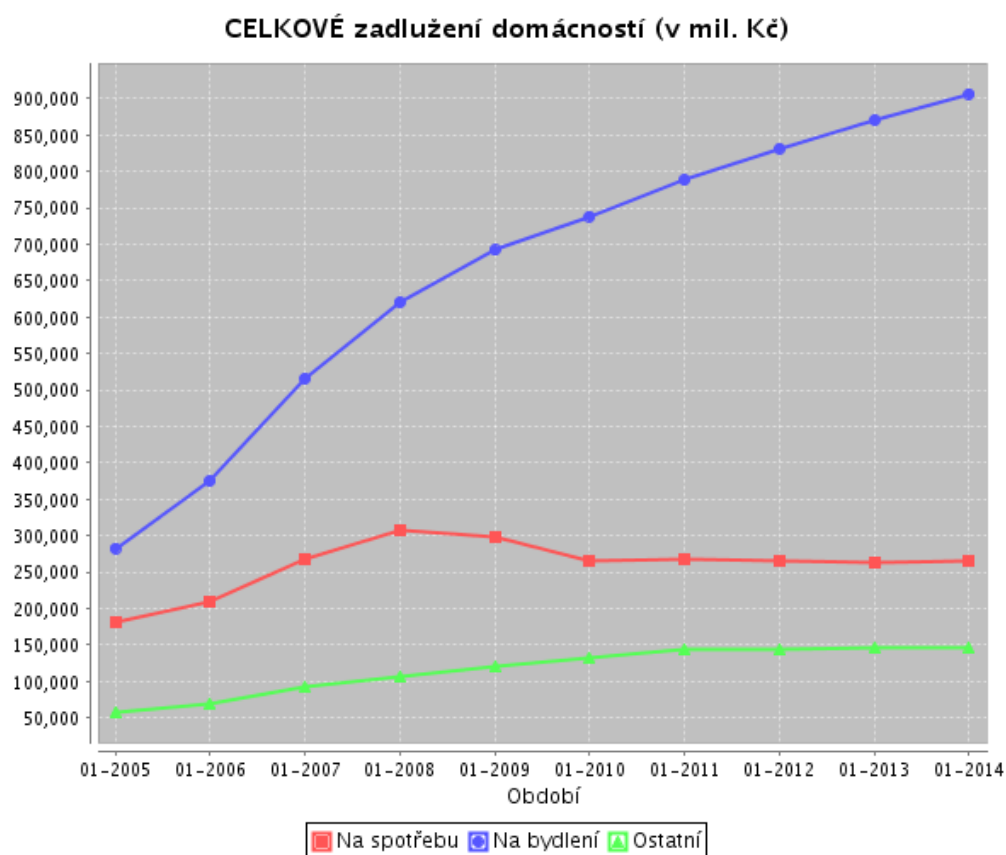
Pokud se danou problematikou zabývá více subjektů, jakákoliv systémová úprava pro řešení daného problému se nutně dotýká všech subjektů, které se touto problematikou musí zabývat. Můžeme uvést např. zdravotní problematiku předlužených osob, kdy se na řešení daného problému podílí Ministerstvo zdravotnictví např. z hlediska ztráty zdraví, závislosti apod., dále Ministerstvo práce a sociálních věcí, které se zabývá řešením sociálních problémů dané skupiny, Ministerstvo spravedlnosti např. z hlediska aplikace právní úpravy oddluženosti, Ministerstvo financí, které zodpovídá za přidělování finančních prostředků příslušným subjektům, Ministerstvo vnitra, které má v gesci prevenci kriminality, případně další.

Výše uvedené ukazuje na potřebu mezioborového vnímání dané problematiky a současnou participaci všech zúčastněných subjektů na boji proti sociální vyloučenosti a všem negativním sociálním jevům včetně předluženosti.

2.2. Stav zadluženosti

V současné době lze v ČR zaznamenat rostoucí tendenci zadlužování osob. Samotné zadlužení však nemusí být negativně chápáno. Pokud se člověk zadluží například z důvodu pořízení vlastního bydlení, můžeme takový dluh chápat jako investici do budoucna. Je však nutné si uvědomit, že i taková investice do budoucna zakládá dluh, který v případě ztráty zdrojů, může danou osobu zařadit do skupiny osob ohrožených sociálním vyloučením. Na rozdíl od zkušeností z USA však dotyčná osoba má v České Republice ještě možnost daný byt prodat, neboť dle naší legislativy je jejím vlastníkem a případnou hypotéku a další dluhy tímto prodejem uhradit. Přesto tedy můžeme dluh v podobě investice do budoucna chápat jako „dobré zadlužení.“

Graf 1

Zdroj: ČNB³⁶

Z výše uvedené tabulky je patrná tendence obyvatel zadlužovat se především v oblasti bydlení. Problém však nastává v okamžiku, kdy člověk není schopen dostát splácení svého závazku.

S pojmem zadlužení souvisí pojem předlužení. Jak bylo řečeno výše, stavem předluženosti rozumíme stav, ve kterém předlužená osoba není schopna dlouhodobě a řádně dostát svým finančním závazkům. Definici předluženosti můžeme nalézt v Insolvenčním zákoně č. 182/2006 Sb. v § 3, který definuje předluženost jako stav, kdy má „*dlužník více věřitelů a souhrn jeho závazků převyšuje hodnotu jeho majetku.*“

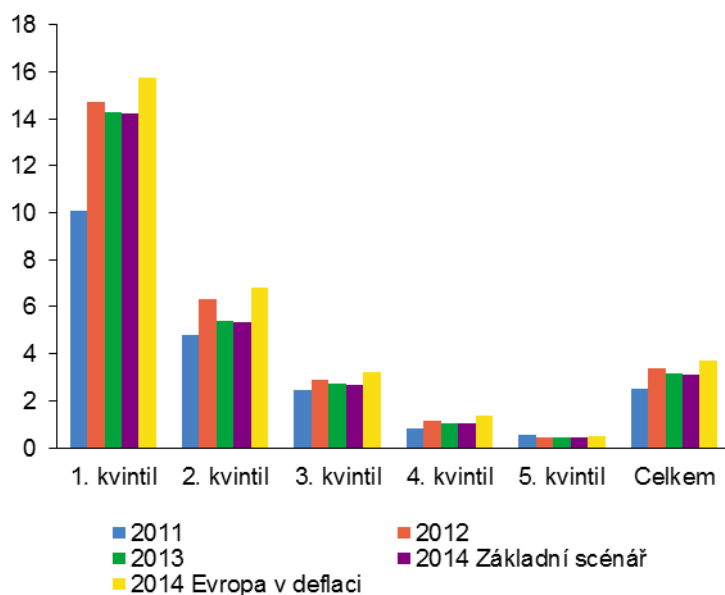
Předlužeností jsou ohroženy zejména skupiny obyvatel s nižším příjmem. V současné době však předluženost ohrožuje i střední třídu.³⁷

³⁶ ARAD systém časových řad [online], Česká národní banka, [online]. [cit. 2015–02-17]. Dostupné z http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.VYSTUP?p_period=12&p_sort=2&p_des=50&p_sestuid=1538&p_uka=1%2C2%2C3&p_strid=AAD&p_od=200501&p_do=201412&p_lang=CS&p_format=4&p_decsep=%2C

³⁷ Aliance proti dluhům, [online]. [cit. 2015–02-17]. Dostupné z <http://www.rozvojprogramu.cz/images/ke-stazeni/Aliance-proti-dluhum/apd%20zkladn%20prohleni.pdf>

Graf 2

Podíl předlužených domácností podle příjmových kvintilů v %

Zdroj: ČNB – Zpráva o finanční stabilitě 2013/2014

Česká národní banka každoročně provádí výzkum finanční stability. Výzkumná zpráva finanční stability 2013/2014 uvádí, že obecně je předluženost domácností vyšší u nízkopříjmových domácností. V roce 2012 klesly reálné mzdy a zároveň vzrostla míra nezaměstnanosti, což se projevilo na nárůstu podílu předlužených domácností u prvních dvou nízkopříjmových kvintilů.³⁸

³⁸ Zpráva o finanční stabilitě 2013/2014, [online]. [cit. 2015-02-17] dostupné z http://www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/fs_2013-2014/index.html

2.3. Legislativní úprava

Míra zadluženosti je do jisté míry ovlivňována právní úpravou.

V různých dobách a zemích byla předluženost obyvatel jedním ze spouštěčů vyvolávajících sociální napětí. Napětí rostlo mezi věřiteli, jejichž pohledávky nemuseli být vždy uspokojeny a dlužníky, kteří díky svým dluhům mohli upadnout a často i upadali až na samé dno lidské společnosti. Vládnoucí systém se proto snažil sociální napětí mírnit různými systémovými opatřeními.

Na úrovni legislativy je patrná snaha státu předcházet předlužování obyvatel tak, aby nedocházelo k propadům až na samotné sociální dno, což by mohlo následně vyvolávat nežádoucí sociální napětí. Problematika dluhů je ukotvena v celé řadě zákonných norem.

S cílem zabránit prohlubování dluhových pastí dochází k novelám stávající právní úpravy. Vzhledem k obrovské právní roztržitosti a zároveň omezeným možnostem této práce se zmíníme o některých stěžejních právních předpisech, kterými stát upravuje danou problematiku.

2.3.1. Insolvenční řízení

V případě řešení předluženosti prostřednictvím insolvenčního řízení se jednalo a jedná o řešení úpadku prostřednictvím soudní moci, která určí i způsob řešení. Ačkoliv se toto řízení v jednotlivých dobách a zemích nazývalo různě a dodnes má i různé legislativní postupy, lze pro něj najít charakteristické společné znaky. Těmi je mnohočetnost věřitelů, uspokojení jejich pohledávek alespoň v nějaké míře a za pokud možno rovných podmínek a dále společnost musí znát právní pojem úpadku.

V České republice je v současné době následující situace: za formy úpadku se považuje platební neschopnost a předlužení, případně hrozící úpadek. Mezi způsoby řešení patří konkurz, oddlužení, reorganizace (týká se podnikatelů).

V § 244 Insolvenčního zákona č. 182/2006 Sb. je konkurz definován jako: „*způsob řešení úpadku spočívající v tom, že na základě rozhodnutí o prohlášení konkursu jsou zjištěné pohledávky věřitelů zásadně poměrně uspokojeny z výnosu zpeněžení majetkové podstaty s tím, že neuspokojené pohledávky nebo jejich části nezanikají, pokud zákon nestanoví jinak.*“³⁹

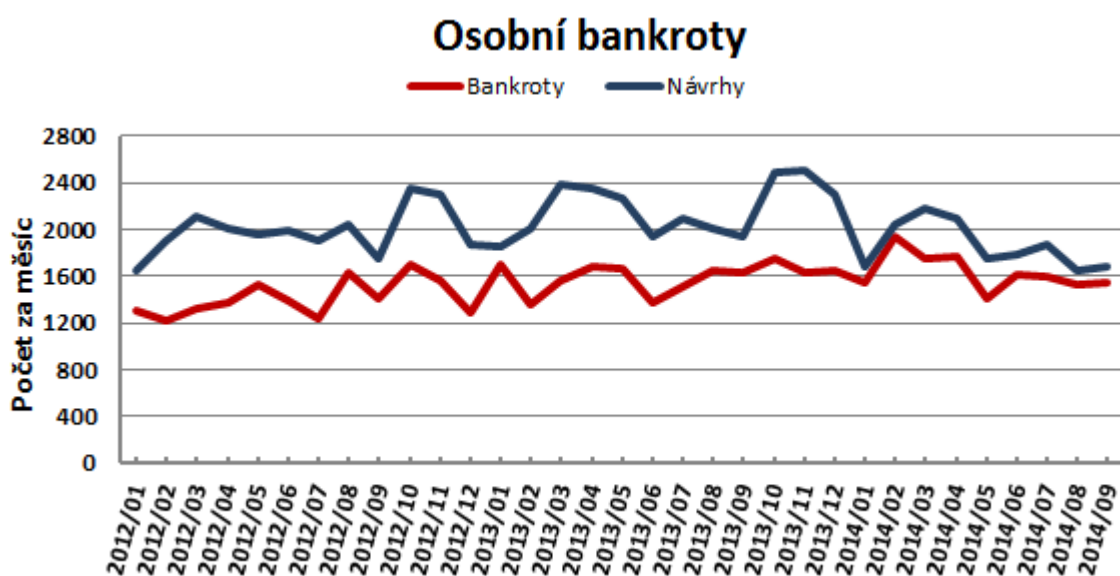
³⁹ Insolvenční zákon č. 182/2006 o úpadku a způsobech jeho řešení, [online]. [cit. 2016–02-22] dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/insolvenčni-zakon/cast-2-hlava-1>

Reorganizací zákon rozumí „postupné uspokojování pohledávek věřitelů při zachování provozu dlužníkovy podniku.“⁴⁰

Oddlužení, často nazývané také osobní bankrot, je způsob řešení úpadku, který vykazuje výrazné sociální aspekty. Tento způsob má motivovat dlužníka k aktivnímu přístupu při umořování svých pohledávek a následně mu po splacení min. 30% umožnit návrat do ekonomického života, tzv. „nový start“.

Od r. 2008 lze využít soudní cesty osobního bankrotu dle zákona č. 182/2006 Sb. o úpadku a způsobech jeho řešení tzv. Insolvenční zákon. „Bez ohledu na odlišnosti v konkrétních právních úpravách jednotlivých zemí je jeho účelem pomoci člověku, jehož příjmová a majetková situace dosáhla kritického bodu a hrozí mu úpadek, či se v něm již ocitl.“ (Krušinská, 2012, s. 243).⁴¹ Účelem je tedy umožnění těm, kteří se rozhodnou využít institutu oddlužení a kteří vyhovují jeho podmínkám, návratu do ekonomického života. Jedná se o náročný proces, ve kterém musí žadatel splnit řadu přísných podmínek.

K tomu institutu by se mělo přistoupit až poté, co selžou všechny pokusy o mimosoudní vyrovnání.

Zdroj: Insolvenční rejstřík, výpočty CRIF – Czech Credit Bureau, a. s.

⁴⁰ Insolvenční zákon č. 182/2006 o úpadku a způsobech jeho řešení, [online]. [cit. 2016–02-22] dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/insolvenzni-zakon/cast-2-hlava-2>

⁴¹ Koldinská K., Oddlužení a majetkové poměry dlužníka in Aut. kol., Zadlužení fenomén současnosti. Soukromá vysoká škola ekonomických studií, Praha 2012. s. 243,

Z výše uvedeného grafu můžeme vidět vývoj osobních bankrotů za poslední dva roky. Odborníci předpokládají, že jejich počet v roce 2014 bude jen o málo větší, než byl v roce 2013.⁴²

Nyní se pokusíme zmapovat vývoj insolvenčního řízení, protože se jedná o systémové opatření řešící nějakým způsobem předluženost jednotlivců či firem, které není v dnešní době novinkou, ale má i svůj historický vývoj, který reaguje na společenské změny a s tím i související nedostatky. Jednotlivé země se v úpravě řízení navzájem inspirovaly a ovlivňovaly. Uvedeme události, které jsou z pohledu řízení jako takového významné.

Podle Zoulíka můžeme vývoj insolvenčního řízení rozdělit na několik etap⁴³:

- I. Předklasické vývojové období
- II. Klasické vývojové období
- III. Vývoj v době socialismu
- IV. Vývoj po roce 1989
- V. Současnost

Ačkoliv se nedochovaly dostatečné prameny ukazující na samotný vznik insolvenčního řízení, řada odborníků se domnívá, že vzniklo v severoitalských městech v souvislosti s obyčejovým právem. Přestože v římském právu insolvenční řízení neexistovalo, ale mělo vliv na jeho vznik a vývoj, neboť vykazovalo určité shodné znaky. V římském právu se můžeme totiž setkat s různými formami osobního postihu např. možnost dluh si odpracovat nebo postihnout dlužníkův majetek. Za nejextrémnější formu lze považovat tzv. dlužní otroctví, kdy dlužník pro neplacení svých závazků upadl do otroctví věřitele. Tato možnost však byla v r. 326 p.n.l. zrušena.

Předklasické období

V novověku se začínáme setkávat s dlužníky, kteří se skládají z různých sociálních vrstev. Již se nejedná jen o lidi z nejnižších vrstev, ale i o obchodníky a dokonce i o šlechtu.

⁴² Tisková zpráva 3/10/2014. [online]. [cit. 2014–10-20]. Dostupné z <http://www.crif.cz/Novinky/Novinky/Pages/Pocet-firemnich-bankrotu-se-v-zari-zvysil-na-108-bankrotu-zivnostniku-naopak-ubylo-zbankrotovalo-jich-684.aspx>

⁴³ Zoulík F., Vývoj insolvenčního řízení, [online]. [cit. 2016–03-18] dostupné z: <http://www.pravnickeforum.cz/archiv/dokument/doc-d8554v11354-vyvoj-insolvencnich-rizeni/>
prof. JUDr. František Zoulík, CSc. – český právník a vysokoškolský pedagog

V té době již můžeme hovořit o úpadku. Souvisí to s rozvojem měst, řemesel a obchodu, kdy lidé začínají podnikat a v podnikání se jim nedaří. Často se jedná o měšťany. Na zadluženost měly vliv také náboženské války té doby. Jejich důsledky v té době postihly všechny obyvatele včetně šlechty, která tak často přišla o svůj majetek a zadlužila se. „*Pro tuto dobu je charakteristické, že úpadek postihoval i státní pokladny. Primát v tom má Španělsko, které v krizovém 17. století zažilo čtyřikrát státní bankrot (1627, 1647, 1656, 1664). Krizové finanční situace postihovaly i další státy.*“⁴⁴

Za této situace se začíná vyvíjet konkurzní právo jako zvláštní druh soudního procesu. Jeho systematická úprava však vzniká pozvolna a postupně, v závislosti na legislativě v dané zemi.

Zoulík (2009) uvádí, že insolvenční problematiku prvně zpracoval Španěl Salvage de Samoza v roce 1653 v souvislosti s ekonomickou krizí, která v té době ve Španělsku probíhala a jeho spis měl velký vliv na další vývoj tohoto řízení i za hranicemi Španělska.

V roce 1781 byl vydán Josefínský konkurzní řád, který vytvořil jednotné konkurzní právo, které platilo jak pro šlechtu, tak pro měšťany.

Klasické vývojové období

Jedná se o období již fungujícího kapitalismu. Zoulík (2009) jej zařazuje do období 19. – 20. st. Typickými úpadci v této době se stávají malí podnikatelé, kteří obchodují, nebo jsou řemeslníky. Právní úpravy v jednotlivých zemích mají shodné rysy:⁴⁵

- i. realizace úpadku prostřednictvím soudu
- ii. co nejširší uspokojení věřitelů prostřednictvím dražby majetku dlužníka
- iii. uspokojení věřitelů v závislosti na výši jejich pohledávky
- iv. preference určitých skupin věřitelů
- v. ústřední role správce podstaty
- vi. pohledávky, které nebyly uspokojeny, nezanikají, ale lze je stále vymáhat
- vii. negativní společenský status dlužníka, který je pak často omezen i na svých občanských právech např. zákazem podnikání

Na počátku 19. Století dochází ve Francii k další úpravě řízení, které se následně stalo vzorem pro další evropské státy.

⁴⁴ Zoulík F., Vývoj insolvenčního řízení, [online]. [cit. 2016–03-18] dostupné z: <http://www.pravnickeforum.cz/archiv/dokument/doc-d8554v11354-vyvoj-insolvencnich-rizeni/>

⁴⁵ Zoulík F., Vývoj insolvenčního řízení, [online]. [cit. 2016–03-18] dostupné z: <http://www.pravnickeforum.cz/archiv/dokument/doc-d8554v11354-vyvoj-insolvencnich-rizeni/>

V té době se současně s úpadkem začíná vyvíjet možnost mimosoudního řešení dohodou tzv. vyrovnání. Je to způsobeno tím, že procesy byly v té době velmi zdlouhavé a v podstatě s podobným výsledkem jakou měla případná dohoda mezi věřitelem a dlužníkem.

V roce 1855 vzniká pruský konkurzní řád, který se vztahuje na všechny úpadce.

Do roku 1868 platí v Českých zemích výše zmíněný Josefínský konkurzní řád. V roce 1868 dochází k jeho podstatné změně (č. 1/1868 ř. z.), kdy se např. již nepodávají do řízení žaloby, ale přihlášky.

V roce 1914 u nás dochází k další novelizaci (císařské nařízení č. 337/1914 ř. z.), která platila do r. 1931 a v Rakousku po několika novelizacích platí dodnes. V roce 1931 je toto císařské nařízení z důvodu sjednocení českého a slovenského řádu opět novelizováno (zák. č. 114/1931 Sb). K podstatným systémovým změnám však nedošlo. *„Československá úprava konkursního a vyrovnacího řízení z roku 1931 představuje jednu z posledních právních úprav v tomto období. Znamená to, že obsahuje řešení většiny aplikačních problémů, takže je možné ji považovat za určitou perfekcionalizaci úpravy.“* (Zoulík 2009)

Vývoj v době socialismu

V době socialismu se stávají všechny výrobní prostředky majetkem státu. Dřívějším velkým podnikatelům je znárodněn majetek a drobní živnostníci a podnikatelé se stávají zaměstnanci státu. Soukromý sektor zaniká. Exekuční likvidace přestává být v praxi aplikována. Občanský soudní řád z roku 1950 nahrazuje zákon č. 114/1931 a je novelizovaný v roce 1964.

Vývoj po roce 1989

Společenské a politické změny po roce 1989 si vyžádaly velké změny v celé legislativní oblasti. Řada lidí vystupuje ze zaměstnaneckého poměru a vstupuje do sféry podnikání. Dochází k řadě novel a k přijímání nových zákonů, např. novela občanského soudního řádu nebo obchodní zákoník. V souvislosti s tržním hospodářstvím dochází k přijetí zákona 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, který nabyl účinnosti 1. října 1991. Ačkoliv v reakci na jeho nedostatky, které se začaly v průběhu jeho aplikace objevovat, je tento zákon v dalších letech několikrát novelizován, stále vykazuje nedostatečnosti a na změny nereaguje

pružně. Odborníci proto došli k názoru, že než stále nově novelizovat, je třeba vytvořit v této oblasti zcela novou úpravu, která „*bude reflektovat moderní vývojové trendy*“.⁴⁶

Současnost

Ve 2. polovině min. století dochází v západních zemích ke změně typického úpadce. Již jimi nejsou malí podnikatelé, ale stávají se jimi i větší obchodní společnosti a i velcí podnikatelé, kteří zaměstnávají i několik tisíc lidí. Tato situace má následně vliv nejen na samotné dlužníky a věřitele, ale i na jejich široké sociální okolí např. pokud došlo k úpadku velkého podnikatele, který zaměstnával řadu lidí z určitého regionu, mělo to dopad i na samotný region, kde se náhle mohla ocitnout většina lidí bez práce. Jednotlivé země na tuto situaci reagují legislativními změnami a přijímáním širších opatření, či novelizacemi. Dochází např. k řešení úpadku formou reorganizace podniku. Postoj společnosti k úpadku se mění. Dříve jej společnost odsuzovala, nyní jej chápe jako situaci, kterou je potřeba řešit a věnovat jí zvýšenou pozornost. V této době také dochází k nárůstu úpadku nepodnikatelů. Zoulík (2009) upozorňuje, že tento nárůst souvisí s rozvojem úvěrového obchodu, kdy i nepodnikatelé, kterým je půjčeno, nedokáží své dluhy splácet. V této souvislosti se začíná rozvíjet sanační řešení známé jako oddlužení nebo tzv. osobní bankrot. „*V některých zemích (konkrétně v SNR) jsou úpadky nepodnikatelů (tzv. „spotřebitelské úpadky“) chápány jako sociální problém (dosahují zde až 40 % nápadu insolvenčních návrhů), který je řešen i za státní intervence.*“⁴⁷

Tento vývoj není konečný. Z předcházejícího je patrné, že insolvenční řízení se mění v čase a době. Státy se snaží pružně reagovat na měnící se společenskou situaci s větším či menším úspěchem.

V našich podmínkách byl Insolvenční zákon č. 182/2006 Sb., který nabyl účinnosti dne 01. 01. 2008 od té doby také několikrát novelizován. K výrazné novelizaci došlo v roce 2014. Jedná se o systémovou změnu vycházející ze soudní praxe. Změn je celá řada, ale vzhledem k jejich rozsahu a pro účely této práce zmíníme dvě, které autorka považuje za nejvýznamnější z pohledu dlužníka. Jedná se o rozšíření okruhu osob, které mohou oddlužení, případně reorganizaci, využít. Dříve tato možnost byla podmíněna tím, že se muselo jednat o nepodnikatele. Novelou se upravilo to, že se nehodnotí osoba dlužníka, ale povaha jeho dluhů

⁴⁶ Zoulík F., Vývoj insolvenčního řízení, [online]. [cit. 2016-03-18] dostupné z: <http://www.pravnickeforum.cz/archiv/dokument/doc-d8554v11354-vyvoj-insolvencnich-rizeni/>

⁴⁷ Zoulík F., Vývoj insolvenčního řízení, [online]. [cit. 2016-03-18] dostupné z: <http://www.pravnickeforum.cz/archiv/dokument/doc-d8554v11354-vyvoj-insolvencnich-rizeni/>

tzn., že dlužník může být podnikatelem, ale jeho dluhy nesmí pocházet z podnikání, a i pak zde existuje výjimka v podobě souhlasu věřitele. Další významnou změnou je zavedení společného oddlužení manželů, kteří na rozdíl od dřívější úpravy mohou podat návrh na oddlužení společně, nikoliv jednotlivě jak tomu bylo dříve. Dalších důležitých změn je celá řada, avšak pro účely této práce jsme se zmínili o těch nejdůležitějších.

V současné době (2015 – 2016) připravuje Ministerstvo spravedlnosti další novelu Insolvenčního zákona. Mezi významné systémové změny zahrnuje i oblast zpřísnění podmínek pro subjekty poskytující dluhové poradenství. Žižlavský (2015) uvádí: „*Novela vymezuje okruh osob, které mají být oprávněny poskytovat právní pomoc v oddluženích. Těmito osobami mají být insolvenční správci, advokáti, notáři, ale i tzv. akreditované osoby, které od ministerstva získají příslušné oprávnění. Akreditované osoby by nemohly za poskytování služeb přijímat odměny.*“⁴⁸ O potřebě povinnosti mít na dluhové poradenství licenci tak, jak je tomu v některých západních zemích, se autorka práce zmiňuje v kapitolách 1.6. a 2.5. „Dluhové poradenství.“

2.3.2. Další vybraná zákonná opatření

V roce 2011 nabytl účinnosti zákon č. 145/2010 Sb. o spotřebitelském úvěru, který ukládá poskytovatelům úvěrů povinnost posoudit schopnost spotřebitele splácet úvěr (§ 9). Tento zákon také významně posiluje informační povinnosti poskytovatelů úvěrů. Ministerstvo financí v roce 2015 předložilo vládě novou právní úpravu tohoto zákona⁴⁹. Mělo by dojít k významné novelizaci. Pro prevenci vzniku předluženosti je mimo jiné důležitý návrh týkající se posouzení úvěruschopnosti spotřebitele (v návrhu § 85) „...*Poskytovatel poskytne spotřebitelský úvěr jen tehdy, pokud z výsledku posouzení úvěruschopnosti spotřebitele vyplývá, že nejsou důvodné pochybnosti o schopnosti spotřebitele spotřebitelský úvěr splácet*, a to na základě porovnání příjmů a výdajů spotřebitele a způsobu plnění dosavadních dluhů.“, a důsledky porušení povinnosti posoudit úvěruschopnost (v návrhu § 86) „*Poskytne-li poskytovatel spotřebiteli spotřebitelský úvěr v rozporu s § 85 odst. 1, je smlouva neplatná.*“ Pokud osoba oprávněná poskytovat spotřebitelský úvěr jej poskytne klientovi v rozporu s § 86, dopouští se správního deliktu (v návrhu § 156 odst. 1 pís. f), za který lze uložit pokutu do 20 000 000,- Kč (v návrhu § 156 odst. 3 pís. c).

⁴⁸ Žižlavský M.: Aktuální stav připravované novely insolvenčního zákona, [online]. [cit. 2016–03-18] dostupné z: <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=15353>

⁴⁹ Návrh zákona o úvěru pro spotřebitele, [online]. [cit. 2016–03-22] dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/spotrebitelsky-uver/distribuce-uveru-pro-spotrebitele/ministerstvo-financi-predklada-vlade-nav-22582>

V návrhu se zároveň počítá i se zvýšením nároku odbornosti u nebankovních poskytovatelů a zprostředkovatelů spotřebitelských úvěrů, která by měla být stejná pro bankovní i nebankovní poskytovatele. Dohled nad všemi poskytovateli spotřebních úvěrů a zároveň i udělování licencí či případných pokut a sankcí by mělo být v gesci České národní banky.

Okrajově se níže zmíníme i o některých dalších, pro předluženost důležitých, zákonech.

Zákon č. 202/2012 Sb. o mediaci upravuje výkon a účinky mediace. Mediace je vhodná k řešení např. spotřebitelských sporů. Zahájením mediace zapsaným mediátorem dochází ke stavění, respektive k přerušení běhu promlčecích a prekluzivních lhůt dle občanského a obchodního práva (§ 32, 33).

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád upravuje postup soudu a účastníků v řízení o výkonu rozhodnutí. Od 1. 1. 2013 mimo jiné upravuje nově tzv. předžalobní upomínku, kterou podmiňuje přiznání náhrady nákladů řízení proti žalovanému (§ 142 a).

Zákon č. 216/1994 Sb. o rozhodčím řízení a výkonu rozhodčích nálezů upravuje rozhodování majetkových sporů prostřednictvím nezávislých a nestranných rozhodců a rozhodčí řízení v návaznosti na občanský soudní řád.

Zákon č. 120/2001 Sb., zákon o soudních exekutorech upravuje činnost soudních exekutorů a samotné provádění exekuce.

V novelizovaném občanském zákoníku, zákon č. 89/2012 Sb., je pro sociální pracovníky, kteří řeší dluhovou problematiku, důležitá část IV. relativní majetková práva, neboť upravuje mj. uznání dluhu (§ 2053), prominutí dluhu (§ 1995–1997), dále zánik závazků (§ 1908–2009) a další.

2.4. Předsoudní a mimosoudní řešení

Také v České republice existuje předsoudní a mimosoudní řešení. Podle Hubálka se jedná o narovnání formálním postupem. Jde o mimosoudní řešení sporu ve vlastním slova smyslu (tzv. ADR – z angličtiny Alternative Dispute Resolution).⁵⁰ Jedná se alternativní řešení problému. Tento problém bude zřejmě v České republice řešen nejčastěji buď mediací, nebo rozhodčím řízením tzv. arbitráží.

Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR ukončilo pilotní projekt „Mimosoudní řešení sporů“ a připravuje jeho pokračování tak, aby navazoval na směrnici Evropského parlamentu

⁵⁰ Hubálek M., Křístek A., Zamboj L., Manuál pro sociální pracovníky v oblasti insolvence. Poradna pro občanství/občanská a lidská práva. 2011. s. 29.

a Rady o alternativním řešení spotřebitelských sporů.⁵¹ Tento projekt byl opřen o zřízení kontaktního místa, kde budou podávány kvalifikované informace, dále o „smírčí řízení“ - mediaci a při jejím neúspěchu o rozhodčí řízení.

2.5. Dluhové poradenství

Dluhové poradenství hraje na poli problematiky řešení zadluženosti významnou roli jak v prevenci, tak v pomoci řešení důsledků předlužení.

V České republice se dluhovému, a i dalšímu poradenství věnují v hlavní míře nejen neziskové organizace např. Člověk v tísni, Občanské poradny nebo Rubikon, ale například i Česká advokátní komora a Exekutorská komora.

2.5.1. Vybrané organizace zabývající se dluhovým poradenstvím

Česká advokátní komora⁵²

Česká advokátní komora zajišťuje bezplatné právní poradenství. Tohoto poradenství mohou využít i osoby, které jsou předlužené. Je potřeba zdůraznit, že se jedná o právní poradenství, na které není ze zákona nárok (na rozdíl od sociálního poradenství) a nikoliv o poskytnutí právních služeb jako je například prostudování smluv nebo zastupování. Poradenství poskytují advokáti bez nároku na honorář a na své náklady. Jednotlivé poradenství trvá cca 15 minut. Má za úkol klienta seznámit s jeho situací a možnostmi, které lze v rámci práva uplatnit. Pro srovnání je potřeba uvést, že sociální poradenství trvá zpravidla hodinu a klient jej častokrát i několikrát opakuje, neboť sociální poradenství zohledňuje sociální status klienta (např. věk, vzdělání, orientaci ve společnosti apod.). Je tedy otázkou, zda 15-ti minutové právní poradenství je dostatečnou dobou k tomu, aby klient předešel svému právnímu problému, sdělil všechny relevantní skutečnosti, správně a dostatečně pochopil své právní možnosti řešení, které se vztahují k jeho problému.

⁵¹ Ministerstvo průmyslu a obchodu. [online]. [cit. 2014-09-13]. Dostupné z <http://www.mpo.cz/dokument127471.html>

⁵² Česká advokátní komora. [online]. [cit. 2016-03-13]. Dostupné z <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=2617>

Exekutorská komora⁵³

Podobně jako Česká advokátní komora, zajišťuje Exekutorská komora bezplatné právní poradenství, které je zaměřené na oblast exekucí a výkonu rozhodnutí. Taktéž se jedná o krátkou poradnu týkající se dané problematiky. V případech, kde je nutno případ podrobněji rozebrat, je klient odkázán na daný exekutorský úřad nebo na advokáta. Nicméně na webových stránkách exekutorské komory (www.ekr.cz) nabízí komora také on-line poradnu (pouze však v určité dny a určitý čas).

Rubikon⁵⁴ se věnuje především osobám s kriminální minulostí, sociálně vyloučeným a mladistvým pachatelům. Mezi jeho služby patří programy k řešení zadluženosti. Rubikon nabízí těmto osobám dluhové poradenství a pořádá kurzy finanční gramotnosti a řešení zadluženosti. Své služby poskytuje jak ve věznicích, tak např. v neziskových organizacích ve spolupráci s místní samosprávou.

Organizace „Člověk v tísni“⁵⁵ se zabývá předlužeností v rámci sociální integrace a snaží se o odstraňování systémových příčin, které vedou k extrémnímu předlužení české společnosti.

Další významnou organizací, která se věnuje problémům předlužení a řešení sociálních situací, které s předlužením souvisí jako např. ztráta bydlení, je Asociace občanských poraden. Ta poskytuje kromě komplexního dluhového poradenství také služby občanského poradenství.

IQ Roma servis o.s. nabízí sociální služby a dluhové poradenství lidem v nepříznivé sociální situaci. Cílovou skupinou této organizace je romské etnikum.

Řada poradenských subjektů navazuje na práci terénních sociálních pracovníků, kteří jsou součástí jednotlivých organizací, ať už veřejnoprávního, ziskového nebo neziskového sektoru, a kteří pracují s klienty v jejich přirozeném sociálním prostředí a v tomto prostředí mohou aktivně poskytovat i dluhové poradenství.

⁵³ Exekutorská komora. [online]. [cit. 2016–03-13]. Dostupné z <http://ekcr.cz/1/poradny/29-bezplatne-pravni-poradny?w=>

⁵⁴ Rubikon Centrum [online]. [cit. 2014–08-15]. Dostupné z <http://www.rubikoncentrum.cz/>

⁵⁵ Člověk v tísni. [online]. [cit. 2014–09-13]. Dostupné z <http://www.clovekvtsni.cz/cs/socialni-prace/dluhy-1>

2.6. Shrnutí

Jak bylo řečeno v kapitole 1, každá země si tuto problematiku upravuje dle své vlastní politiky.

V České republice zatím není zaveden institut, který by řešil předluženost lidí s velmi nízkými či žádnými příjmy tak, jak je to např. ve Velké Británii, kde DRO řeší předluženost obyvatel, kteří mají minimální nebo žádné příjmy. Jedná se o sanační řešení. Autorka práce se domnívá, že zavedení podobného institutu v našich podmínkách by pomohlo řešit předluženost lidí, kteří např. pobírají dávky hmotné nouze. V našich podmínkách oddlužení upravuje tzv. Insolvenční zákon, který však není vhodný pro sociální skupinu lidí s nejnižšími nebo žádnými příjmy.

U nás také není nikde ukotvena zákonná povinnost dlužníka nahlásit neschopnost splácet své dluhy tak, jak je tomu např. v Rakousku.

Alternativním řešením v této oblasti by mohlo být využití např. mediace, která spočívá na dohodě mezi věřiteli a dlužníkem. S obdobným institutem se můžeme setkat ve Velké Británii v podobě IVA, což je sanační způsob řešení úpadku dlužníka, který je založený na dobrovolné dohodě mezi dlužníkem a věřitelem a soud na plnění této dohody pouze dohlíží.

Dluhové poradenství v České republice zajišťují v největší míře neziskové organizace, avšak na rozdíl např. od Německa, Velké Británie nebo Rakouska není v ČR uzákoněna povinnost mít na dluhové poradenství licenci. Autorka práce se domnívá, že pokud by tato povinnost byla uzákoněna, předešlo by se zneužití sociální situace předlužených občanů různými podvodnými firmami, které za úplatu slibují a „zaručují“ ve svých reklamách těmto občanům vyřešení jejich situace nebo zařízení osobního bankrotu.

V roce 2011 vznikla odborná platforma Aliance proti dluhům⁵⁶, která sdružuje odborníky a experty ze státních institucí i neziskových organizací, kteří se problematikou předluženosti obyvatel zabývají. Tato Aliance se aktivně zapojuje do řešení dané problematiky s cílem předcházet a minimalizovat rizika předlužování, tato rizika analyzuje a navrhuje možnosti systémového řešení. Na základě činnosti této Aliance byly prosazeny i některé legislativní změny v této oblasti.

⁵⁶ Aliance proti dluhům, [online]. [cit. 2014-08-15]. Dostupné z <http://www.rozvojprogramu.cz/aliance-proti-dluhum>

3. ZTRÁTA ZDROJŮ JAKO PŘÍČINA

V této kapitole se podíváme na příčiny předluženosti z hlediska ztráty zdrojů. Lze předpokládat, že v dnešní moderní době má každý nějaké finanční závazky. Může se jednat o otázku zajištění bydlení a s tím spojeného placení služeb v podobě elektřiny, plynu, vodného, odvozu odpadu apod., otázku zajištění určitého komunikačního standardu např. vlastnictví mobilního telefonu a účtů za něj, zdravotní otázku a povinnost být zdravotně pojištěn, nebo i závazky týkající se dětí a plateb alimentů a další. Takto bychom mohli vyjmenovávat celou řadu dalších a dalších finančních závazků. Hůlová (2013) uvádí, že předlužení může nastat právě v důsledku vyšší spotřeby, než jsou příjmy, nebo v důsledku náhlé sociální situace, která příjem ovlivní, ať už se jedná o dlouhodobou nemoc, náhlou ztrátu zaměstnání či nějaké jiné, pro příjem zátěžové situace.⁵⁷

Ztrátu zdrojů můžeme tedy právem považovat za jednu z příčin, které mohou vést k předluženosti a následnému sociálnímu vyloučení. Blíže se tedy podíváme na zadluženost jako důsledek nezaměstnanosti, náhlého či dlouhodobého onemocnění a závislosti.

3.1. Nezaměstnanost – příčina i důsledek

Zaměstnanost patří mezi hlavní aktivní nástroje sociální politiky. Vede k sociálnímu začleňování a brání sociálnímu vyloučení. Obsahem státní sociální politiky zaměstnanosti je pomoc při hledání zaměstnání, umožnění kvalifikace a rekvalifikace, podpora samostatné výdělečné činnosti formou malého a středního podnikání, ale i podpora podnikům při restrukturalizaci, či zabezpečení rovných příležitostí. (Tomeš, 2011)⁵⁸.

Z výše uvedeného je patrné, že právě „mít zaměstnání“ znamená mít i zdroj, který brání sociálnímu vyloučení. Pokud má člověk zaměstnání, má možnost dostát, třeba i jen zčásti, svým finančním závazkům. Samozřejmě další otázkou je, jak s finančními prostředky z tohoto zdroje nakládá. To je ale otázka finanční gramotnosti, o které se zmíníme později.

V této kapitole se budeme věnovat ztrátě zaměstnání jako zdroje, tj. nezaměstnanosti, jako příčině předlužení. Budeme se především zabývat lidmi, kteří jsou dlouhodobě vedeni na úřadu práce jako nezaměstnaní, a kteří pobírají dávky hmotné nouze. V této souvislosti budeme o dlouhodobé nezaměstnanosti uvažovat jako o hlavní příčině nízké životní úrovně.

⁵⁷ Hůlová K., Dluhové poradenství in Matoušek O. a kol, Encyklopedie sociální práce. Portál. 2013. s. 337
⁵⁸ Tomeš I., Obory sociální politiky. Praha.:Portál, 2011. s. 90

Musíme si ale uvědomit, že nezaměstnanost není jedinou či hlavní příčinou nízké životní úrovně, že existují i jiné příčiny – zmiňovaná předluženost, špatný zdravotní stav, etnicita a přistěhovalectví, propuštění z výkonu trestu apod.

Nejprve se pokusíme objasnit, co je nezaměstnanost a kdo je nezaměstnaný, podíváme se na druhy nezaměstnanosti z několika pohledů a vliv nezaměstnanosti na klesající životní úroveň a její propojení s předlužením.

Podle Slovníku sociální práce (2008) ⁵⁹ je nezaměstnanost definována jako: „*Stav, ve kterém člověk schopný práce a ochotný pracovat, nemá placené zaměstnání. Obvykle používaným kritériem ochoty pracovat jsou kontakty s úřadem práce, resp. s potenciálními zaměstnavateli.*“ Jedná se tedy v širokém a moderním pojetí o absenci ekonomické činnosti.

Mareš (2002) ⁶⁰ uvádí, že u některých autorů dochází k rozdílnému vymezení nezaměstnanosti, přesto však lze nalézt shodu. Mareš shrnuje, že nezaměstnaný je ten, který chce zaměstnání a aktivně se snaží najít práci a i přes tuto snahu je v daném okamžiku nezaměstnaný, dále je schopný práce ať už věkem či zdravotním stavem. Ačkoliv podle Mareše panují v evropských zemích jisté odlišnosti v definicích nezaměstnanosti, shrnuje definici platnou v zemích ES, kdy jsou za nezaměstnané považovány osoby:

1. bez placeného zaměstnání (v některých případech pracující, ale jen malý počet hodin, pod stanoveným limitem)
2. které jsou zaregistrované na úřadech práce
3. které hledají práci
4. které jsou schopny a ochotny ihned do ní nastoupit

Tomeš (2011) ⁶¹ ještě dodává, že v některých státech se k definici „nezaměstnaného“ přidává znak nedobrovolnosti ve smyslu, že člověk byl po určitou dobu zaměstnán, a o práci přišel nedobrovolně, tedy nikoliv z vlastního rozhodnutí.

Tomeš dále člení nezaměstnanost podle

a) délky trvání, počítáno v měsících

- krátkodobou (do tří měsíců), Mareš (2002) hovoří o frikční nezaměstnanosti tj. o situaci, kdy jde jen o krátkou epizodu, během které si lidé hledají novou práci a uvádí anglický pojem: „people between two jobs“
- střednědobou (do roka)

⁵⁹ Matoušek O., Slovník sociální práce. Praha:Portál, 2008. s. 116

⁶⁰ Mareš P., Nezaměstnanost jako sociální problém. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 16,18

⁶¹ Tomeš I., Obory sociální politiky. Praha.:Portál, 2011. s. 91

- dlouhodobou (více jak rok)

b) charakteru

- dobrovolnou (chápejme odchod ze zaměstnání z vlastní vůle)
- nedobrovolnou (propuštění)

c) rozsahu

- propouštěním jednotlivců (např. rušení určitých pracovních míst)
- hromadným propouštěním (nad 10 zaměstnanců najednou)

d) dle příčiny

- sezónní (příkladem je zaměstnání, které nelze vykonávat vzhledem k přírodním vlivům, může se projevovat např. ve stavebnictví či v zemědělství)
- strukturální (tato je způsobena hospodářskými reformami)
- cyklickou, která souvisí s opakujícími se ekonomickými krizemi

Mareš (2002), jako sociolog, člení nezaměstnanost ještě na skrytou a neúplnou.

Skrytá nezaměstnanost nastává tehdy, kdy nezaměstnaný nehledá práci a ani se jako nezaměstnaný neregistruje. Může jít např. o bezdomovce či ženy v domácnosti.

O neúplné nezaměstnanosti Mareš hovoří tehdy, kdy pracovníci: „... *musí akceptovat práci na snížený úvazek či práci nevyužívající plně jejich schopnosti a kvalifikaci.*“⁶²

Česká republika má takovou situaci ošetřenou zákonem, takže z legislativního hlediska se jedná o částečné zaměstnání, resp. o zaměstnání při sníženém úvazku, nikoliv o nezaměstnanost, byť dle Mareše neúplnou.

Zákon č. 262/2006 Sb., Zákoník práce, v § 41 specifikuje podmínky převedení zaměstnance na jinou práci i přes jeho nesouhlas.

Dále § 139 ošetřuje mzdu nebo plat při výkonu jiné práce. Konkrétně v odst. 3 je uvedeno, že „*Vláda může stanovit nařízením, za jakých podmínek uhradí příslušný správní úřad náklady na případný doplatek mzdy nebo platu poskytnutý zaměstnanci převedenému na jinou práci z důvodů uvedených v § 41 odst. 1 písm. d) zaměstnavateli, který jej poskytl.*“⁶³

Z legislativního hlediska tedy nemůžeme hovořit o neúplné nezaměstnanosti tak, jak ji chápe a uvádí sociolog Mareš.

⁶² Mareš P., *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s 22

⁶³ Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, § 41, 139, [online]. [cit. 2014–10-13]. Dostupné z <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/zakonik-prace/cast6h5.aspx>

My se blíže budeme zabývat dlouhodobou nezaměstnaností.

Dlouhodobá nezaměstnanost má negativní vliv:

- na jednotlivce, u kterého může způsobit snížení životní úrovně a v krajnosti vést až k sociálnímu vyloučení
- na společnost, kterou např. zatěžuje dávkami v nezaměstnanosti, dávkami hmotné nouze, náklady na sociální služby nebo ji může i ohrožovat růstem sociálního napětí, mimo jiné způsobeného i vznikem sociálně patologických jevů jako je např. kriminalita, závislosti, nebo práce na černo, která se úzce pojí s daňovými úniky

Jak uvádí Olga Kupec „*Určitá nikoliv bezvýznamná část obyvatel se vinou svého zadlužení dostala do situace, kdy je pro tyto lidi v podstatě ekonomickou sebevraždou přijmout zaměstnání, neboť to pro ně znamená snížení životní úrovně.*“ (O. Kupec, Dopady zadlužení občanů na zaměstnavatele, s. 51)⁶⁴ Předlužený zaměstnanec má totiž ve většině případů uvalenou nejednu exekuci na mzdu, čímž i ztrácí motivaci pracovat, neboť v důsledku exekucí je mu vyplácena jen část mzdy, často minimální, díky které nemůže splácet své další závazky. Takovou demotivací roste i riziko snížené produktivity práce, fluktuace – kdy zaměstnanec utíká od jednoho zaměstnavatele ke druhému ve snaze být exekutory nedostížen a v konečné fázi se dlužník může uchýlit před srážkami ze mzdy k životu na nezabavitelných sociálních dávkách, případně k práci na černo. Takovou fluktuaci může autorka práce potvrdit, protože se s ní velmi často setkává ve své vlastní praxi soudního vykonavatele.

O. Kupec také zmiňuje výzkum prováděný na vybraných úřadech práce, kdy v důvěrném hovoru až 63 % dotázaných jako důvod proč nepracují, uvedlo svou předluženost, protože by jim ze mzdy nezbylo ani tolik, kolik pobírají prostřednictvím sociálních dávek.

Podle sociologa Mareše: „*Finanční potíže osob žijících z podpor v nezaměstnanosti jsou však téměř vždy značné. Zejména dlouhodobá nezaměstnanost je zaručenou vstupenkou do světa chudoby a nouze. Příjem z podpor stěží pokrývá základní potřeby rodin a uvádí tyto rodiny do dluhů.*“ (Mareš, 2002, s. 75)⁶⁵. Musíme si však uvědomit, že příjem z podpor není určen na splácení dluhů, či k dlouhodobému pohodlnému životu, ale má motivační charakter a má sloužit k překlenutí tíživé sociální situace, k tomu, aby se naopak jedinec snažil aktivně zapojit zpět do společnosti. Také je potřeba upozornit, že chudoba je pojem relativní, protože životní úroveň je v různých částech země, potažmo v různých státech, odlišná.

⁶⁴ Kislingerová E., Richter T., Smrčka L. a kol., Insolvenční praxe v České republice v období 2008–2013. 2013, s. 51

⁶⁵ Mareš P., Nezaměstnanost jako sociální problém. 2002. s. 75

V každém případě mají často lidé dlouhodobě nezaměstnaní finanční potíže. Pokud jsou registrovaní u Úřadu práce, mohou pobírat dávky hmotné nouze, které často tvoří jejich jediný příjem – jak se později podíváme ve výzkumu. Z tohoto jejich jediného příjmu však nejsou schopni hradit své finanční závazky, rozumějme dluhy, což se ve výzkumu pokusíme prokázat. Navíc tento jejich příjem není určen k hrazení dluhů, ale jak již bylo řečeno, k překlenutí tíživé sociální situace. Nezaměstnaní také nemohou využít výše zmíněného institutu oddlužení.

Olga Kupec upozorňuje i na problémy zaměstnavatelů, kterým zaměstnáváním předlužených občanů rostou náklady v mnoha oblastech – vzděláváním mzdových účetních počínaje, zpracováváním agendy ke každé jednotlivé exekuci, přes povinnost poskytování součinnosti soudům, exekutorům a insolvenčním správcům, poskytování informací a korespondence s věřiteli, až po hrozbu penalizace za pochybení. Povinnosti zaměstnavatele jsou dány jednotlivými zákony.

Předluženost tak postupně přerůstá z problému jednotlivce na problém celé společnosti.

Podle zjištění Libora Prudkého, který se svým kolektivem provedl výzkum klientů Občanského sdružení Naděje, je ve věkové skupině respondentů 30–60 let uváděn jako nejčastější důvod propadu na sociální dno ztráta zaměstnání, finanční obtíže a ztráta bydlení, ke kterým se později přidala nemoc (hlavně u starších ročníků) či vězení⁶⁶.

Mareš (2002) odkazuje na jiné autory (Hilgendorf a Wlchman), kteří zjistili, že pro nezaměstnané je, i přestože nedisponují adekvátními finančními prostředky, velmi důležité nakupování a získávání nového zboží. Autoři se domnívají, že se jedná o, pro tyto jedince, velmi příjemnou událost, která kompenzuje nejen nudu, ale i frustraci z nezaměstnanosti. Vlastnit něco nového může dodávat určitý pocit uklidnění, a jak Mareš dodává, sociálního statusu.

Nakupování lze v naší moderní společnosti považovat např. za jakýsi rituál, kterého se převážně všichni zúčastňují. Lze předpokládat, že i nezaměstnaný se chce takového rituálu zúčastnit už jen proto, aby si nepřipadal vyloučeně. Autorky Kodymová a Koláčková (2005)⁶⁷ odkazují na německé studie, ve kterých bylo zjištěno, že právě nedostatek financí uvádí nezaměstnané do stresu nikoliv proto, že nemohou dostat svým finančním závazkům ale i proto, že jim brání a komplikuje zúčastnit se rituálu nakupování (např. celodenní trávení času v různých hypermarketech).

⁶⁶ Prudký L., Šmídová M., Kudy ke dnu, Socioklub, s. 102

⁶⁷ Kodymová P., Koláčková J., Sociální práce s nezaměstnanými, in Matoušek O., Koláčková J., Kodymová P., Sociální práce v praxi, s. 305

V naší společnosti však bohužel existují nebankovní subjekty, které jsou ochotny lidem půjčit, aniž by měly povinnost zjišťovat životní úroveň žadatele. Častokrát stačí jen „čestné prohlášení klienta“, že má příjem v určité výši. Zda se však jedná o příjem např. z dávek hmotné nouze, nebo z kombinace přídatků na děti a dalších sociálních dávek, již alibisticky nezjišťují. Mnohdy se jedná o půjčky získané jen prostřednictvím telefonu.

Klienti se také na každém kroku potkávají s reklamou, která jim vnucuje pohled na svět, jak by měli žít a co by měli mít. Jak jsem uváděla ve své bakalářské práci, *„Půjčit si je normální a dluh, ačkoliv je společností vnímán negativně, sám o sobě není problémem, pokud je člověk schopen ho splácet.“*⁶⁸ Pokud se jedná o dlouhodobě nezaměstnaného a navíc již i zadluženého klienta, který si nespočítá, že na pravidelné splácení nebude mít dostatek finančních prostředků, představuje další půjčený obnos riziko a pravděpodobnost uvrhnutí klienta do dluhové spirály. Riziko tkví především pak v prohlubující se frustraci a deprivaci, neboť předlužený klient si později uvědomí, že není schopen dostát svým závazkům a hrozí mu např. exekuce, ztráta bydlení a nezřídka i rozpad rodiny.

Nedostát svým závazkům přináší velký problém v oblasti bydlení. Nutnost a povinnost zaplatit nájem vytváří obrovský tlak na nezaměstnaného, potažmo na jeho rodinu. O ztrátě bydlení v souvislosti s předlužeností se zmíníme později v kapitole 4.1, nicméně jak uvádí Sirovátka⁶⁹, nezaměstnaní často dříve či později dluží na nájemném a službách s ním spojených. Díky dluhům na nájemném nemohou dostat např. podporu v hmotné nouzi – doplatek na bydlení či dávku sociální podpory v podobě příspěvku na bydlení. Sirovátka uvádí: *„... dříve konzumní styl života spojený s návykem na kvalitní stravu nebo alkohol posiluje tendenci k zadlužení na nájemném...“*.⁷⁰

Na tomto místě považuji za vhodné poznamenat, že negativa spojená s dlouhodobou nezaměstnaností se netýkají pouze jedince, ale i jeho nejbližšího okolí. Sociální status neztrácí jen on, ale případně i jeho rodina, zvláště v případech, kdy dlouhodobě nezaměstnaný je živitelem rodiny. Pro rodinu je tato situace taktéž zátěžová a navíc její jednotliví členové z důvodu finanční tísně musí omezovat své materiální potřeby.

Kodymová a Koláčková⁷¹ hovoří o celých sociálních skupinách, do kterých se nezaměstnaní mohou soustřeďovat. Čím déle je člověk nezaměstnaný, tím méně se může

⁶⁸ Bartesová G., Sociální analýza zadlužených na Praze3, Žižkov, bakalářská práce Univerzita Karlova, 2012, s. 41

⁶⁹ Sirovátka T., Déle trvající nezaměstnanost a chudoba u nás in Mareš P., O chudobě v české a slovenské společnosti

⁷⁰ Sirovátka T., Déle trvající nezaměstnanost a chudoba u nás in Mareš P., O chudobě v české a slovenské společnosti, s. 73

⁷¹ Kodymová P., Koláčková J. Sociální práce s nezaměstnanými, in Matoušek O., Koláčková J., Kodymová P., Sociální práce v praxi, s. 307

spoléhat na pomoc z rodinných zdrojů, neboť rodina, resp. podpůrná síť členů rodiny, žije často v prostředí, kde je nedostatek příležitostí k práci a nezaměstnanost, resp. život bez práce, se zde stává normou. Autorky hovoří o tzv. vícegenerační nezaměstnanosti, kdy živitelé rodiny žijí kolikrát jen z dávek a sociálních podpor, případně z práce „na černo“.

Výchova dětí v rodině, kde být nezaměstnaný je považováno za normální, kde se žije na dluh a nesplacení závazků je již zavedeným standardem, je budoucí začlenění dítěte do společnosti značně obtížnou záležitostí, protože dítě ze své rodiny přebírá vzorce chování. Hayesová (2007) uvádí: „*Rodina poskytuje dětem prostředí, v němž probíhá jejich učení, a děti velmi snadno přejímají postoje a myšlenky lidí ve svém okolí...*“.⁷²

Z výše uvedeného je patrné, že předluženost se úzce pojí s nezaměstnaností. Ztráta zaměstnání jako zdroje obživy, zdroje finančních prostředků a zdroje, který určuje společenský status, vede k deprivaci, k naučeným špatným stereotypům, k sociální vyloučenosti a často se stává zdrojem sociálně patologických jevů jako např. alkoholismus, toxikomanie, gambling a v neposlední řadě kriminalita, kterými se předlužený a frustrovaný člověk snaží překonat svou deprimující situaci a získat zpět svůj společenský status.

3.2. Nemoc jako příčina

V této kapitole se budeme věnovat nemoci jako příčině ztráty zdrojů. Pokud člověk onemocní, má nejen zvýšenou potřebu zdravotní péče, což s sebou nese také zvýšené finanční náklady např. na léky, platby související s poplatky na léčení případně léčebné pomůcky apod., ale zároveň i snížený příjem. Pro účely této práce se budeme zabývat nemocí z časového hlediska, kdy jsou důsledky nemoci posuzovány z pohledu krátkodobě nepříznivého zdravotního stavu a z pohledu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu, čili invalidity.

Nemoc se stává sociální událostí v okamžiku, kdy vyvolává zvýšené ekonomické náklady, ať už jsou to náklady spojené s poklesem příjmů vyvolaných pracovní neschopností nebo s vlastním udržením pracovní schopnosti.⁷³

Nemoc jako krátkodobé poškození zdravotního stavu předpokládá relativně brzký návrat do pracovního procesu, čili návrat k obvyklým zdrojům.

⁷² Hayesová N. „Základy sociální psychologie“, 2007, s. 100

⁷³ Tomeš I., Úvod to teorie a metodologie sociální politiky, s. 212

Nemoc má dynamický charakter, léčbou se mění a předpokládá se její ukončení od vzniku, resp. uznání nemocným, po dobu nejdéle 380 dní. V tomto rozmezí se nemoc v pracovněprávních vztazích klasifikuje jako dočasná pracovní neschopnost.

Tato situace je ošetřena § 191, Zákona č. 262/2006 Sb., Zákoník práce. Tento zákon nařizuje zaměstnavateli „... omluvit *nepřítomnost zaměstnance v práci po dobu jeho dočasné pracovní neschopnosti*...“.⁷⁴ Zaměstnanci, který je lékařem uznán práce neschopným a splňuje podmínky nároku na nemocenskou, se po dobu jeho pracovní neschopnosti, alespoň částečně, nahrazuje příjem následovně⁷⁵:

1. - 3. pracovní den uznané pracovní neschopnosti nenáleží zaměstnanci náhrada mzdy.

Jedná se o tzv. karenční dobu

- od 4. pracovního dne do 14. kalendářního dne náleží zaměstnanci náhrada mzdy, která je vyplácena zaměstnavatelem. Jedná se 60% redukováného průměrného výdělku.

- od 15. kalendářního dne je zaměstnanci prostřednictvím správy sociálního zabezpečení vyplácena nemocenská, kterou tvoří 60% denního vyměřovacího základu.

Doba, po kterou je poskytována nemocenská, se nazývá podpůrčí doba. Podpůrčí doba pro trvání nároku na nemocenskou je jeden rok. V případech, kdy lékař očekává po roce v krátké době uzdravení, může podpůrčí doba trvat až 380 kalendářních dnů ode dne vzniku dočasné pracovní neschopnosti.

3.3. Invalidita jako příčina

Trvá-li nemoc déle, než je stanovena podpůrčí doba, jedná se o dlouhodobou nebo trvalou pracovní neschopnost, čili invaliditu. V minulosti se užíval termín „osoba zdravotně postižená“. Protože je tento termín demotivující, vede k nálepkování a klade důraz na péči, můžeme se v současné době v odborné literatuře setkat s termínem „osoba zdravotně znevýhodněná“, ve kterém je kladen důraz na podporu a motivaci k návratu do přirozeného sociálního prostředí.⁷⁶

⁷⁴ Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, § 191, [online]. [cit. 2014–12-12]. Dostupné z <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/zakonik-prace/cast8h1.aspx>

⁷⁵ Nemocenské pojištění, Portál veřejné správy, [online]. [cit. 2014–12-12]. Dostupné z <http://portal.gov.cz/portal/obcan/situace/191/193/4547.html>

⁷⁶ Tomeš I., Úvod to teorie a metodologie sociální politiky, s. 216

Invalidita oproti krátkodobě nepříznivému zdravotnímu stavu dlouhodobě, nebo dokonce trvale nejenže snižuje možnosti pracovního uplatnění, ale i lidský potenciál. Dlouhodobý nepříznivý zdravotní stav má v těchto případech ustálenou podobu.

Důsledkem invalidity mohou být různá omezení, vedoucí ke zhoršené ekonomické a sociální situaci jedinců i celých rodin. Koldinská⁷⁷ hovoří o ekonomické nesoběstačnosti, která je spojená s úplným či dlouhodobým úbytkem pracovní schopnosti. Dále se invalidita pojí i se zvýšenými životními náklady např. na zdravotní pomůcky, dopravu, léky, dietu apod. Invalidita je samozřejmě spojena i se zvýšenou potřebou zdravotnických a sociálních služeb, může se jednat např. o pobyt v různých specializovaných stacionářích.

V současné době se invalidita posuzuje ve třech stupních podle poklesu pracovní schopnosti.

1. stupeň – pokles pracovní schopnosti nejméně o 35%, maximálně o 49 %
2. stupeň – pokles pracovní schopnosti nejméně o 50%, maximálně o 69%
3. stupeň – pokles pracovní schopnosti nejméně o 70%

Takové poklesy pracovní schopnosti mohou vést kromě zvyšujících se ekonomických nákladů až k sociální vyloučenosti.

V současné době je ve vyspělých evropských zemích kladen důraz na integraci zdravotně znevýhodněných osob ve všech sférách společenského života. Aby byl pro tyto osoby zachován důstojný a plnohodnotný život a aby se mohly aktivně zapojit do výdělečné činnosti, která vede k ekonomickému osamostatnění, požívají zvýšené sociální ochrany na trhu práce.

Podmínky zaměstnávání osob se zdravotním znevýhodněním ošetřuje zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. § 69 tohoto zákona zakládá právo na pracovní rehabilitaci osoby se zdravotním postižením, kterou se rozumí souvislá činnost zaměřená na získání a udržení vhodného zaměstnání, poradenská činnost zaměřená na volbu povolání, teoretická a praktická příprava pro zaměstnání, pomoc při zprostředkování, udržení a změny zaměstnání a vytváření vhodných podmínek pro výkon zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti. Pracovní rehabilitaci poskytují příslušné úřady práce na základě žádosti⁷⁸.

Zákon č. 155/1995 Sb.⁷⁹, o důchodovém pojištění pak stanovuje podmínky vzniku nároku na invalidní důchod a výpočet jeho výše. Invalidní důchod je dávka, která slouží jako náhrada příjmu, který jedinec ztratil v důsledku dlouhodobé pracovní neschopnosti.

⁷⁷ Koldinská K., Sociální právo, s. 94

⁷⁸ Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, § 69, [online]. [cit. 2014–12-12]. Dostupné z <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/zamestnanost/cast3.aspx>

⁷⁹ Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, [online]. [cit. 2014–12-12]. Dostupné z <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/duchodpoj/cast4h2.aspx>

Jak bylo řečeno výše, zdravotní znevýhodnění se velmi často pojí se zvýšenými životními náklady. Na tuto situaci reaguje systém sociální ochrany zvýšením některých dávek tak, aby respektovaly vyšší životní náklady osob se zdravotním znevýhodněním⁸⁰. Tito lidé mohou využít kromě systému sociálního pojištění i systém sociální pomoci, v rámci kterého mohou požádat o dávky pro osoby se zdravotním postižením např. příspěvek na mobilitu, příspěvek na zvláštní pomůcku apod.

Pokud osoba se zdravotním znevýhodněním potřebuje ke zvládnutí běžných životních úkonů pomoc třetí osoby, může zažádat o příspěvek na péči. Vznik nároku a výši příspěvku upravuje Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách.⁸¹ Výše příspěvku je upravena v § 11 a určuje se podle stupně závislosti, který se stanoví na základě lékařského vyšetření a podle věku. Příspěvky na péči a dávky pro osoby se zdravotním postižením vyplácí úřady práce.

Z výše uvedeného vyplývá, že nemoc a invalidita se pojí se ztíženým uplatněním na trhu práce a v tomto důsledku i se sníženou ekonomickou soběstačností, případně její ztrátou. To jedince a jejich rodiny ohrožuje v konečném důsledku stejně, jako ztráta zaměstnání. Je potřeba si uvědomit, že i zdravotně znevýhodnění musí platit své finanční závazky, ať už se jedná o závazky související s bydlením, zajištěním důstojného života, zajištěním zvýšených nákladů spojených s léčbou, s rehabilitací apod. Zároveň chtějí vést normální život ve svém bytě, mít zaměstnání a rozhodovat sami o sobě.

3.4. Závislost jako příčina

V této kapitole se budeme věnovat vybraným druhům závislosti jako příčině ztráty zdrojů.

Závislost podle Slovníku sociální práce je „*Stav, v němž se člověk není schopen obejít bez určité látky, případně činnosti. Má obvykle jak stránku fyzickou, tak psychickou i sociální.*“⁸²

My se blíže podíváme na závislosti na hraní hazardních her – gamblerství a na závislosti na návykových látkách. Společné těmto závislostem je to, že závislí lidé se nacházejí ve stavu, ve kterém se bez objektu své závislosti – ať už se jedná o hraní hazardní hry, nebo o drogu – nedokáží obejít. Svůj život a hodnoty podřizují snaze tuto svou potřebu

⁸⁰ Koldinská K., Sociální právo, s. 102

⁸¹ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách [online]. [cit. 2014–12-29]. Dostupné z <http://zakony.centrum.cz/zakon-o-socialnich-sluzbach/cast-2-hlava-1>

⁸² Matoušek O., Slovník sociální práce., 2008. s. 254

uspokojit. Významnými sociálními aspekty jsou zadluženost, zanedbanost, sociální vyloučenost a případná trestná činnost. Ačkoliv má každý právo nakládat se svým vlastním zdravím a majetkem jak uzná za vhodné, dostává se toto jejich právo do kolize s právem ostatních v okamžiku, kdy svým chováním obtěžují ostatní občany, ačkoliv toto jejich chování nemusí být nutně kriminální – např. nebezpečí nakažení žloutenkou u drogově závislých.⁸³

3.4.1. Gamblerství

V této kapitole se budeme věnovat patologickému hráčství, pro něž se často užívá termín gamblerství, jako příčině ztráty zdrojů, ztráty sociálního zázemí, statusu. Gambling řadí odborníci k druhům závislostí a je jednou, nikoliv jedinou, příčinou ztráty zdrojů. Další závislosti, jako například alkoholismus, drogová závislost apod. vedou samozřejmě také ke ztrátě zdrojů, kriminalitě a sociální vyloučenosti. Zneužívání návykových látek se budeme věnovat v dalších kapitolách.

My se v této práci budeme nejdříve zabývat patologickým hráčstvím z toho důvodu, že úzce souvisí s přímou ztrátou finančních zdrojů, neboť hráči riskují část nebo všechny své finanční prostředky ve hře, což vede k přímým finančním problémům. Tyto problémy pak mají dále negativní dopad na jejich život, život rodin a v konečném důsledku i na celou společnost, jak si dále ukážeme.

Slovník sociální práce⁸⁴ definuje hráčství jako: „*Závislost na hazardních hrách, která ovládá životní styl člověka na úkor jiných hodnot a závazků, tj. na úkor vztahů k nejbližším lidem, práce i na úkor jiných zájmů. pravidelně vede k dluhům a k vydírání blízkých lidí poté, co věřitelé začnou dlužné peníze vymáhat.*“

Již z této definice je patrné, že gamblerství vede v konečném důsledku ke ztrátě zdrojů, kterými jsou finanční prostředky, práce, rodina, zázemí a vede k sociální vyloučenosti tak, jak bylo uvedeno výše.

V minulosti bylo na gamblerství pohlíženo z pohledu morálního, kdy se společnost domnívala, že mu propadají morálně slabší jedinci⁸⁵. Postupem doby však začalo být vnímáno jako psychologický i psychiatrický problém a od r. 1980 je uznáno Americkou psychiatrickou

⁸³ Tomeš I., Obory sociální politiky. s. 274

⁸⁴ Matoušek O., Slovník sociální práce., 2008. s. 71

⁸⁵ Prunner P., Psychologie gamblerství aneb Sázka na štěstí. s. 60-79

asociací jako nemoc. Podle Světové zdravotnické organizace se jedná o „*poruchu, spočívající v častých opakovaných epizodách hráčství, které převládají na úkor sociálních, materiálních, rodinných a pracovních hodnot a závazků.*“⁸⁶ Jedná se o nutkavou a impulzivní poruchu, která je definována v Mezinárodní klasifikaci nemocí a přidružených zdravotních problémů MKN-10 pod diagnózou duševních poruch F63.0.

Gamblerství je pokládáno za jeden ze sociálně-patologických jevů a řadíme jej mezi závislosti. Zasahuje a ohrožuje nejen život jednotlivce-hráče, ale i jeho rodiny a v konečném důsledku celé společnosti, neboť se stává zdrojem příjmu organizovaného zločinu a může vést ke kriminalitě.

Národní středisko pro drogy a drogové závislosti proto v dubnu 2014 vypracovalo pro Radu vlády monitorovací zprávu „Hazardní hraní v České republice a jeho dopady“⁸⁷.

Tato zpráva uvádí, že v riziku vzniku patologického hráčství se nachází 0,6 až 1% populace tj. 40–80 tisíc osob, z nichž polovina je ve věku 15–34 let. Dále uvádí, že byly pozorovány souvislosti mezi hraním, opilostí, výtržnictvím a hraním osob pobírajících sociální dávky. Hráči vykazují vyšší výskyt užívání návykových látek – alkoholu, léků, drog apod. Mají ve vyšší míře narušené rodinné vztahy, problémy v zaměstnání, případně jsou nezaměstnaní a jsou zadlužení. Zpráva dále uvádí schéma finančních ztrát a zadlužení patologických hráčů a typický vývoj získávání zdrojů, které vedou od osobních prostředků a úspor ke zdrojům z rodinných financí a majetku, následně k půjčkám bankovního a nebankovního sektoru. Pokud je hráč zadlužen i u nebankovního sektoru, dochází k získávání dalšího zdroje nelegální cestou tj. k páčání trestné činnosti – krádeže, podvody, zpronevěra. Tomuto vývoji odpovídají i výsledky výzkumu, který zpráva prezentuje, kdy respondenti – léčení hráči - uváděli, že nejčastěji se snažili vyrovnat s finančními dopady hraní půjčkami od rodiny a přátel (70,3% resp.), bankovní půjčkou (51,5% resp.), nebankovní půjčkou (52,4% resp.) a trestnou činností (33,2% resp.). Zpráva dále zdůrazňuje i skrytou povahu hazardního hráčství: „*Patologické hráčství jako příčina zadluženosti nebo kriminality je však skrytý fenomén, jehož skutečný výskyt je ve výkaznictví pomáhajících programů a v oficiálních údajích státních orgánů a institucí pravděpodobně podhodnocen.*“

Zpráva dále odkazuje na analýzu NMS Market Research, organizace, která působí v oblasti výzkumu, provedenou s daty Asociace občanských poraden (AOP) zapojených do projektu Dluhové poradenství, ze které vyplývá, že nejčastější příčinou zadlužení jsou

⁸⁶ Tomeš I., *Obory sociální politiky*. s. 276

⁸⁷ Hazardní hraní v České republice a jeho dopady, [online]. [cit. 2014–12–29]. Dostupné z <http://www.uhpcr.cz/priloha/4cb0d6cba447a/hazardni-hrani-v-ceske-republice-a-jeho-dopady-53f5e59c6cc27.pdf>

uváděny nadměrné půjčky nebo úvěry, na druhém místě ztráta nebo snížení příjmu v důsledku nezaměstnanosti či nemoci. Hazardní hry uvedlo jako příčinu či jednu z příčin 0,7% respondentů z celkového počtu řešených případů. Toto nízké číslo si AOP vysvětluje tím, že problémoví hráči ve svém hraní nespatřují příčinu svých problémů a zadluženosti a tudíž ji jako příčinu zadluženosti ani neuvádějí.

Rizikovost gamblersství také vyplývá z toho, že hraní je vnímáno i jako zábava a trávení volného času. Rizikem je hlavně pro děti a mladistvé. V současné době dostupnost zábavních automatů a počítačových her je obrovská. Nešpor zdůrazňuje riziko, které z této dostupnosti pro dítě plyne: „*Dítě, které tráví dlouhé hodiny tímto způsobem, nebude mít čas na učení, získávání dovedností v mezilidských vztazích a může snadno zaostát za vrstevníky.*“⁸⁸

Legislativně u nás reguluje hazardní hry zákon o loteriích a jiných podobných hrách č. 202/1990 Sb., jehož účelem je kromě jiného i „*přispět k ochraně osob, které se účastní loterií a jiných podobných her, a k omezení společenských rizik této účasti.*“⁸⁹ Tento zákon dále vymezuje podmínky provozu loterií nebo jiných podobných her a jasně definuje účastníky těchto her. Tento zákon pouze reguluje provozování hazardních her, ale neposkytuje ochranu před vytvářením patologického hráčství.

Z výše uvedeného lze vyvodit negativní důsledky patologického hráčství, které Prunner člení do následujících skupin.⁹⁰

- hráčské poruchy, poruchy hraní
- rodinné dysfunkce a domácí násilí, může se týkat například zneužívání dětí apod.
- hráčství mladistvých a nezletilých
- alkoholové problémy a jiné drogové závislosti
- psychické poruchy a psychózy, například deprese, poruchy osobnosti apod.
- sebevraždy, sebevražedné pokusy a suicidální myšlenky
- přímé finanční problémy vedoucí až k bankrotu, ztrátě zaměstnání a chudobě
- kriminální chování, např. krádeže, loupeže, vraždy, prostituce apod.

Tyto problémy se objevují často v kumulované formě.

⁸⁸ Nešpor K., Csémy L., Alkohol, drogy a vaše děti, s. 70

⁸⁹ Zákon č. 202/1990 Sb., o loteriích a jiných podobných hrách, [online]. [cit. 2014–12-29]. Dostupné z <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-202>

⁹⁰ Prunner P., Psychologie gamblersství, aneb Sázka na štěstí. s. 76

Riziko gamblingu můžeme také rozdělit dle toho, koho se aktuálně dotýká (Nešpor, 2011).⁹¹

- Riziko pro hráče spočívá ve vyšším riziku zneužívání psychoaktivních látek, s vyšším výskytem depresí a se sebevražednými sklony a dalšími zdravotními problémy.
 - Riziko pro rodiny, kdy gambling vede především k dysfunkci rodin, k domácímu násilí, zanedbávání a zneužívání dětí, sociální izolaci a hmotné nouzi.
 - Riziko pro děti a dospívající, které spočívá v rychlejším návyku k hraní hazardních her, k problémům ve škole, nižšímu vzdělání.
 - Riziko pro zaměstnavatele – zaměstnanec nepodává plnohodnotný pracovní výkon, často se u něj vyskytuje absence, hrozí zpronevěra, krádeže na pracovišti.
 - Riziko pro společnost – vyšší náklady na zdravotní péči gamblera, dále častější bezdomovectví, které bývá spojeno s kriminalitou a šířením infekčních nemocí.
- Dalším rizikem jsou náklady související s kriminálním jednáním jedince, organizovaný zločin v podobě např. praní špinavých peněz, lichvy, vydírání, a také ekonomicky nestabilní prostředí, ve kterém se v rostoucí míře objevují nesplacitelné dluhy.

Hráči se snaží své dluhy a závazky splatit hraním, resp. z výher, čímž se dostávají do začarovaného kruhu. Čím více se snaží vyhrát a splatit své dluhy, tím více ztrácejí opatrnost a racionální přístup k nakládání s finančními prostředky obecně.

Také Nešpor (2011) zdůrazňuje tuto přímou souvislost, kdy gambler uniká před rostoucími finančními problémy, dluhy, tlakem věřitelů k dalšímu hazardu a tím upadá do zmiňovaného bludného kruhu. Peníze v tomto případě fungují jako spouštěč vedoucí k další hře.

3.4.2. Zneužívání nelegálních návykových látek

Stejně jako gamblerství, je závislost na návykové látce považována za nemoc. Pro tuto závislost je charakteristické to, že nemocný tuto látku touží užívat i přesto, že mu způsobuje řadu problémů.

V této kapitole se blíže podíváme na sociální důsledky užívání nelegálních návykových látek resp. drog v souvislosti se zadlužením, ztrátou zdrojů a sociálním vyloučením.

⁹¹ Nešpor K., Jak překonat hazard

Užívání těchto látek poškozuje uživatele ve všech aspektech života, psychicky, fyzicky i sociálně. Negativně ovlivňuje jeho zdravý vývoj a i celou společnost.

Podle celopopulační studie⁹² užívání návykových látek zkusilo někdy v životě užít nelegální drogu 37% obyvatel ČR ve věku 15 – 64 let.

Z historických pramenů lze vyvodit, že užívání návykových látek provází lidskou společnost již od pradávna. V minulosti, ve starověku, bylo spjaté především s náboženstvím, kdy se tyto látky užívaly především při šamanských rituálech, k léčení nemocných a k navození změněného stavu vědomí, při kterém kněží věštili. K těmto účelům se používaly převážně různé „posvátné“ rostliny. Ve středověku byla rozšířena výroba nápojů a různých mastí, které se používaly při čarodějných rituálech. Známé je především používání durmanu a mandragory. Koncem 18. století pak využívali účinky drog umělci ke svým inspiračním např. „prokletí básníci“. Od roku 1960 se drogy stávají problémem odborným, kterým se zabývají lékaři-psychiatři a kriminalisté v souvislosti s pácháním trestné činnosti. Koncem 20. století tento problém přerůstá v problém společenský, zvláště v souvislosti s rostoucími zdravotními a sociálními problémy. Od roku 1990 označuje OSN problematiku drog za problém globální, protože ovlivňuje všechny země světa.⁹³ Pro chudé obyvatelstvo zemí třetího světa se pěstování a výroba drog stává výhodnou obživou, která však brání ekonomickému a sociálnímu rozvoji. Dochází pak k nezákonnému obchodu, trh s drogami proniká do legální ekonomiky i vyspělých zemí, ovlivňuje politiku, jsou z něj financovány teroristické a separatistické organizace, což dále souvisí i s rostoucím organizovaným zločinem.

Sociální důsledky užívání drog postupně přerůstají v problém zasahující celou společnost.

Jedním z prvních sociálních důsledků bývá ztráta zaměstnání. Drogově závislý člověk není schopen standardního pracovního tempa, dělá chyby, docházka se vyznačuje častou fluktuací, případně absencí, protože svůj čas věnuje převážně shánění drogy. Tito lidé přestávají dbát na svůj zevnějšek a hygienu. Mít zaměstnání pro ně postupně přestává být prioritou, spíše se stává obtěžující povinností. Pokud neodejdou ze zaměstnání sami, dochází k rozvázání pracovního poměru ze strany zaměstnavatele.

⁹² Celopopulační studie užívání návykových látek (výzkumná zpráva) [online]. [cit. 2014–12-31]. Dostupné z http://www.drogy-info.cz/index.php/publikace/navykove_latky/vyzkumne_zpravy/celopopulacni_studie_uzivani_navykovych_latek_vyzkumna_zprava

⁹³ Kalina K. a kol. Drogy a drogové závislosti. [online]. [cit. 2014–12-31]. Dostupné z http://www.drogy-info.cz/pdf/drogy_a_drog_zavislosti_dil1.pdf

Dalším důsledkem jsou narušené rodinné vztahy. Jedním z aspektů, podobně jako u gamblingu, jsou často uváděné případy doma ukradených věcí, které se drogově závislý snaží prodat za účelem získání peněz na drogu. Takto způsobená škoda často převyšuje hodnotu ukradené věci, neboť její majitel k ní má často citový vztah – týká se zvláště děděných rodinných šperků. Drogově závislý člověk pak nerozlišuje, komu věci patří, zda prarodičům, rodičům, mladšímu sourozenci či jinému příbuznému, nebo zda postižený zůstane v tom okamžiku bez prostředků. Častým jevem je i to, že např. rodiče tyto krádeže nehlásí policii ze studu nebo proto, že mají pocit, že by celou situaci ještě více zhoršili. Dochází ke vzájemnému odcizení a po případném úspěšném léčení závislého jedince se obtížně hledá cesta zpět k navázání vztahu.

V souvislosti se ztrátou zaměstnání a ztrátou rodinných vazeb úzce souvisí i zadluženost, ztráta stálého bydlení a hrozící bezdomovectví. Závislí lidé buď nejsou nadále schopni plnit své závazky související s bydlením a jsou vystěhováváni ať už majitelem bytu, nebo v případě narušených rodinných vztahů rodiči či partnerem. Následně se z nich stávají bezdomovci. Závislost se tak stává zároveň překážkou k návratu zpět do společnosti.

Užívání drog je velmi nákladnou záležitostí. V okamžiku ztráty příjmu a podpory rodiny tyto lidé začínají páchat trestnou činnost ve snaze opatřit si prostředky na drogu. Jedná se např. o podvody, krádeže nebo prostituci, či další prodej drog. Barnardová (2007)⁹⁴ odkazuje na výzkum, kdy téměř všichni uživatelé uvedli, že „v určitém bodě své drogové kariéry kradli v obchodech, neboť to pro ně představovalo relativně bezbolestný způsob zajištění prostředků k financování drog.“

Psychickými důsledky užívání drog jsou různé psychotické poruchy např. bludy, labilita, změna hodnotového žebříčku, kdy naplnění touhy po droze se stává prioritou, ztráta vůle a sebeovládání a celkový úpadek osobnosti.

Fyzickým důsledkem je pak celkové fyzické chátrání člověka, nedodržování hygienických návyků a s tím spojený zápach, ztráta zubů, zamoření parazity a přenos různých infekčních onemocnění, např. hepatitidy typu C nebo HIV.

Když drogově závislý člověk páchá trestnou činnost, nebo je přenašečem infekčního onemocnění – HIV, hepatitidy typu C, ohrožuje celou společnost.

⁹⁴ Barnardová M., Drogová závislost a rodina, s. 88

V ČR užívání, držení a výrobu týkající se návykových látek upravuje legislativa následovně:

V zákoně 40/2009 Sb.⁹⁵, trestní zákoník, jsou příslušné skutkové podstaty vymezeny v § 283 – a týkají se nedovoleného nakládání s drogami, kterým je výroba a přechovávání drog a šíření toxikomanie.

V zákoně 200/1990 Sb.⁹⁶, o přestupcích, je vymezeno přechovávání drog v malém množství pro osobní potřebu.

V zákoně 262/2006 Sb.⁹⁷, zákoník práce, v oddíle týkajícím se bezpečnosti a ochrany zdraví při práci je v §106 upravena povinnost zaměstnance podrobit se kontrole, zda není pod vlivem návykové látky nebo alkoholu.

Z výše uvedeného jsou patrné negativní dopady užívání drog vedoucí ke ztrátě zdrojů, zadluženosti, sociální vyloučenosti a v konečném důsledku ohrožující i celou společnost.

3.4.3. Zneužívání legálních návykových látek – alkoholismus

Legálními návykovými látkami jsou alkohol, léky, tabák a těkavé látky. My se v této kapitole budeme věnovat zneužívání alkoholu v okamžiku, kdy se na něm člověk stává závislým, neboť alkohol z těchto látek nejzávažněji ohrožuje uživatele na zdraví a sociálním zázemím.

Slovník sociální práce (2008) definuje tuto závislost jako touhu, kterou nemá člověk pod kontrolou, a která má nepříznivý vliv na jeho zdraví a sociální život. V ČR je tento typ závislosti nejrozšířenější. Je tomu tak proto, že tolerance společnosti k pití alkoholu je značně vysoká. Alkohol je společností vnímán jako prostředek ke sdružování tj. např. při různých oslavách nebo významných událostech, ale také např. jako prostředek k tišení bolesti a změně nálady, výrazně působící na psychiku. Jednorázové požívání alkoholu, popř. opíjení se, není považováno za závislost. Závislostí se požívání alkoholu stává v okamžiku, kdy se jedná o periodické užívání, dávky se zvyšují, zvyšuje se tělesná potřeba pití alkoholu a vytváří se problém jak pro uživatele, tak pro společnost.

⁹⁵ Zákon 40/2009 Sb., trestní zákoník, [online]. [cit. 2014–12-31]. Dostupné z <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni-zakonik/cast2h7d1.aspx>

⁹⁶ Zákon 200/1990 Sb., [online]. [cit. 2014–12-31]. Dostupné z <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/prestupky/cast2.aspx>

⁹⁷ Zákon 262/2006 Sb., [online]. [cit. 2014–12-31]. Dostupné z <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/zakonik-prace/cast5h2.aspx>

Vědci se domnívají, že pití alkoholu doprovází lidskou společnost od jejího zrodu. Zprvu se jednalo spíše o konzumaci zkvašených ovocných šťáv, víno se začalo pěstovat asi před 10 000 lety. V českých zemích a na Moravě se pěstování vína rozšířilo až v souvislosti s tažením římské legie koncem 3. století. Obliba pití vína a piva vzrůstala natolik, že v roce 1039 vydal Břetislav I. první český „protialkoholní zákon“, který postihoval přísnými tresty jak opilce, tak krčmáře.⁹⁸

V polovině 19. století se na alkoholiky začalo pohlížet jako na nemocné, ale až v roce 1951 byl alkoholismus označen Světovou zdravotnickou organizací za nemoc. Proti nadměrnému pití alkoholu začaly postupně bojovat různé spolky vznikající v první polovině 20. století, postupně začaly vznikat svépomocné skupiny, z nichž nejznámější a největší je hnutí Anonymních alkoholiků, které vzniklo v Americe v roce 1935.

V odborné literatuře, která se věnuje závislosti na alkoholu, se můžeme setkat s dělením příčin pití na vnitřní – psychologické, biologické např. genetická dispozice a příčiny vnější – sociální např. vliv prostředí.

Závislost na alkoholu se vyvíjí postupně. Řada odborníků na alkoholovou závislost používá pro jednotlivé fáze vývoje závislosti označení dle Dr. Jellineka. V jednotlivých stádiích je nutné rozlišit, kdy se jedná o problém sociální a kdy o zdravotní.

Čtyři vývojová stadia závislosti dle Dr. Jellineka:⁹⁹

1. stadium bývá označováno za iniciální, počáteční, symptomatické

V tomto stadiu pije člověk kvůli samotným účinkům alkoholu, např. aby utišil nějakou svou bolest, vyřešil nějaký svůj problém, kterým může být například nespokojenost v partnerském vztahu, aby se cítil lépe. Začíná proto pít častěji a postupně roste jeho tolerance k alkoholu, nebývá zřetelně opilý a ve společnosti bývá označován za člověka, který „hodně snese“. Pokud v tomto stadiu člověk nějak svůj původní problém, kvůli kterému začal pít, vyřeší, obvykle své pití omezí. Nicméně je velká pravděpodobnost, že při vyskytnutí dalšího problému se opět uchýlí k alkoholu.

2. stadium je označováno za varovné, prodromální

V tomto stadiu se nadále zvyšuje tolerance na alkohol, člověk alkohol aktivně vyhledává. Začínají se objevovat častější stavy opilosti, jedinec si uvědomuje nápadnost a začíná pít

⁹⁸ Dvě tváře alkoholu – Odvrácená tvář., [online]. [cit. 2014–12-31]. Dostupné z <http://www.tribune.cz/clanek/14365>

⁹⁹ Heller J., Pecinová O., Pavučina závislosti, s. 14

tajně. V tomto stadiu má člověk ještě možnost řešit svou situaci vyřešením původních problémů.

3. stadium – krucální, rozhodné

V tomto stadiu začíná jít o nemoc a celá situace se stává záležitostí především lékařů. Tolerance k alkoholu se stále zvyšuje. Člověk v tomto stadiu již ztratil kontrolu nad úrovní pití. Alkohol se v tomto stadiu stává součástí metabolismu a při prvním napití reaguje změnou psychických procesů. Jediným řešením je abstinovat, což však jedinec již nedokáže.

V tomto stadiu také vzrůstají konflikty s okolím, osobnost člověka se začíná měnit, mění se jeho hodnotový žebříček a vynikají negativní stránky osobnosti např. nespolehlivost, lživost, vztahovačnost, zlost, agresivita apod. Začínají se také objevovat první zdravotní obtíže. Prvotní problém, kvůli kterému člověk začal pít, ustupuje do pozadí, a ani jeho případné vyřešení nemůže ovlivnit další vývoj závislosti. V tomto stadiu se již závislý člověk, potažmo jeho okolí, neobejde bez odborné pomoci. V okamžiku, kdy jedinec je více dnů opilý než střízlivý, nastává další stadium.

4. stadium je označováno za terminální, konečné

V tomto stadiu závislý člověk obvykle pije již od rána. Následně dochází ke stavu, během kterého téměř nikdy nevystřízliví. Tolerance k alkoholu začíná klesat a objevují se vážná poškození vnitřních orgánů. Mohou se objevovat i duševní poruchy, psychózy. V tomto stadiu na vrcholu hodnotového žebříčku závislého stojí samotný alkohol a přístup k němu. Ostatní, byť základní životní hodnoty ustupují do pozadí. Týká se to např. péče o sebe samého, péče o děti, zaměstnání apod. V tomto stádiu může docházet i k pokusům o sebevraždu.

Důsledky závislosti na alkoholu mohou být sociální, fyzické a psychické.

- Sociální důsledky závislosti na alkoholu se dotýkají nejen nejbližšího okolí závislého, ale celé společnosti.

Z pohledu rodiny dochází k negativnímu ovlivňování interakcí mezi jednotlivými členy rodiny. Závislost je ohrožující především v okamžiku, kdy je přítomno nezletilé dítě. Dítě může být zanedbáváno, může docházet ze strany závislého k domácímu násilí na partnerovi nebo i na dítěti. Takové prostředí je pak nevhodné k výchově a ke zdravému vývoji dítěte. Výzkumy navíc potvrzují, že dítě vyrůstající v rodině, kdy jeden z rodičů je závislý na alkoholu, je náchylnější k rozvoji stejné závislosti v pozdějším věku, zvyšuje se riziko delikvence. Závislý člověk má i menší potřebu výdajů za oblečení, bydlení, stravu, vyšší

potřebu má za výdaje za alkohol. Dochází k rozpadu rodiny, rodiny jako zdroje podpory, ekonomického a sociálního zázemí.

Pokud pracuje, dochází ke konfliktům se zaměstnavatelem, které způsobují pozdní příchody, častá absence, pití na pracovišti, špatné výsledky práce, konflikty s ostatními kolegy, nespolehlivost atd. Tento stav pak obvykle končí ztrátou zaměstnání. V tomto okamžiku ztrácí alkoholik zdroj příjmu, kterým dosud hradil náklady spojené s výživou, bydlením, dalšími závazky. Alkoholik je tak bezprostředně ohrožen bezdomovectvím. Současně však ztratil i příjem k nákupu alkoholu, což může vést k postupnému zadlužování, ke kriminálnímu chování, krádežím, loupežím apod., tedy k nebezpečnému chování z hlediska společnosti i jednotlivce. Alkoholik, stejně jako drogově závislý, jen s velkými obtížemi může dostát svým finančním závazkům, pokud vůbec. Pokud ztratí zdroj příjmu, může se uchýlit k zadlužování, případně ke kriminální činnosti.

- Fyzickými důsledky alkoholismu je celkové poškození organismu. V lékařských zprávách se můžeme setkat s chronickými potížemi vzniklými nadměrným užíváním alkoholu, se zvýšeným rizikem vzniku jaterní cirhózy, rakoviny atd. Nebezpečný je také vliv alkoholu na motorické funkce, zvláště v souvislosti s řízením motorového vozidla. Celkové poškození organismu může vést v konečném důsledku ke smrti.

- Mezi psychické důsledky pak patří různé poruchy vědomí, vnímání, emocí, myšlení a psychotické poruchy. Přítomná je častá agresivita k okolí.

„V současné době „Česká republika patří dlouhodobě v celosvětovém žebříčku mezi státy s nejvyšší spotřebou alkoholu, resp. alkoholických nápojů. V přepočtu na 100% alkohol to již řadu let představuje průměrnou spotřebu téměř deseti litrů (!!!) na jednoho obyvatele za rok.“¹⁰⁰

Legislativní opatření v boji proti alkoholové závislosti:

V minulém století nabylo postupně platnosti hned několik zákonů, kterými se společnost snažila bojovat proti alkoholismu, neboť si uvědomovala negativní dopady jak pro jednotlivce, tak pro ni samotnou. Do roku 1948 platil zákon 86/1922 Sb., kterým se omezuje podávání alkoholních nápojů.¹⁰¹ Ten byl nahrazen zákonem 87/1948 Sb., o potírání

¹⁰⁰ Alkohol-podrobně, [online]. [cit. 2015-01-1]. Dostupné z http://www.drogy-info.cz/index.php/drogova_situace/legalni_drogy/alkohol/alkohol_podrobne

¹⁰¹ Zákon 86/1922 Sb., [online]. [cit. 2015-01-1]. Dostupné z <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=2877&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

alkoholismu.¹⁰² Od roku 1962 platil zákon 120/1962 Sb.¹⁰³, o boji proti alkoholismu. V roce 1989 byl přijat zákon 37/1989 Sb.¹⁰⁴, o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi. Od roku 2005 upravuje problematiku alkoholové závislosti zákon 379/2005¹⁰⁵ Sb., o opatřeních k ochraně před škodami způsobenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, ve kterém je upravena dostupnost prodeje těchto látek a případné zákazy prodeje, zákaz kouření a vyšetření na přítomnost návykové látky. Jednání pod vlivem alkoholu ošetřují také další zákony týkající se závislostí, které byly zmíněné v předchozí kapitole.

Se snahou společnosti pomoci nemocným závislým – ať už alkoholikům nebo drogově závislým – vzrůstají náklady na jejich léčbu. Dalšími vzrůstajícími náklady společnosti jsou opatření, která společnost vydává na ochranu svých členů před kriminálními důsledky jednání závislých jedinců – ať už jde o boj s kriminalitou, o prevenci vzniku závislostí nebo o ochranu zdraví obyvatel.

3.5. Sociální past jako příčina

Sociální past můžeme vnímat jako ekonomický stav, v jehož důsledku je pobírání dávek pro příjemce výhodnější než placená práce. Autorka této práce si na základě své praxe dovoluje konstatovat, že pro některé příjemce je život na sociálních dávkách nejen výhodnější, ale i pohodlnější než placená práce. Takový stav pak může vést k zadlužování a k nesplacení stávajících finančních závazků. Tito lidé jsou ve zvýšené míře ohroženi sociálním vyloučením a propadem na sociální dno. Obvykle nestojí jen před jedním problémem, který ohrožuje jejich normální fungování ve společnosti, ale často před celým komplexem takových problémů. Právě důsledky těchto problémů mohou vést k sociální pasti a propadu na samotné sociální dno. Z této sociální pasti je obtížné se vymanit vlastními silami, zvláště pokud se jedná o osoby závislé na návykových látkách. Tato past pak může sloužit jako častý důvod kriminálního jednání, zvláště pokud je závislost tak silná, že kriminální jednání představuje snadnější nebo i jediný způsob získání dalších finančních prostředků.

¹⁰² Zákon 87/1948 Sb., [online]. [cit. 2015–01-1]. Dostupné z <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=17236&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

¹⁰³ Zákon 120/1962 Sb., [online]. [cit. 2015–01-1]. Dostupné z <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=30280&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

¹⁰⁴ Zákon 37/1989 Sb., [online]. [cit. 2015–01-1]. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=37&r=1989>

¹⁰⁵ Zákon 379/2005 Sb., [online]. [cit. 2014–12-31]. Dostupné z <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-379>

Specifickou roli hraje také etnicita. Sociální past se může rozšiřovat v určitém etniku, i když dané etnikum nemusí nutně vyjadřovat národnost. Je potřeba také zmínit problém tzv. etnicity přisouzené, která spočívá v chybném přesvědčení většinové společnosti, že v případě sociálního vyloučení se jedná primárně o problém etnický, nikoliv sociální.¹⁰⁶ Příkladem může být negativní přístup většinové společnosti k romskému etniku.

3.6. Zadluženost dětí z DD

V této kapitole se podíváme na problematiku mladých dospělých, kteří opouštějí dětské domovy a pokoušejí se žít samostatně.

Odborníci se shodují, že pobyt dětí v dětských domovech a jejich odloučenost od rodiny se úzce pojí s psychickou deprivací těchto dětí. Přestože se pracovníci dětských domovů snaží děti na život mimo ústav připravit co nejlépe, doba odchodu mladých lidí bývá označována za velmi kritickou. Tito mladí lidé se musejí naučit samostatně žít v podmínkách běžného života. Na této situaci se podepisuje i fakt, že řada těchto dětí pochází z rodin, kde je nepodnětné prostředí, kde chybí správný model, např. jejich rodič nedochází pravidelně do práce. Tito mladí lidé bývají snadno zneužitelní, mívají sklon k rizikovému chování nebo kriminalitě.

Ředitel Dětského domova Krnsko Josef Povolný pokládá ze svých zkušeností za největší úskalí, které dětem opouštějícím dětský domov hrozí, půjčky: „*Velký problém jsou například rychlé půjčky. Děti si často napůjčují a dostanou se do dluhové pasti, ze které už není úniku.*“¹⁰⁷ Děti jsou zvyklé na určitý standard, který si po opuštění domova často nedokáží zachovat.

Děti ohrožují také exekuce, které vznikly zaviněním jejich rodičů. Častým případem je například vymáhání dluhu za likvidaci komunálního odpadu, kterou jejich rodiče nezaplatili. V okamžiku jejich dospělosti je po nich tento dluh vymáhán. Advokátka Alena Vlachová, zastupující tyto děti uvádí, že dluh může být i za jízdu na černo a dodává, že pokud nepřijdou

¹⁰⁶ Agentura pro sociální začleňování [online]. [cit. 2015-01-15] dostupné z <http://www.socialni-zaclenovani.cz/>

¹⁰⁷ Boleslavský deník. [online]. [cit. 2015-01-1]. Dostupné z http://boleslavsky.denik.cz/zpravy_region/na-deti-z-detskych-domovu-ceka-nebezpeci-treba-pujcky-20141022.html

o naspořené finanční prostředky, tak mohou „... začínat už tak složitou etapu svého života s dluhem.“¹⁰⁸

Precedentem by se mohl stát rozsudek Krajského soudu v Brně č.j. 62 Af 78/2013. Soud v rozsudku v odůvodnění mimo jiné konstatuje, že „*Nezletilá osoba (dítě) jednak není schopna sama určovat ani jakkoli ovlivňovat, kde (v jaké obci) je hlášena k trvalému pobytu, a tedy nemůže ani sama rozhodovat, zda v důsledku adresy svého trvalého pobytu fakticky do právního vztahu s obcí ohledně likvidace odpadu, byť fakticky založeného zákonem o místních poplatcích, vstoupí či nikoli. Nezletilá osoba také zásadně nemá reálnou možnost ovlivnit, zda poplatek zaplatí či nikoli, popř. zda jej zaplatí řádně a včas, popř. až později na základě vydaného platebního výměru po řádném a včasném nesplnění této povinnosti, bez ohledu na to, že se jí takový platební výměr do sféry její dispozice zpravidla nemusí ani dostat. Není přiměřené ani dovozovat, že by si nezletilá osoba měla být vůbec vědoma povinnosti platit poplatek za odpad, že by se o existenci takové poplatkové povinnosti měla sama zajímat a „ze svého“ poplatek platit, popř. své rodiče (zákonné zástupce) k zaplacení poplatku nutit, aby jí samotné na nezaplaceném poplatku nevznikl dluh, který by pak po ní měl být vymáhán kupř. poté, co nabude zletilosti-jak se stalo v posuzované věci.*“¹⁰⁹ V Listině základních práv a svobod v článku 32 je zaručena zvláštní ochrana dětem a mladistvým. Odůvodnění soudu se mimo jiné opírá také o Úmluvu o právech dítěte kdy ve čl. 3 je jasně uvedeno, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoliv činnosti, kterou uskutečňují orgány jak zákonodárné, tak správní, ale i veřejné nebo soukromé zařízení sociální péče. Nejvyšší správní soud však v rozsudku č. j. 1 As 116/2014 rozhodl, že poplatek se má vyměřovat i nezletilým. Lze tedy předpokládat, že se celá záležitost dostane až k Ústavnímu soudu.

V rozhovorech Hympla a Cechla¹¹⁰ s mladými lidmi, kteří opustili dětské domovy a museli se postavit na vlastní nohy, zmiňují tito mladí lidé problémy, které je provázely. Společné jim bylo to, že řada z nich se týkala praktických věcí spojených s financemi, např. nakupování, neschopnost hospodařit s penězi v průběhu měsíce, vzniklé dluhy. Neznají hodnotu peněz, špatně zvládají svou finanční situaci a dostávají se do nečekaných problémů. Jedna z respondentek uvedla: „*Věděla jsem, kolik co stojí, ale nevěděla jsem, kolik korun potřebuji na měsíc... za týden jsem neměla co jíst...*“¹¹¹

¹⁰⁸ Parlamentní listy 5. 10. 2014. [online]. [cit. 2015-01-1]. Dostupné z <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Exekutori-jdou-i-po-malych-detech-Advokatka-sype-z-rukavu-desive-pribehy-337787>

¹⁰⁹ Rozsudek Krajského soudu v Brně 62 Af 78/2013

¹¹⁰ Hympl J., Cechl P., Hejno bílých vran aneb Když opustíte děcák

¹¹¹ Hympl J., Cechl P., Hejno bílých vran aneb Když opustíte děcák, s. 18

Mladí lidé opouštějící dětské domovy jsou také ve zvýšené míře ohroženi rizikem sociálně patologických jevů jako je bezdomovectví, nezaměstnanost, kriminalita. Ředitel Dětského domova Dolní Počernice Martin Lněnička uvádí, že do jednoho roku po odchodu z domova se kriminality dopouští 11% dětí, po jednom roce jich je 31%.¹¹²

Z výše uvedeného vyplývá, že mladí lidé opouštějící dětské domovy jsou ohroženi vznikem dluhové pasti a rizikem sociální vyloučenosti ve větší míře, než mladí lidé z běžných rodin. Jejich start do života by proto měl být ošetřen i po legislativní stránce tak, jak konstatuje výše uvedený rozsudek Krajského soudu v Brně.

¹¹² Dětský domov Dolní Počernice, [online]. [cit. 2015–01-1]. Dostupné z <http://www.domovpocernice.cz/>

4. FINANČNÍ NEGRAMOTNOST JAKO PŘÍČINA

Rezorty Ministerstva financí, Ministerstva mládeže, školství a tělovýchovy, Ministerstva průmyslu a obchodu a České národní banky spolu s profesními a spotřebitelskými sdruženími se shodly na následující definici finanční gramotnosti:

„Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.“¹¹³

Jedná se tedy o schopnosti orientace na trhu práce a zajištění příjmu, schopnost rozhodovat nejen o výdajích, ale i umět zvážit důsledky svých finančních rozhodnutí apod.

S těmito schopnostmi se úzce pojí i matematické dovednosti vztahující se k financím, dále schopnosti vyhledávat a vyhodnocovat informace a rozumět jim v širším kontextu a základní orientace v právním systému - vědět na co mám právo a jaké mám povinnosti.

Z rodinného a osobního pohledu zahrnuje finanční gramotnost tři složky¹¹⁴, které se vzájemně prolínají:

- peněžní gramotnost – dovednosti zahrnující např. nakládání s nástroji hotovostních či bezhotovostních transakcí
- cenovou gramotnost – zahrnující např. porozumění poplatkům a úrokovým sazbám, inflaci, cenovým mechanismům
- rozpočtovou gramotnost – schopnost zvládat různé životní situace z finančního hlediska, orientovat se např. nejen v pojištění, investicích, ale i v přijatých úvěrech a volit nejvhodnější strategii s nakládáním finančních prostředků vzhledem k aktuální životní situaci

Na definici finanční gramotnosti navazují Standardy finanční gramotnosti pro základní a střední vzdělávání. Tyto standardy se člení do několika oblastí, které vymezují konečný stav úrovně znalostí z této oblasti žáků základních a středních škol.

Oblast peněz je zaměřena na porozumění tvorby ceny, zisku, DPH, inflace apod.

Oblast hospodaření domácnosti je zaměřena na tvorbu domácího rozpočtu, na dovednost rozlišit pravidelné a jednorázové příjmy a výdaje, na znalost základních práv spotřebitelů a na schopnost bránit se při porušení práv spotřebitele apod.

¹¹³ Národní strategie finančního vzdělávání, [online]. [cit. 2015-01-11]. Dostupné z www.mfcr.cz

¹¹⁴ Národní strategie finančního vzdělávání, [online]. [cit. 2015-01-11]. Dostupné z www.mfcr.cz

Oblast finančních produktů se věnuje porozumění různým službám bank, pojištění, úročení, úsporám, investicím apod.

Oblast práv spotřebitele je zaměřena na uplatňování práva, znalost smluv a co plyne z důsledku jejich neznalosti.

V roce 2010 provedla agentura STEMMARK s.r.o. pro Ministerstvo financí ČR a Českou národní banku kvantitativní výzkum finanční gramotnosti ve kterém odpovídalo 1005 respondentů ve věkové kategorii 18+. ¹¹⁵

Mezi některá zjištění patřilo mimo jiné např. to, že 48% respondentů si nedělá domácí rozpočet, 45% si jej dělá, zbytek nevěděl či neodpověděl.

23% respondentů uvedlo, že by byli schopni pokrýt životní náklady po ztrátě příjmu po dobu 6 – ti měsíců, 20% by je pokrylo minimálně po dobu 3 měsíců, ale ne šesti měsíců a 20% pouze po dobu jednoho měsíce, ale ne déle než tři měsíce, 10% by je nepokrylo ani na měsíc. Pouze polovina respondentů by věděla co dělat, pokud by se dostala do obtížné finanční situace.

Koordinátorka projektu Dolceta.eu. ¹¹⁶ Lenka Petýrková popsala stav v roce 2011: „Průzkum ministerstva financí jasně ukázal, že Češi mají velký problém porozumět smlouvám a přesto, že jim nerozumí, tak je podepíší. Zavazují se tak k dlouhodobým platbám, které si neumí ani propočítat,“ ¹¹⁷

Finanční gramotnost se stala od roku 2010 součástí Rámcových vzdělávacích programů na středních školách. Protože se řada odborníků shodla na tom, že je potřeba v této oblasti vzdělávat co nejdříve, stala se finanční gramotnost od září 2013 povinnou součástí vzdělávání i na základních školách.

Z konference o finanční gramotnosti ¹¹⁸ vyplynulo, že finanční gramotnost roste s věkem a se vzděláním. Odborníci se dále mimo jiné shodli, že hlavním důvodem dluhů je přecenění vlastních schopností ve smyslu větších nákladů a zároveň menších příjmů.

Kromě základních a středních škol vzdělávají v oblasti finanční gramotnosti i Občanské poradny a některé neziskové organizace. Tyto organizace pořádají semináře

¹¹⁵ Finanční gramotnost v ČR, [online]. [cit. 2015–01-13]. Dostupné z <http://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/odborne-studie-a-vyzkumy/2012/vyzkumy-k-financni-gramotnosti-9406>

¹¹⁶ Projekt vzdělává veřejnost v oblasti finanční a spotřebitelské gramotnosti

¹¹⁷ Odborníci se shodují: finanční gramotnost musí být součástí výuky na školách, [online]. [cit. 2015–01-12]. Dostupné z <http://www.tvrtm.cz/odbornici-se-shoduji-financni-gramotnost-musi-byt-soucasti-vyuky-na-skolach-clanek-8082.html>

¹¹⁸ Důvody zadlužení, [online]. [cit. 2015–01-13]. Dostupné z <http://www.mesec.cz/clanky/duvody-zadluzeni-lide-precenuji-sve-schopnosti/>

zaměřené nejen na vzdělávání dětí, ale i na seniory. Senioři mohou díky své neznalosti či nevědomosti a důvěřivosti uzavřít pro ně nevýhodnou smlouvu, půjčku, snadněji podléhají klamavé reklamě a stávají se tak cílovou skupinou různých podvodných obchodníků.

V současné době jsou v médiích prezentovány reklamy, které jsou cíleny na zranitelné skupiny lidí, např. rodiny s malými dětmi, seniory a svádí zbytečně k zadlužování.

Časopis dTest se zaměřil na neetické reklamy na úvěry a zároveň cituje jednu z takových reklam, která slibuje: „*Nemáte na koupi vozu? Koupíte-li jej na úvěr, můžete si půjčit dalších 40 tisíc na dárky.*“¹¹⁹

S finanční gramotností zároveň souvisí znalost dluhů, respektive jejich rozlišení. Na některé dluhy lze pohlížet jako na dlouhodobou investici, např. hypotéka na koupi vlastního bytu nebo bytu, jehož pronájem by zajišťoval další příjem i v budoucnu.

Naopak jiné dluhy mohou poškozovat, například když se lidé půjčkou snaží splatit předcházející dluh, či hrozící nebo stávající exekuci, nebo si půjčují na takové věci, které splácejí delší dobu než je čas, po který je budou užívat. Příkladem je například půjčka na dovolenou. V těchto případech hrozí, že se lidé dostanou do dluhové spirály.

Již z definice vyplývá, že pokud občanovi chybí dovednosti v oblasti finanční gramotnosti, pokud nerozumí výše uvedeným složkám, bude mít problémy uplatnit se v současné společnosti, jeho neznalost a nepozornost při finančních transakcích může vést k vážným finančním problémům nejen jeho, ale i celé jeho rodiny. Především nízko-příjmové rodiny nemusí být schopny splácet své dluhy a hrozí jim, že se dostanou do dluhové spirály. Následkem neuvážených rozhodnutí v této oblasti může být předluženost, rozpad rodiny, ztráta bydlení, pokus řešit tento stav hazardním hraním, alkoholem či drogami, a následně hrozí sociální vyloučení.

Závěrem mohu citovat Kiyosakiho: „*Finančně inteligentní lidé používají dluh, aby vydělali více peněz, zatímco finančně nevzdělání nebo nezodpovědní lidé se zadlužují a tím ničí své životy.*“¹²⁰

¹¹⁹ dtest monitoruje neetické reklamy na úvěry: [online]. [cit. 2015-01-13]. Dostupné z <https://www.dtest.cz/clanek-2618/dtest-monitoruje-neeticke-reklamy-na-uvery>

¹²⁰ Kiyosaki R., „Miluji své kreditní karty“ in Sutton G.: „Jak se zbavit dluhů“ s. 12

5. NEJZÁVAŽNĚJŠÍ DŮSLEDKY PŘEDLUŽENOSTI

V této kapitole se podíváme na důsledky předluženosti, které autorka práce považuje za ty nejzávažnější, které člověka přímo sociálně vylučují.

Nejprve se budeme věnovat problematice bydlení, jeho ztrátě a zajištění sociálního bydlení, protože ztráta bydlení úzce souvisí se sociální vyloučeností. Na ztrátu bydlení úzce navazuje bezdomovectví, které rozebereme v následující podkapitole.

Dalšími závažnými důsledky jsou samozřejmě i nevzdělanost, podvýživa a špatné zdraví, které zmíníme nakonec.

5.1. Problematika bydlení

Bydlením bývá označováno obydlí, které člověk dlouhodobě obývá, ve kterém žije. Lze jej považovat za jeden z hlavních faktorů, které určují kvalitu života jedince či celé rodiny. Může mít formu místnosti, bytu, domu apod., může být vlastní nebo pronajaté.

Důležité je uvědomit si, že bydlení je privátním ekonomickým statkem a primární odpovědnost za jeho zajištění leží na samotném člověku a jeho rodině. Právo na bydlení je v mezinárodním právu ukotveno, ale nikoliv jako nárokové. Pokud by bylo veřejným statkem, vedlo by k porušování lidských práv. Vyplývá to ze specifik trhu bydlení.¹²¹

Tomeš (2011)¹²² uvádí: „*právo na bydlení nelze chápat jako nárok jednotlivce vůči společnosti na přidělení bytu, ale spíše jako právo na pomoc společnosti vůči občanovi, který není schopen si sám zajistit a udržet odpovídající bydlení. Právo na bydlení je nenárokové a nevymahatelné.*“ Nejedná se tedy o zákonné právo na zajištění konkrétního bydlení.

Problematikou bydlení se zabývají také nejvýznamnější světové organizace.

– OSN:

OSN se o právu na bydlení zmiňuje již ve Všeobecné deklaraci lidských práv v článku 25 a vnímá právo na bydlení jako nezbytnou součást práva člověka na životní úroveň přiměřenou zdraví a blahobytu jeho i jeho rodiny.

¹²¹ Podpora dostupnosti bydlení pro lidi akutně ohrožené soc. vyloučením. [online]. [cit. 2014-04-04]. Dostupné z <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/dokumenty-k-oblasti-bydleni/podpora-dostupnosti-bydleni-pro-lidi-akutne-ohrozene-soc-vyl-sociologicky-ustav-av-cr-2010/download>

¹²² Tomeš I., Obory sociální politiky, 2011, s. 255

– Rada Evropy:

V Revidované Evropské sociální chartě je uvedeno v čl. 31, že každý má právo na bydlení ve smyslu podporování dostupnosti bydlení na přiměřené úrovni, prevenci a omezení bezdomovectví a cenovou přístupnost bydlení i těm, kteří nedisponují dostačujícími prostředky.

Na tomto místě je třeba opět zdůraznit, že se nejedná o nárok na byt, ale o pomoc společnosti na zajištění a udržení odpovídajícího bydlení tak, jak bylo citováno v úvodu kapitoly.

– EU:

Na poli Evropské unie se bydlením zabývá Charta základních práv EU, kde v kapitole IV Solidarita, v čl. 34 v rámci boje proti sociální vyloučenosti a chudobě, uznává a respektuje právo na zajištění důstojné existence prostřednictvím práva na sociální pomoc a podporu v bydlení.

V našich podmínkách stát také přichází s politikou pro ty, kteří si bydlení na volném trhu nemohou dovolit.

Lux¹²³ hovoří o dvojí podpoře státu:

1. podpora výstavby
2. podpora poptávky – nepřímá – tj. forma příspěvku pro ty, kteří si vlastní bydlení nemohou dovolit

Lux dále uvádí, že v ČR je větší podpora ve prospěch vlastního bydlení, ale ta není dobře zacílená na ty, kteří si vlastní bydlení i s touto podporou nemohou dovolit. Veřejná podpora více podporuje poptávku tj. příspěvky a doplatky.

V r. 2010 Sociologický ústav přichází se studií týkající se podpory dostupnosti bydlení pro lidi akutně ohrožené sociálním vyloučením a navrhuje koncepci a opatření, která srovnává se zahraničím. V této souvislosti se hovoří o sociálním bydlení. Sociální bydlení definuje Slovník sociální práce (2008) jako bydlení v bytě, kterým se snaží stát nebo obec, respektive poskytovatel sociální služby, umožnit sociálně potřebným lidem důstojný život.

Prioritou výše uvedené koncepce je zajištění bydlení z vlastních zdrojů a měla by být zaměřena na všechny domácnosti, které si nemohou dovolit trhem nabízené bydlení, což je

¹²³ Ing. Mgr. Martin Lux, Ph.D. - Sociologický ústav AV ČR, [online]. [cit. 2014-04-04]. Dostupné z <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/dokumenty-k-oblasti-bydleni/podpora-dostupnosti-bydleni-pro-lidi-akutne-ohrozene-soc-vyl-sociologicky-ustav-av-cr-2010/download>

definováno příjmem a výdaji. Řešení by nemělo vést k závislosti na veřejné pomoci (např. na dávkách).

Koncepce definuje 2 cílové skupiny:

1. Domácnosti, které jsou z nějakého důvodu diskriminovány, ale jinak mají kompetence k dlouhodobému bydlení, tj. nemají dluhy, dokáží platit nájem, umí si žádat o příspěvky a ví, k čemu slouží apod.
2. Domácnosti, kterým kompetence k udržení dlouhodobého nájmu chybí a jsou v akutní bytové nouzi, bez přístřeší.

Nástroje řešení:

- Nástroj bytové politiky by neměl být jen jeden (např. pouze obecní sociální byty, dávky apod.) ale musí být více nástrojů a jejich kombinace. Tyto nástroje musí být pružné a flexibilní a musí být možnost jejich kombinace – stát, obec, nestátní neziskové organizace, financování privátní i veřejné, nabídka i poptávka.
- Větší zapojení soukromého nájemního bydlení tak, jak je tomu v jiných zemích.
- Větší zapojení neziskových organizací – např. ve Velké Británii mohou sociální byt stavět pouze neziskové bytové asociace, nikoliv obce.

Nové formy pomoci:

- tzv. garanční systém – zprostředkování soukromého nájemního bydlení a jeho garance. Znamená to to, že lidé nejsou umísťováni obcemi nebo nestátními neziskovými organizacemi v sociálních bytech, které zpravidla bývají ve vyloučených lokalitách, ale v soukromých nájemních bytech. Obec nebo nestátní nezisková organizace pak garantuje majiteli bytu platbu nájemného, popř. platbu škod, řeší výpověď apod.

Tento systém je vhodný pro první cílovou skupinu

- Pro druhou cílovou skupinu jsou vhodné dvě koncepce:
 - a) v první řadě bydlení a pak řešení dalších problémů rodiny
 - b) vícestupňové bydlení – dlouhodobé nájemní bydlení až tehdy, kdy klient zvládá své kompetence a je na takové bydlení připraven – tj. nejprve se řeší problémy a pak teprve bydlení

Třístupňový model propustného bydlení, který by v našich podmínkách musel být založen na spolupráci obce a nestátní neziskové organizace ve smyslu posílení a hlavně aktivní role neziskové organizace.

Stupně: 1. azylové bydlení

2. tréninkové bydlení – pro klienty, kteří již některé kompetence zvládají

3. garantované dlouhodobé nájemní bydlení – jak bylo uvedeno výše

Ačkoliv se ve Švédsku tento model ukázal jako nevhodný, v našich podmínkách se dle odborníků jeví pro tuto cílovou skupinu jako vhodnější s tím, že by byl založen na individuálním prostupu, tj. možnosti stupeň zkrátit nebo i vynechat. K neúspěchu ve Švédsku zřejmě vedlo i to, že tento model byl zde velmi rigidní.

- prevence – příklad Rakouska – Úřad na ochranu bydlení FAWOS
- propojenost a informovanost

Cíle:

1. Cílem sociálního bydlení by mělo být, dle výše uvedené koncepce, zajištění dlouhodobého nájemního bydlení jak kvalitativně a standardně, tak prostorově a nevylučující ty, co si nemohou dovolit byt za tržních podmínek.

2. Sociální a prostorová integrace – promísení – i když určitá segregace je přirozená.

3. Pomoc nemá vytvářet napětí a bariéry v tom smyslu, že jedni se domnívají, že druzí dostávají více a oni nic.

4. Efektivita – úspěšnost a hospodárnost ve smyslu snadného přechodu do dlouhodobého nájemního bydlení.

V České republice vydala vláda v roce 2009 nařízení č. 333/2009 Sb. o podmínkách použití finančních prostředků Státního fondu rozvoje bydlení ke krytí části nákladů spojených s výstavbou sociálních bytů formou dotace právnickým a fyzickým osobám, které říká, že vytvoření podmínek pro vznik sociálního bydlení je v souladu se zájmem České republiky. Nařízení dále vymezuje pojem sociální byt jako nájemní byt postavený s dotací podle tohoto nařízení a upravuje podmínky poskytnutí dotace. Toto nařízení nabylo účinnosti 1. 11. 2009. O rok později Státní fond rozvoje bydlení v souvislosti s výstavbou sociálních bytů uvádí, že „V rozpočtu Státního fondu rozvoje bydlení na rok 2011 schváleném poslaneckou sněmovnou

dne 15. 12. 2010 nejsou pro tuto formu podpory poskytované podle nařízení vlády č. 333/2009 Sb. určeny finanční prostředky.“

V červenci 2011 přijala vláda svým usnesením č. 524 novou Koncepti bydlení ČR do roku 2020, která se kromě dalšího zabývá i zvýšením dostupnosti bydlení pro osoby ohrožené sociálním vyloučením a znevýhodněné na trhu bydlení, a která vychází z institutu tzv. „bytové nouze“. Tento institut by měl definovat skupinu obyvatel, která by měla mít k dispozici nějaký typ sociálního bydlení, měl být ukotven v právním řádu a legislativní úprava by byla v kompetenci MPSV. Nicméně usnesení vlády č. 443 z 15. června 2012 přineslo změny některých úkolů, zejména novou formulaci úkolu pro MPSV, které se zaměřilo především na řešení dávek v oblasti bydlení jako speciálního nástroje, který by měl účinně řešit problém bydlení osob ohrožených jeho ztrátou či osob bez domova.¹²⁴

V roce 2012 vypracoval Ústav územního rozvoje ČR analýzu „Sociální ubytovny jako dlouhodobé bydlení pro sociálně slabé“ na zadání MMR. Řada odborníků však na tuto analýzu reagovala otevřeným dopisem (29. 3. 2013), ve kterém se kriticky vyjadřuje k metodologii a k výzkumným postupům a zpochybňuje vážnost tohoto výzkumu, od užití jazyka, který nálepkuje a diskriminuje, až po opomenutí negativních jevů spojených s ubytovnami a mnohé další. Sociolog Štěpán Ripka, uvádí: „*Rozhovory s šesti majiteli a provozovateli ubytoven mohly nastínit pouze jejich perspektivu, ale rozhodně ne podat reliabilní obraz o situaci na ubytovnách. Výběr ubytoven také není reprezentativní, což sice studie explicitně přiznává, autorky však záhy neváhají na základě šesti rozhovorů s majiteli neproblematických ubytoven zobecňovat.*“¹²⁵ Dále autoři uvádějí, že se jedná o jasnou snahu legitimizovat ubytovny jako prostor pro bydlení. Dále tito odborníci nabídli v dopise pomoc a podporu při přípravě politik sociálního bydlení a při řešení úkolu „komplexního řešení sociálního bydlení s využitím institutu tzv. bytové nouze“.

V lednu 2013 poskytlo MPSV tiskovým agenturám analýzu, ze které vyplývá, že sociální bydlení by v budoucnu mohli, podle Ministerstva práce, mít lidé, kteří by se ocitli v takzvané bytové nouzi. Aby jim mohl stát nebo obec pomoci, měli by mít potvrzení od radnice, že sami nedosáhnou na odpovídající byt, nebo že jim hrozí ztráta dosavadního

¹²⁴ MMR: Zákon o sociálním bydlení nebude [online]. [cit. 2013–02-22]. Dostupné z: <http://www.mmr.cz>

¹²⁵ Otevřený dopis, [online]. [cit. 2013–02-22]. Dostupné z: http://www.academia.edu/3155752/Otevreny_dopis_akademickych_a_vyzkumnych_pracovist_asociaci_a_organizaci_ministru_MMR_a_MPSV

bydlení.¹²⁶ Media dále píší: „Podle MPSV by potřební mohli požádat o přiznání statusu bytové nouze. Pokud by ho získali, stát či obec by jim měly pomoci při zajištění či zprostředkování bytu, k udržení bydlení by případně přispěly dávky. Osvědčení o bytové nouzi by zřejmě dostali jen lidé, kteří by svou bytovou situaci nedokázali sami vůbec řešit a nemohli jít třeba do domova či azylového domu. Okruh by se mohl ale ještě zúžit. Pomoc by mohly dostat třeba jen rodiny s nezaopatřenými dětmi, přibližuje analýza. O osvědčení o bytové nouzi by rozhodl obecní úřad podle podkladů od sociálních pracovníků.“

Ministerstvo pro místní rozvoj má rozvedenou koncepci rozvoje bydlení, ve které je začleněno i sociální bydlení. Současná ministryně MPSV uvádí jako jednu ze svých priorit k řešení právě oblast sociálního bydlení. Na stránkách MPSV uvádí, že ČR potřebuje zákon o sociálním bydlení, který bude jasně definovat, jak bude sociální byt vypadat a bude také jasně vymezovat ty, kteří na něj budou mít nárok. Dále uvádí, že v dohledné době hodlá předložit návrh takového zákona.¹²⁷ V současné době Ministerstvo pro místní rozvoj a Ministerstvo práce a sociálních věcí společně připravují komplexní řešení v oblasti sociálního bydlení zaměřené na větší flexibilitu nástrojů a zmapování tzv. „bílých míst“ stávajících nástrojů a na opatření jejich pokrytí.¹²⁸ V naší legislativě zatím pojem sociálního bydlení zakotvený není.

V současné době je v Zákoně o obcích 128/2000 Sb. v § 35 ukotveno, že „*obec v samostatné působnosti ve svém územním obvodu dále pečuje v souladu s místními předpoklady a s místními zvyklostmi o vytváření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů. Jde především o uspokojování potřeby bydlení, ochrany a rozvoje zdraví, dopravy a spojů, potřeby informací, výchovy a vzdělávání, celkového kulturního rozvoje a ochrany veřejného pořádku.*“ Z toho vyplývá, že o bydlení by se měla starat obec. Pokud tak však nečiní, není nikde stanovena sankce. Výše uvedená formulace je velmi obecná a není z ní jasné, kdo a především jak bude řešit bydlení sociálně slabých či vyloučených. J.Seitlová¹²⁹ v rozhovoru pro Český rozhlas zdůrazňuje strach obcí z toho, že pokud budou poskytovat sociální bydlení, přijdou do jejich obce sociálně slabí i z jiných obcí, které toto bydlení neposkytují. Je to strach z koncentrace sociálně vyloučených, kteří s sebou

¹²⁶ Finanční noviny: „Sociální bydlení by mohli mít ti, jimž by úřad uznal bytovou nouzi“ [online]. [cit. 2013–03–02]. Dostupné z: <http://www.financninoviny.cz/zpravy/socialni-bydleni-by-mohli-mit-ti-jimz-by-urad-uznal-bytovou-nouzi/898096>

¹²⁷ Ministryně Marksová představuje své priority, [online]. [cit. 2014–04–04] dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/17466>

¹²⁸ MMR ČR a jeho role v politice sociálního bydlení [online]. [cit. 2014–04–28]. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/cs/Ministerstvo/Ministerstvo/Pro-media/Tiskove-zpravy/2013/MMR-CR-a-jeho-role-v-politice-socialniho-bydleni>

¹²⁹ Vysílání Českého rozhlasu ze dne 14. 02. 2013 : „Neřešené sociální bydlení-časovaná bomba?“ [online]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/cro6/typy/_zprava/neresene-socialni-bydleni-casovana-bomba--1175537

přinesou sociální problémy, obci vzniknou náklady na administrativu, finanční zdroje a další problémy. Dále dodává, že gestorem nemusí být nutně obec, ale i jiný investor nebo developer.

Problémy obcí, v souvislosti s touto problematikou, by mohla pomoci vyřešit vládní Agentura pro sociální začleňování, která se však problémem zabývá pouze v případě, že konkrétní obec/město požádá o konkrétní pomoc v konkrétním případě. Tato Agentura¹³⁰ radí a zároveň navrhuje řešení v podobě transparentnosti pravidel přidělování obecních bytů, zřízení a podpory krizového bydlení, které by poskytovalo okamžitou pomoc ve chvíli nouze (azylový dům, ubytovna, noclehárna), vytvoření systému prostupného bydlení, které je přizpůsobeno schopnostem klientů. Navrhuje programy prevence ztráty bydlení v podobě odborné pomoci, splátkových kalendářů, finančního plánování rodiny, dále využívání institutu zvláštního příjemce dávky.

Při ztrátě stálého bydlení jsou určitým řešením azylové domy a ubytovny.

Autorka této práce se však domnívá, že azylové domy jsou řešením jen na krátkou dobu, protože ve většině případů jsou tyto domy pouze buď jen pro ženy či ženy s dětmi, nebo jen pro muže, což vede k případnému rozdělení rodiny. Tyto domy poskytují navíc své služby pouze po určitou dobu. Azylové domy jsou však schopny poskytnout poradenství, mohou pomoci s vytvořením finančního plánu rodiny tak, aby postupně získala zpět stálé bydlení, nebo aby byla schopna si nějaké vlastní bydlení najít a vydržet v něm.

Např. Satori o.p.s. poskytuje dočasné a finančně přístupné ubytování v samostatném bytě ženám s dětmi, kterým například hrozí ztráta bydlení vzhledem ke změně rodinných poměrů, ztrátě zaměstnání, nebo které už o bydlení přišly. Doba poskytování je tříletá.

Další možností, kam se mohou rodiny uchýlit, jsou ubytovny. Nicméně rodina, která se dlouhodobě pohybuje po ubytovnách, již získává status bezdomovce.

Ubytovny a azylové domy však rozhodně nedokáží plně nahradit stálé a bezpečné zázemí, které rodina, zvláště když vychovává děti, potřebuje.

Podle sociologa Ripky¹³¹ by cílem státní bytové politiky mělo být zajištění kvalitního, cenově dostupného a nesegregovaného bydlení. Jde především o zákon o sociálním bydlení a v něm jasně definované standardy kvality tohoto bydlení. Dále je nutné i legislativní

130 Agentura pro sociální začleňování [online]. [cit. 2013-02-22]. Dostupné z www.socialni-zaclenovani.cz

131 časopis Sociální práce, [online]. [cit. 2014-04-04]
dostupné z <http://www.socialniproce.cz/index.php?sekce=9&clanek=91>

zakotvení povinnosti obcí plánovat a garantovat pro své občany kapacity sociálního bydlení. Ubytovny nemohou být základem politiky sociálního bydlení.

Podle náměstka ministra pro EU, mezinárodní spolupráci, sociální začleňování a rovné příležitosti Jana Dobeše: „*Je důležité, aby byl konečně připraven zákon o tzv. sociálním bydlení, který jasně vymezí kompetence jednotlivých aktérů centrální, regionální i místní správy, a prováže oblast bytové politiky s cílenou sociální prací.*“¹³²

Řešení, kromě legislativního zakotvení, lze vidět i ve výše nastíněné koncepci, která směřuje k podpoře dlouhodobého nájemního bydlení a tím zároveň nezvyká klienty na pasivní pomoc od veřejné politiky státu. Naprosto prioritní je však úzká spolupráce všech, kterých se problém dotýká. Jedná se o majitele bytu, nájemce, úřady, soudy, sociálního pracovníka, nestátní neziskovou organizaci, která se touto problematikou zabývá, poskytovatele služeb spojených s nájmem, advokáty, popř. další.

Pokud rodině hrozí vystěhování z důvodu dluhů na nájemném, je důležité navázat kontakt s majitelem bytu. Pomoci rodině při vyjednávání s ním. Důležité je zmapovat všechny finanční zdroje rodiny. Dále, je-li to možné, pomoci se splátkovým kalendářem a finančním plánem, protože lidé často lpí na některých svých stereotypch a standardech na úkor výdajů na bydlení a nedokáží dohlédnout důsledků svého finančního počínání do budoucna.

Dále by zde měla být úzká návaznost na další sociální služby v případě potřeby. Se ztrátou bydlení a jeho hrozbou se často pojí také různé závislosti – alkoholová, gambling apod. a další patologické jevy.

V případě rodiny s dětmi může v takové situaci, která se rodině zdá neřešitelná a rodina ji sama ani řešit nedokáže, hrozit i odebrání dětí.

Předluženost a ztráta bydlení bývá takovou frustrací, že může člověka dovést v krajním případě i k sebevraždě. Nejčastějším důsledkem předluženosti a ztráty bydlení bývá bezdomovectví, o kterém se zmíníme v následující podkapitole.

132 časopis Sociální práce, [online]. [cit. 2014-04-04] dostupné z <http://www.socialniprace.cz/index.php?sekce=9&clanek=135>

5.2. Problematika bezdomovectví

Podle definice bezdomovců ve Slovníku sociální práce¹³³ se jedná nejen o lidi žijící bez stálého bydlení, zaměstnání, bez zdrojů, ale i o ty, kteří žijí v nedůstojných podmínkách, nebo o ty, jimž hrozí ztráta bydlení. Takto chápe tento termín i majoritní společnost.

Nicméně pro českou legislativu však termín „bezdomovec“ znamená člověk bez státní příslušnosti.

V EU se za bezdomovce nepovažují jen lidé, které je možné nalézt přímo na ulicích nebo noclehárnách. Za bezdomovce lze považovat i ty lidi, kteří se potulují po ubytovnách, často se stěhují, anebo se nacházejí v různých institucích (např. ve vězení), a kteří se nemají kam vrátit. Jedná se o tzv. „skryté“ bezdomovce. *„Termín bezdomovectví pak označuje způsob života této osoby a existenci tohoto jevu.“*¹³⁴

V USA¹³⁵ rozlišují 2 kategorie bezdomovců:

1. ty opravdové, kteří bydlí přímo na ulici, v azylových domech pro bezdomovce apod.
2. ty, kteří se ještě nestali bezdomovci, ale jejich situace je taková, že jim bezdomovství přímo hrozí

U.S. Department of Housing and Urban Development zahrnuje do samotné definice pouze první kategorii.

Dle Eurostatu *„je bezdomovcem osoba, která nemá zajištěno přiměřené ubytování“*.¹³⁶

Organizace Feantsa¹³⁷ rozlišuje

- A) bezdomovství – bez střechy nad hlavou
- bez domova

- B) exkluzi v oblasti bydlení – nejisté
- neadekvátní

Hradecký¹³⁸ dělí bezdomovce do tří skupin:

- 1) zjevné – jsou klienty sociálních služeb
- 2) skryté – nejsou klienty sociálních služeb
- 3) potencionální – akutně ohrožené ztrátou domova

¹³³ Slovník sociální práce, 2008, s. 31

¹³⁴ kol. autorů: „Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství“, s. 22

¹³⁵ kol. autorů: „Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství“, s. 24

¹³⁶ kol. autorů: „Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství“, s. 25

¹³⁷ kol. autorů: „Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství“, s. 26

¹³⁸ V. a I. Hradeckí: Bezdomovství – extrémní vyloučení, s. 36

Hradecký dále rozlišuje příčiny vzniku bezdomovství, které se pojí s aktuálními problémy a životní situací této skupiny.

Faktory, které ovlivňují vznik této situace, dělí na objektivní, které zahrnují sociální politiku státu, legislativu apod., a na subjektivní, které jsou ovlivněny samotným jedincem, jeho charakterem, zdroji, okolím apod.¹³⁹

Pavelková¹⁴⁰ nahlíží na subjektivní faktory vedoucí k bezdomovectví z pohledu materiálního – kdy se jedná například o problematiku bydlení, zaměstnání, nečekané události apod. dále z hlediska poruchy a zhroucení vztahu v rodině (rozvod, duševní choroba, závislost atd.)

Sčítání bezdomovců v r. 2007 prokázalo známé příčiny, kdy na prvním místě stál rozpad rodiny, ztráta zaměstnání, psychózy.

Pavelková dále uvádí i některé charakteristické rysy typické pro tuto cílovou skupinu. Jedná se zpravidla o jedince, kteří jsou různě znevýhodněni – sociálně, tělesně, psychicky, případně se jedná o kombinaci. Často pocházejí z dysfunkčních rodin. Špatně nebo vůbec se neorientují ve společnosti, mohou mít i odlišné sociální zkušenosti, špatně se přizpůsobují normám společnosti, odmítají její hodnoty, zvyky a sociální vazby udržují se stejně postiženými.

Bezdomovectví se pojí s dalšími patologickými jevy, jako je ztráta sociálních vazeb, chudoba, nezaměstnanost, špatný zdravotní stav, závislost, kriminalita apod.

„Fyzická ztráta domova je zřejmě spojena i se ztrátou „domova“ jakožto určitého zázemí mezilidských vztahů, nebo pravděpodobně v některých případech také s jeho faktickou neexistencí.“¹⁴¹

Pěnkava v rozhovoru pro Katolický týdeník¹⁴² uvádí: *„Bezdomovectví je problém neschopnosti řešit životní situace přiměřeným způsobem, který by zabránil ztrátě veškerého zázemí.“* a dodává: *„... nemají dostatečné sociální a emoční předpoklady a dovednosti, aby vztahy udržovali a rozvíjeli. Když nemáte kvalitní vztahy, nemáte v podstatě nic.“*

Bezdomovce jako cílovou skupinu lze tedy charakterizovat dle obvyklého označení jako lidi:

- bez stálého bydlení
- bez zaměstnání

¹³⁹ V. a I. Hradeckí: Bezdomovství – extrémní vyloučení, s. 43.

¹⁴⁰ J. Pavelková: Problematika lidí v nouzi, s. 19

¹⁴¹ kol. autorů: „Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství“, s. 54

¹⁴² Katolický týdeník: Bezdomovectví a hodnotová krize. [online]. [cit. 2015–01-16]. Dostupné z <http://www.katyd.cz/clanky/bezdomovectvi-a-hodnotova-krize.html>

- bez zdrojů
- žijící v nedůstojných podmínkách
- ohrožené ztrátou bydlení
- bez státní příslušnosti (dle našeho legislativního pojetí)

Za typické problémy bezdomovectví můžeme považovat:

- Vzhled, oblečení, hygienu. Zanedbaný vzhled, špinavé a zapáchající oblečení, nedostatečná hygiena často bezdomovectví doprovází. Někteří autoři se domnívají, že se může jednat i o demonstrovací stav těchto lidí, kteří se tak chtějí od majority odlišit. Dle Pěnkavy¹⁴³ je to způsobeno krizí jedince, která se neustále prohlubuje, a kdy tento jedinec vypadává ze zaběhnutých zvyků. Nedodržování hygieny bývá pak první v řadě.
- Způsob bydlení. Do této skupiny problémů autoři zabývající se bezdomovectvím zahrnují nejen lidi, kteří jsou bez stálého bydlení např. časté stěhování, ubytovny, život na ulici, ale také i tzv. squatery, kteří žijí ve vybydlených domech.
- Zdroj obživy. Může se jednat o žebrotu a „somrování“, vybírání popelnic, sběr surovin apod. Je však nutné si uvědomit, že ne každý žebrák je bezdomovec, a že ne každý bezdomovec zároveň žebrá.
- Práce a brigády. Bezdomovci často bývají zneužíváni zaměstnavateli prací na černo s minimální odměnou.
- Kriminalita a nelegální činnost. Bezdomovci se mohou dopouštět drobných krádeží, ale často bývají i obětmi – např. tzv. „bílí koně“. Bezdomovectví sice s kriminalitou souvisí, ale je třeba si také uvědomit, že ne každý, kdo nemá možnost zajistit si peníze legálně a nemá stálé bydlení, musí nutně krást či dopouštět se jiné trestné činnosti.
- Závislost. Hodně volna, nuda, život bez řádu a hranic¹⁴⁴ často vedou k různým závislostem, především na alkoholu či jiných návykových látkách.

V současné době se hovoří o třech základních přístupech strategie rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce – prevence, terapie, represe.¹⁴⁵

Prevence

- primární, která zahrnuje rodinu a nejbližší okolí člověka
- sekundární se týká poradenství a dále i podpory osobám, kterým hrozí ztráta bydlení. Tato podpora by měla nastat ještě dříve, než dojde k soudnímu vystěhování.

¹⁴³ Katolický týdeník: Bezdomovectví a hodnotová krize. [online]. [cit. 2015–01-16]. Dostupné z <http://www.katydz.cz/clanky/bezdomovectvi-a-hodnotova-krize.html>

¹⁴⁴ Marek J., Strnad A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. s. 84

¹⁴⁵ kol. autorů: Návrh udržitelného rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce, s. 86

- terciální – soustřeďuje se na zabránění recidivy. Tato sféra zahrnuje systém sociálního bydlení pro ohrožené osoby a domácnosti. Jedná se o nízkoprahová denní centra, noclehárny, azylové domy, domy na půl cesty, ubytovny apod.

Terapií se rozumí návaznost na další sociální služby, např. bydlení, zdravotní péči apod.

Represe je zdánlivě rychlé, ale neúčinné řešení. Represe často bývá populisticky zajímavá a líbivá. Nicméně represe vůči jakékoliv sociální skupině a minoritě je v demokratické společnosti nepřijatelná.¹⁴⁶

Lidem bezprostředně ohroženým bezdomovstvím může pomoci Integrovaný program občanského sdružení Naděje.¹⁴⁷

Tento program je koncipován jak pro lidi ohrožené bezdomovstvím, tak pro lidi, kteří jsou již společensky vyloučení.

Tohoto programu se mohou lidé zúčastnit, pokud splňují následující podmínky:

- pomoc potřebují
- jsou ochotni pomoc přijmout
- jsou ochotni se programu podřídit

Program je vícestupňový. Od poradenství, poskytnutí ošacení a lékařskou péči, přes azylové společné ubytování různého typu, až po samostatné bydlení.

Tento program poskytuje pomoc jak mladým lidem, tak starým lidem, dále postpenitenciární pomoc, pracovní terapii a zdravotní péči.

V letech 2006–2013 probíhal na území hlavního města Prahy tzv. Akční plán problematiky bezdomovectví.¹⁴⁸ „Akční plán si neklade za cíl vymýtit bezdomovectví, ale pomoci osobám bez přístřeší řešit jejich složitou situaci (včetně resocializace) a zmírnit negativní jevy, které bezdomovectví doprovázejí a usnadnit tak běžným občanům hlavního města Prahy jejich každodenní život.“

¹⁴⁶ kol. autorů: Návrh udržitelného rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce, s. 87

¹⁴⁷ Summary from a Seminar on homelessness in Europe, s. 36

¹⁴⁸ Akční plán problematiky bezdomovectví hl.m.Prahy pro období 2006–2013 [online]. [cit. 2012–10-15]. Dostupné z: http://socialni.praha.eu/jnp/cz/aktuality/akcni_plan_problematiky_bezdomovectvi_aktualita.html

Tento plán se soustředil na:

- prevenci před vystěhováním
- následnou péči o osoby bez přístřeší
- reintegraci
- omezení negativních důsledků bezdomovectví.

„...nosným pilířem Akčního plánu, byla preventivní opatření, která jsou obecně účinnější a v konečném důsledku i levnější variantou řešení než represivní opatření.“¹⁴⁹

Akční plán se inspiroval v zahraničí, konkrétně v Rakousku.

Zde ve Vídni od r. 1996 působí „Úřad na ochranu bydlení“ FAWOS.¹⁵⁰

Tento program se soustřeďuje na pomoc nájemcům v soukromých a družstevních bytech a klade si za cíl pomoci lidem, kterým hrozí nucené vystěhování, zajistit jejich stávající bydlení. Jedná se o ochranu – prevenci před životem na ulici a tím pádem i o snížení počtu lidí bez domova.

Za dobu svého působení se podařilo snížit celkový počet nuceného vystěhování na méně než polovinu.

Základním principem programu je pomoci lidem, aby si dokázali pomoci sami. Za zásadní lze považovat přístup úřadů, kdy soudy mají povinnost oznámit magistrátu započetí právního sporu ve věci bydlení a stanovení data nuceného vystěhování. Poté soudy odloží další jednání do doby, než se organizace s klientem spojí a klient získá od ní rady, jak dál postupovat.

FAWOS poskytuje služby informační, poradenské, vypracovává osobní finanční plán klienta, podporuje klienta při vyjednávání s vlastníky bytu, má návaznost na další sociální služby a instituce popř. klienta k nim převádí, v některých případech poskytuje i finanční podporu.

Akční plán, jako jeden z bodů prevence, uvádí ustanovení „Organizace prevence proti vystěhování“, která, *„... by měla být ústředním kontaktním místem pro všechny osoby, které žijí v soukromých, obecních nebo družstevních bytech a jsou ohroženi jejich ztrátou. Těmto osobám bude nabízena rychlá a efektivní pomoc, zejména formou smírných podmínek*

¹⁴⁹ Akční plán problematiky bezdomovectví hl.m.Prahy pro období 2006–2013 [online]. [cit. 2012–10-15]. Dostupné z: http://socialni.praha.eu/jnp/cz/aktuality/akcni_plan_problematiky_bezdomovectvi_aktualita.html

¹⁵⁰ Kitzman U.: Cooperation between NGO Volkshilfe Wien (People's Aid Vienna) and the Municipality of Vienna. In The first international conference on homelessness in Prague 2008. s. 32.

*s majiteli předmětných bytů či jiná pomoc bude nabízena jiná pomoc, která bude mít za cíl zabránit ztrátě bydlení dané osoby.*¹⁵¹

Tato organizace by měla poskytovat následující služby:

- poradenství
- nájemně-právní informace
- individuální finanční plán
- jednat s nájemci, pronajímateli, advokáty atd.
- navazovat na další sociální služby
- finanční pomoc (po zvážení situace)

Hodnotit by se tato služba mohla např. dle:

- snížení počtu realizovaných vystěhování
- dle efektivnosti spolupráce s majiteli bytů, nemovitostí, právníky
- snížení ubytovacích kapacit ve veřejných ubytovnách

Do současné doby však taková Organizace ještě nebyla vytvořena.

Výše uvedenými činnostmi se ale zabývá mnoho občanských sdružení a poraden. Nicméně tato pomoc je zatím roztržštěná a pro potencionální klienty nepřehledná.

V našich podmínkách bohužel organizace, která pracuje na výše uvedených principech a povinnostech, a kdy je zároveň povinností úřadů reagovat a spolupracovat s takovou organizací – zatím neexistuje, ačkoliv dle zkušeností ze zahraničí je v rámci prevence bezdomovectví velmi potřebná. Navíc je prokazatelné, že prevence je vždy účinnější a mnohem levnější než přímá pomoc těm, kteří již o bydlení přišli.

V r. 2014 uspořádalo Ministerstvo práce a sociálních věcí konsensuální konferenci o bezdomovectví v České republice. Na konferenci prezentovala řada odborníků na problematiku bezdomovectví. Vyjadřovali se ke klíčovým otázkám bezdomovectví. Tato vyjádření směřovala k porotě, která pak zaujala jasná stanoviska.¹⁵²

Porota se mimo jiné shodla na tom, že se jedná o mnohohrstevný společenský problém, který má více příčin a žádné jednoduché a rychlé řešení. Zdůraznili ohroženost

¹⁵¹ Akční plán problematiky bezdomovectví hl.m.Prahy pro období 2006–2013 [online]. [cit. 2012–10-15]. Dostupné z: http://socialni.praha.eu/jnp/cz/aktuality/akcni_plan_problematiky_bezdomovectvi_aktualita.html

¹⁵² Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice, [online]. [cit. 2015–01-16]. Dostupné z <http://www.bezdomovectvi.info/cs/prvni-stanovisko-poroty-po-konferenci/>

mladých lidí, především se základním vzděláním, bez práce a těch, kteří vyrůstali v institucích. Jednu z příčin viděli především i v institucích, které se zabývají půjčováním peněz a vymáháním dluhů či provozováním hazardních her.

Všichni účastníci konference se jednoznačně shodli, že „*lidská důstojnost lidí bez domova musí být východiskem i trvalým zřetelem sociální politiky státu.*“

V české legislativě je zakotveno právo pomoci osobám bez přístřeší v zákoně 108/2006 Sb. o sociálních službách.¹⁵³ Těmto lidem se pomoc poskytuje především

- v azylových domech, v § 57 je uvedeno, že *poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení*

- v nízkoprahových denních centrech, v § 61 *nízkoprahová denní centra poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby pro osoby bez přístřeší*

- v noclehárnách, v § 63 je uvedeno, že *noclehárny poskytují ambulantní služby osobám bez přístřeší, které mají zájem o využití hygienického zařízení a přenocování*

28. srpna 2013 vydala vláda usnesení č. 666, ve kterém ukládá všem příslušným resortům vypracovat a realizovat koncepci s názvem „Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020“.

Ministerstvo práce a sociálních věcí v listopadu 2013 tuto koncepci předložilo.¹⁵⁴ Koncepce výstižně uvádí, že „*Bezdomovectví je synonymem pro extrémní sociální vyloučení, jemuž je chudoba jak příčinou, tak důsledkem.*“, a dále zdůrazňuje, že „*Bezdomovectví jako závažná forma sociálního vyloučení představuje kontinuální společenský fenomén, jehož řešení si vyžaduje komplexní přístup.*“

Z výše uvedeného vyplývá, že bezdomovectví je ohrožující stav jak pro jedince, který je většinou společností vyloučen a nepřijímán jako rovnocenný a plnohodnotný člen, tak i pro společnost, neboť se pojí s negativními sociálně – patologickými jevy, kterými jsou např. kriminalita, různé závislosti a psychické poruchy.

Je proto v zájmu celé společnosti preventivně předcházet vzniku tohoto jevu jak legislativně, tak vytvářením nových preventivních programů v rámci neziskových organizací,

¹⁵³ Zákon č. 108/2006 Sb., [online]. [cit. 2015–01–16]. Dostupné z <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108#cast3>

¹⁵⁴ Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020, [online]. [cit. 2015–01–16]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16893/bezdomovectvi.pdf>

na kterých by se nešetřilo. Významnou roli by mohla hrát i osvěta veřejnosti v rámci prevence zadlužování a zdůrazňování všech příčin a důsledků, které předlužení může mít.

5.3. Jiné závažné důsledky

V předchozích kapitolách jsme zmínili ztrátu bydlení a bezdomovectví jako nejzávažnější důsledky předluženosti. Na předluženost se však pojí i další závažné negativní jevy, které mohou předluženého vylučovat ze společnosti, případně jej ohrožovat přímo na životě. Jedná se například o podvýživu, zdravotní nedostatky a nevzdělanost.

Pokud člověk nemá dostatek finančních prostředků a zdrojů na zajištění svých základních životních potřeb, jsou ohroženy jeho stravovací a vyživovací návyky a hrozí podvýživa, což je stav, kdy se tělu nedostávají základní živiny a energie, resp. jejich příjem je nedostačující.

Podvýživu definuje Světová zdravotnická organizace jako nerovnováhu mezi příjmem živin a energie a zároveň potřebou, která je nutná k zajištění všech potřebných životních funkcí.¹⁵⁵ Nedostatek některých živin a energie může být příčinou nejen různých nemocí, ale i úmrtí.

Rok 2010 byl Evropským rokem boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení, protože chudoba a podvýživa se netýká jen rozvojových zemí, ale podle údajů Evropské komise se odhaduje, že asi jedna šestina Evropanů má tak nízké příjmy, které jim nedovolí uspokojit ani základní životní potřeby.¹⁵⁶

V rámci Evropského roku 2010 a v souladu s rámcovou politikou Evropské unie připravilo Ministerstvo práce a sociálních věcí program, jehož jednou z prioritních oblastí byla prevence sociálního vyloučení právě v důsledku předlužení. V rámci tohoto programu ministerstvo podpořilo 12 projektů, z nichž některé byly zaměřeny na prevenci předlužení.

Dalším závažným důsledkem předlužení může být poškození zdraví či jeho nedostatek. To může úzce souviset jak s výše uvedenou podvýživou, tak ale i se vznikem

¹⁵⁵ World Health Organization; UNICEF; UN System Standing Committee on Nutrition (2006). WHO, UNICEF, and SCN informal consultation on community-based management of severe malnutrition in children – SCN Nutrition Policy Paper No. 21. [online]. [cit. 2015-01-16]. Dostupné z http://www.who.int/child_adolescent_health/documents/fnb_v27n3_suppl/en/index.html

¹⁵⁶ Mgr. Jana Říhová: Evropský rok 2010, Česká správa sociálního zabezpečení, [online]. [cit. 2015-01-17]. Dostupné z <http://www.cssz.cz/cz/casopis-narodni-pojisteni/archiv-vydanych-cisel/clanky/2010-2-mgr-jana-rihova-evropsky-rok-2010.htm>

nějaké psychosomatické poruchy. Předlužený člověk, který nemá potřebné zdroje k řešení své situace, se může ocitnout pod velkým tlakem jak svého okolí, tak věřitelů, což vede ke stresu, který může vyústit v depresi, úzkostné stavy, strach, neurotické poruchy apod. Můžeme hovořit i o psychosomatických obtížích, neboť stres je často doprovázen somatickými obtížemi, např. ztrátou imunity, trvalým zvýšením krevního tlaku, infarktem myokardu, vředovým onemocněním a dalšími. Lidé pod trvalým stresem nebo v depresích pak bývají často ohroženi i na životě, neboť deprese může vést až k suicidálnímu chování.

Kromě psychosomatických obtíží je potřeba zmínit také poškození zdraví, které vzniká v důsledku výše zmíněného bezdomovectví. Jedná se jak o samotnou nemoc, tak o její šíření, protože osoba vyloučená ze sociálních vztahů např. bezdomovec, alkoholik, člověk závislý na drogách apod., může být nositelem infekčních chorob od běžných, jako je rýma, až po nejzávažnější jako je třeba tuberkulóza nebo černý kašel. Takový člověk často nejde k lékaři nebo k ošetření (nemá, nebo si neplatí zdravotní pojištění), případně se dostaví až v pokročilém stadiu nemoci a tudíž do svého okolí šíří nákazu. Takováto situace je společensky vysoce nebezpečná.

Pro předluženého člověka je také velmi obtížné držet krok s okolní společností v otázce školního i mimoškolního vzdělávání. Příkladem může být nedostupnost informací o počítačích, internetu a stávajících norem kulturního života. Je to způsobeno právě nedostatkem financí. Nevzdělanost jsou ohroženi především mladí lidé, kteří mají pouze základní vzdělání. Tito lidé se špatně uplatňují na trhu práce, nemají ochotu se dále vzdělávat a snadněji se zadlužují. Právě nevzdělanost způsobená tímto nedostatkem může vést k tomu, že se snadněji stávají obětí podvodníků, neetických půjček a kriminálního jednání.

Všechny výše uvedené příčiny a důsledky jsou však provázané. Je potřeba si uvědomit, že je nelze jednoznačně zahrnovat buď do kategorie příčin, nebo pouze do kategorie důsledků. Co se v jedné situaci jeví jako příčina, v jiné to může být důsledek a naopak. Proto je potřeba příčinám vzniku předluženosti věnovat pozornost, u negativních jevů umět rozklíčovat, zda se jednalo o příčinu nebo již o důsledek předluženosti a podle toho situaci řešit a navrhovat řešení a prevenci do budoucna.

6. VÝZKUM

Autorka této práce provedla, zpracovala a vyhodnotila výzkum předluženosti, který probíhal na území městské části Prahy 8. Tento výzkum je zaměřen na skupinu, která patří mezi sociálně nejslabší. Autorka této práce ji na základě vlastních pracovních zkušeností vyhodnotila jako skupinu, která je již v dluhové pasti. Autorka se pokusila zjistit, jakým způsobem tito lidé svou situaci řeší a zda vůbec své dluhy nějak splácí. Touto skupinou jsou žadatelé dávek hmotné nouze. Tito lidé jsou registrovaní na úřadu práce a pobírají dávky hmotné nouze. Dávky hmotné nouze jsou určeny osobám, které nemají dostatečné příjmy k pokrytí základních životních potřeb. Jedná se o opatření v boji proti sociálnímu vyloučení. Dávkami hmotné nouze jsou příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. Autorka práce se pokusila zanalyzovat zadluženost osob, pobírajících dávky hmotné nouze, v návaznosti na jejich životní úroveň, vzdělání, věk, zdraví a další kritéria. Respondenti tedy pocházeli z řady žadatelů dávek hmotné nouze, kteří byli evidovaní na Úřadu práce Prahy 8. Vzorky výzkumu byly vybrány náhodně. Kritériem byl čas podání žádosti respondenta o dávku hmotné nouze. Tyto žádosti pak byly střídavě přidělovány mezi 3 terénní sociální pracovnice k sociálnímu šetření. Data byla zjišťována na vzorku o velikosti 123 osob. Tyto případy byly šetřeny v období roku březen – listopad 2014. Z celkového počtu 123 osob 5 neodpovědělo na žádnou otázku, neboť ani po několika pokusech nebyli kontaktní. U těchto 5 - ti osob nicméně byly z úředních dokumentů patrné některé údaje jako pohlaví, věk, typ bydlení.

Pokud respondent na některou otázku neodpověděl nebo se k ní nechtěl vyjadřovat, jsou data označena „x“ nebo „neví“ nebo „neodpověděl“.

Vysvětlení použitých zkratk:

PnŽ – respondent pobírá příspěvek na živobytí

DnB – respondent pobírá doplatek na bydlení

PnB – respondent pobírá příspěvek na bydlení

RP – respondent pobírá rodičovský příspěvek

ID – respondent pobírá invalidní důchod

SD – respondent pobírá starobní důchod

OB – osobní bankrot

X – nezjistitelná skutečnost

TP – trh práce

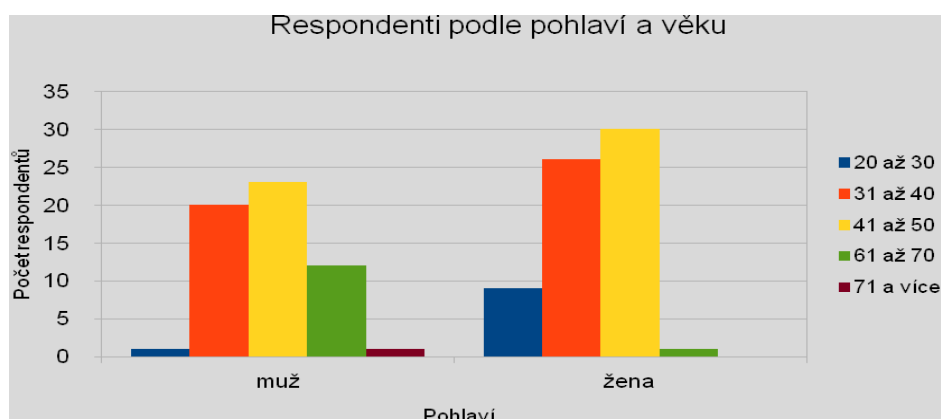
Analýza zadluženosti osob v hmotné nouzi dle různých kritérií

Všechny následující tabulky a grafy jsou výsledkem vlastního výzkumu. Autorka práce na základě svého výzkumu sestavila tabulky, které nám umožňují analýzu životní úrovně zkoumaných zadlužených osob. Z výzkumu vyšlo, že pouze 3 respondenti uvedli, že nemají žádné dluhy, což ukáže tabulka č. 11. Ostatní respondenti jsou předlužení. 5 respondentů nebylo kontaktních, avšak z dostupných úředních dokumentů šlo vyvodit pohlaví, věk, typ ubytování. V následujících tabulkách si ukážeme, jaké bylo jejich věkové rozpětí, sociální zázemí, vzdělání, délka nezaměstnanosti, příjem, zdraví a výše dluhů. Pro lepší orientaci je pod každou tabulkou umístěn i graf. Výzkum je dělen na dvě části. V první části (I.) autorka uvedla tzv. základní výzkum, v druhé části (II.) uvedla výzkum zaměřený na konkrétní sociální skupiny, které vyplynuly ze základního výzkumu.

6.1. Základní výzkum

Tabulka č. 1 – Respondenti podle pohlaví a věku

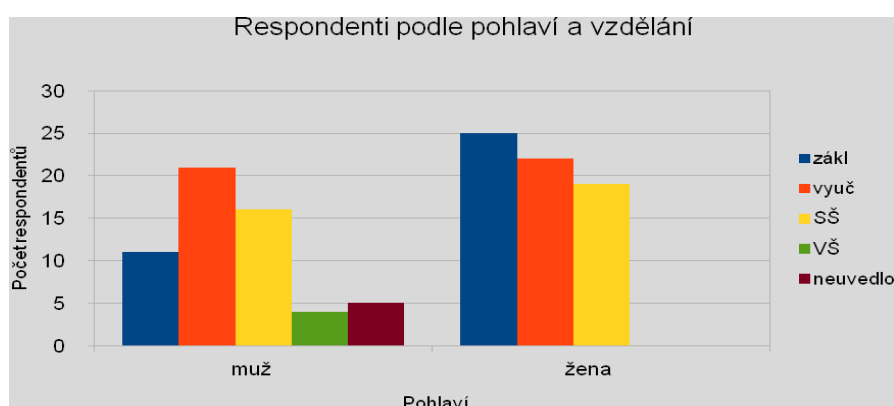
Pohlaví	Věk					Celkem	%
	20 až 30	31 až 40	41 až 50	61 až 70	71 a více		
Muž	1	20	23	12	1	57	46,3%
Žena	9	26	30	1		66	53,7%
Celkem	10	46	53	13	1	123	100,0%
% m	0,8%	16,3%	18,7%	9,8%	0,8%		
% ž	7,3%	21,1%	24,4%	0,8%	0,0%		
% c	8,1%	37,4%	43,1%	10,6%	0,8%		

Z tabulky 1 vyplývá rozložení respondentů dle pohlaví a věku. Žen bylo celkově více a nejvíce respondentů bylo ve středním věku 31–50 let.

Tabulka č. 2 – Respondenti podle pohlaví a vzdělání

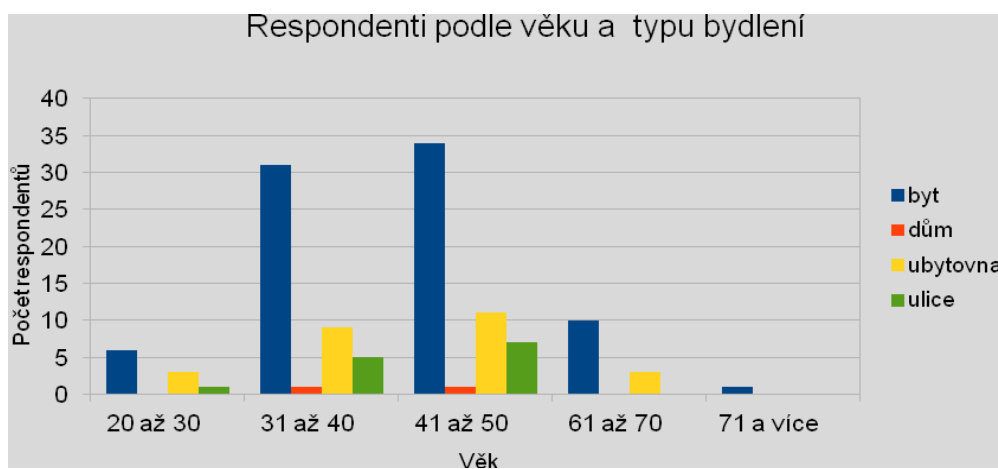
Pohlaví	Vzdělání					Celkem	%
	ZŠ	Vyučen	SŠ	VŠ	Neuvedlo		
Muž	11	21	16	4	5	57	46,3%
Žena	25	22	19			66	53,7%
Celkem	36	43	35	4	5	123	100,0%
% m	8,9%	17,1%	13,0%	3,3%	4,1%		
% ž	20,3%	17,9%	15,4%	0,0%	0,0%		
% c	29,3%	35,0%	28,5%	3,3%	4,1%		

Z tabulky 2 je patrné, že mezi respondenty bylo nejvíce osob s výučním listem bez maturity. Na druhém místě byli respondenti pouze se základním vzděláním. Nejméně osob bylo s vysokoškolským vzděláním. Podle těchto dat se dá usuzovat na slabou, nebo téměř žádnou výuku finanční gramotnosti, která na školách chyběla. Zároveň lze usoudit, že osoby s delší dobou studia (VŠ) měli vzhledem ke svému finančnímu zabezpečení dostatek času k získání větší finanční gramotnosti. Autorka se domnívá, že výuka finanční gramotnosti, která je nyní součástí školních osnov, se při nakládání s finančními prostředky projeví až mnohem později, kdy dnešní žáci základních škol učící se finanční gramotnosti dospějí, začnou pracovat a získají životní zkušenosti, viz kap. 4, str. 49).

Tabulka č. 3 – Respondenti podle věku a typu bydlení

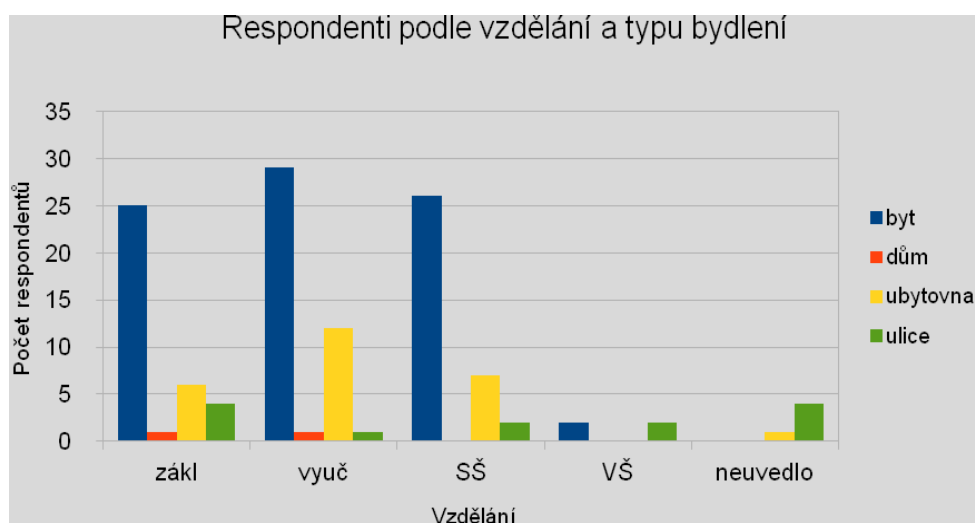
Věk	Druh bydlení				Celkem	%
	Byt	Dům	Ubytovna	Ulice		
20 až 30	6		3	1	10	8,1%
31 až 40	31	1	9	5	46	37,4%
41 až 50	34	1	11	7	53	43,1%
61 až 70	10		3		13	10,6%
71 a více	1				1	0,8%
Celkem	82	2	26	13	123	100,0%
%	66,7%	1,6%	21,1%	10,6%		

Z tabulky 3 je patrné, že nejvíce lidí bydlelo v bytě a na druhém místě byla ubytovna. 13 lidí uvedlo, že jsou bezdomovci a bydlí na ulici, z toho 7 jich bylo ve věkové kategorii 41–50 let. Z výzkumu lze vyvodit, že dosud nejvíce zadlužených lidí bydlí v bytech. V prevenci a pro řešení situace předlužených by se měla velká pozornost věnovat právě této skupině, neboť té nejvíce hrozí, že bydlení v krátké době mohou ztratit. Pokud k takové situaci dojde, skončí na ubytovně, což je druhá nejvyšší kategorie a již můžeme hovořit o situaci bezdomovectví tak, jak je chápána v zemích EU (viz kap. 5.2, str. 59). Na tomto místě by autorka práce opět apelovala na zřízení organizace, která by danou situaci pomohla těmto lidem řešit tak, jak je tomu například v Rakousku (viz kap. 5.2, str. 63). Další případné výzkumy by autorka tedy doporučovala zaměřit na osoby bydlící v bytě ve věkové kategorii 41-50 let nebo 31-50 let.

Tabulka č. 4 – Respondenti podle vzdělání a typu bydlení

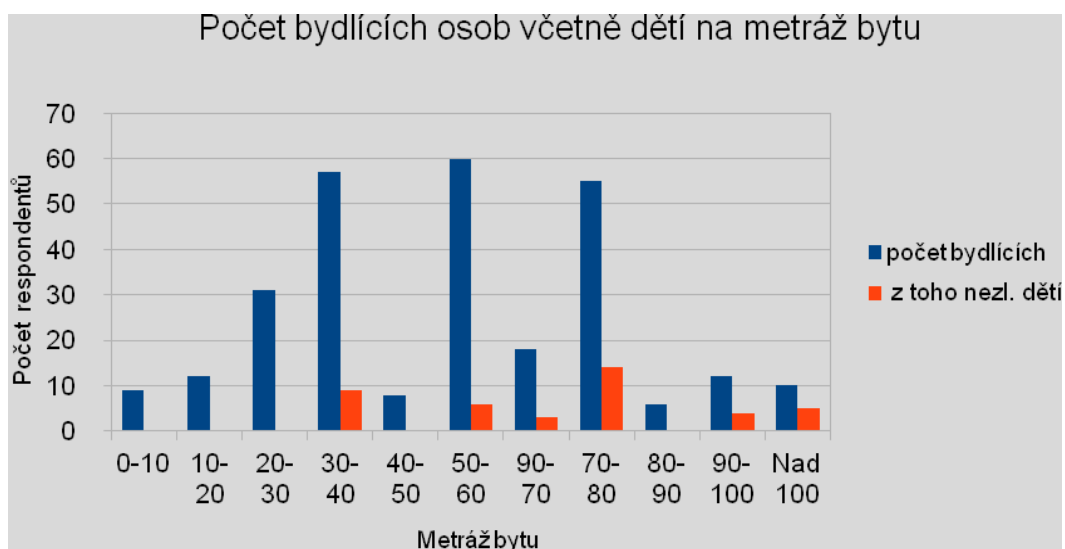
Vzdělání	Druh bydlení				Celkem	%
	Byt	Dům	Ubytovna	Ulice		
ZŠ	25	1	6	4	36	29,3%
Vyučen	29	1	12	1	43	35,0%
SŠ	26		7	2	35	28,5%
VŠ	2			2	4	3,3%
Neuvedlo			1	4	5	4,1%
Celkem	82	2	26	13	123	100,0%
%	66,7%	1,6%	21,1%	10,6%		

Z tabulky 4 vyplývá souvislosti vzdělání a typu bydlení. Nejvíce respondentů bydlelo v bytě a bylo vyučeno. Na ubytovně bydlelo celkem 26 respondentů, z toho 12 s výučním listem. Z respondentů, kteří uvedli, že bydlí na ulici, jich nejvíce bylo se základním vzděláním. Je zajímavé, že mezi lidmi, kteří uvedli, že bydlí na ulici, byli dva vysokoškolsky vzdělaní lidé, přičemž žádný vysokoškolsky vzdělaný člověk nebydlel na ubytovně. Tato tabulka opět potvrzuje důležitost bydlení v bytě, kde bydlelo více jak 60% respondentů.

Tabulka č. 5 – Počet bydlících osob, z toho dětí na metráž bytu

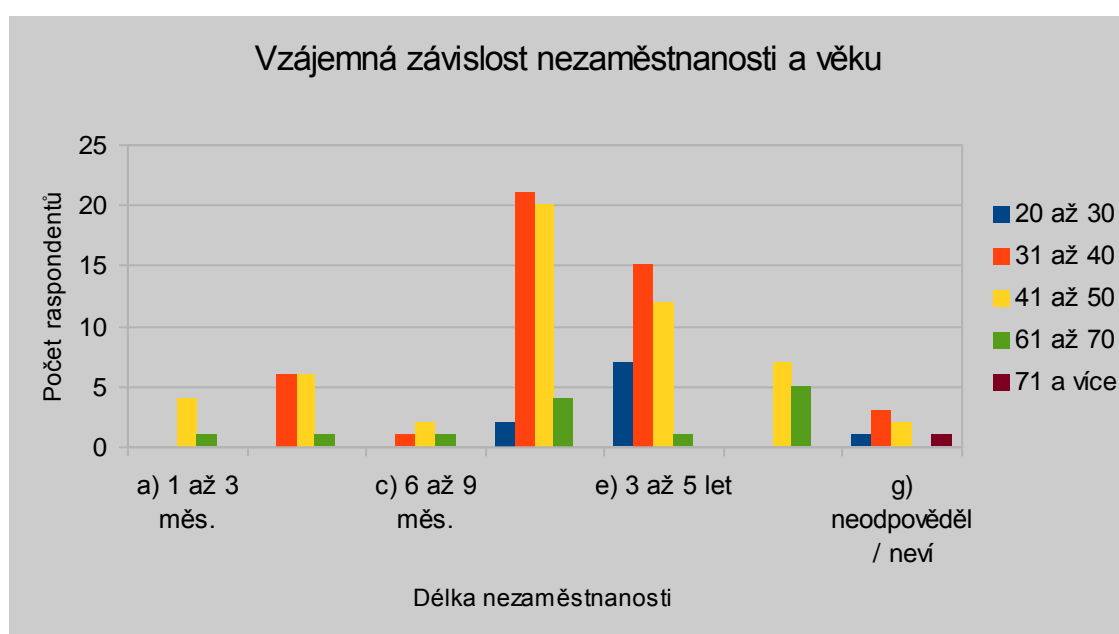
Metráž bytu	Počet bydlících	Z toho nezl. dětí	% Bydlících	Z toho % dětí
0-10	9		3,2%	0,0%
10-20	12		4,3%	0,0%
20-30	31		11,2%	0,0%
30-40	57	9	20,5%	3,2%
40-50	8		2,9%	0,0%
50-60	60	6	21,6%	2,2%
90-70	18	3	6,5%	1,1%
70-80	55	14	19,8%	5,0%
80-90	6		2,2%	0,0%
90-100	12	4	4,3%	1,4%
Nad 100	10	5	3,6%	1,8%
Celkem	278	41	100,1%	14,7%

Autorka práce zkoumala také metráž bytu na počet bydlících osob, včetně respondentů tzn., kolik osob v daném bytě bydlelo s respondentem a kolik z toho bylo dětí. Výsledky tohoto zkoumání jsou uvedeny v tabulce 5. Nejvíce lidí obývalo byt o rozloze 50–60 m². Rodiny s dítětem nebo dětmi obývaly nejčastěji prostor 70–80 m². Situace rodin s dětmi bude rozebrána ve výzkumné části II.

Tabulka č. 6 – Vzájemná závislost délky nezaměstnanosti a věku

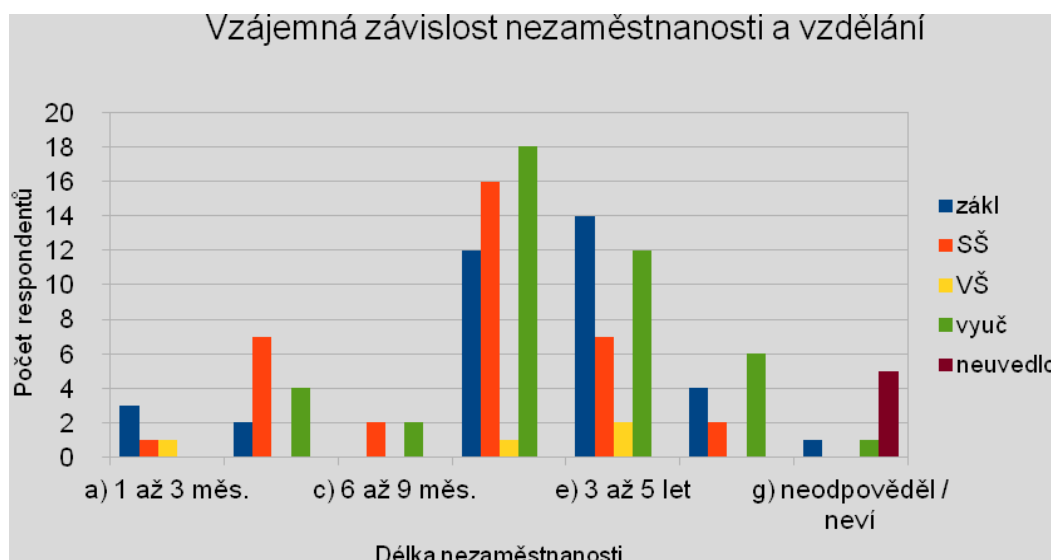
Vyloučení	Věk					Celkem	%
	20 až 30	31 až 40	41 až 50	61 až 70	71 a více		
a) 1 až 3 měs.			4	1		5	4,1%
b) 3 až 6 měs.		6	6	1		13	10,6%
c) 6 až 9 měs.		1	2	1		4	3,3%
d) 1 až 2 roky	2	21	20	4		47	38,2%
e) 3 až 5 let	7	15	12	1		35	28,5%
f) Nad 5 let			7	5		12	9,8%
g) Neodpověděl / Neví	1	3	2		1	7	5,7%
Celkem	10	46	53	13	1	123	100,0%

Z tabulky 6 je patrná závislost délky nezaměstnanosti a věku. Krátkodobou nezaměstnanost, tj. do 3 měsíců uvedlo pouze 5 respondentů, z toho 4 byli ve věku 41–50 let. 17 lidí bylo střednědobě nezaměstnaných a dlouhodobě nezaměstnaných tj. více jak jeden rok bylo 94 lidí. Celkem 7 lidí neodpovědělo nebo nevědělo, jak dlouho jsou nezaměstnaní. Nejvíce nezaměstnaných bylo ve věkové kategorii 41–50 let. Výzkum potvrzuje, že nezaměstnaností je nejvíce ohrožena skupina lidí ve věku 31–50 let a tato věková skupina by měla být v dalších výzkumech dále zkoumána.

Tabulka č. 7 – Vzájemná závislost délky nezaměstnanosti a vzdělání

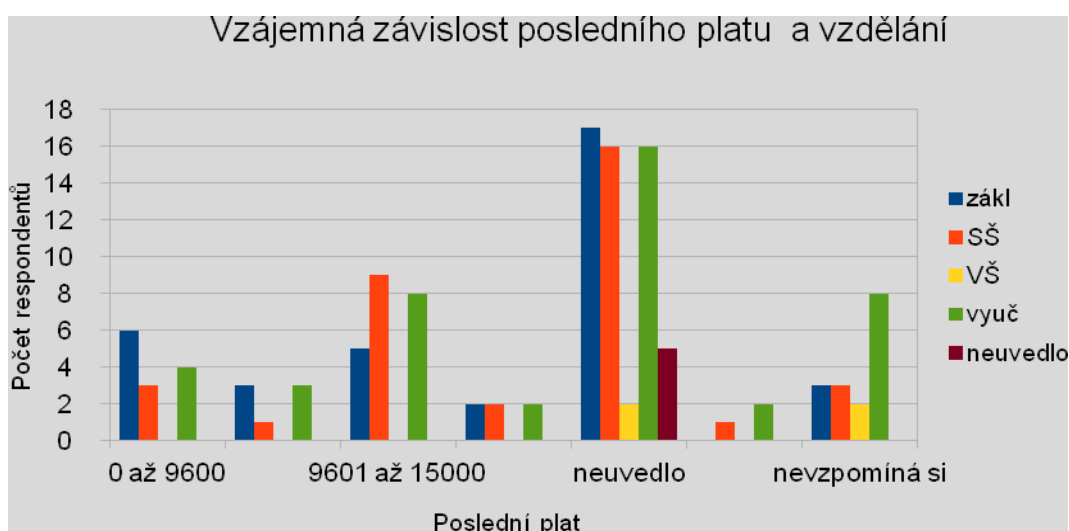
Vyloučení z trhu práce	Vzdělání					Celkem	%
	ZŠ	SŠ	VŠ	Vyučen	Neuvedlo		
a) 1 až 3 měs.	3	1	1			5	4,1%
b) 3 až 6 měs.	2	7		4		13	10,6%
c) 6 až 9 měs.		2		2		4	3,3%
d) 1 až 2 roky	12	16	1	18		47	38,2%
e) 3 až 5 let	14	7	2	12		35	28,5%
f) Nad 5 let	4	2		6		12	9,8%
g) Neodpověděl / Neví	1			1	5	7	5,7%
Celkem	36	35	4	43	5	123	100,0%

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že nejvíce nezaměstnaných bylo v kategorii vyučených – 43, hned potom v kategorii osob se základním vzděláním – 36. Krátkodobě nezaměstnaných bylo 5 osob, z toho 3 se základním vzděláním. Střednědobě nezaměstnaní tj. od 3 měsíců do 1 roka bylo nejvíce středoškolsky vzdělaných lidí – celkem 9. Dlouhodobě nezaměstnaných tj. nad jeden rok bylo vyučených – celkem 36 osob. 7 osob nevědělo nebo neodpovědělo, jak dlouho jsou již nezaměstnaní. Z výzkumu lze opět vyvodit nutnost zahájit výuku finanční gramotnosti na základních školách, neboť lidé, kteří jsou vyučení, jsou hlavně zaměřeni na danou odbornost, takže jejich znalosti finanční gramotnosti odpovídají znalostem ze základní školy, kde do roku 2013 nebyla žádná výuka finanční gramotnosti (viz kap. 4., str. 49).

Tabulka č. 8 – Vzájemná závislost posledního platu a vzdělání

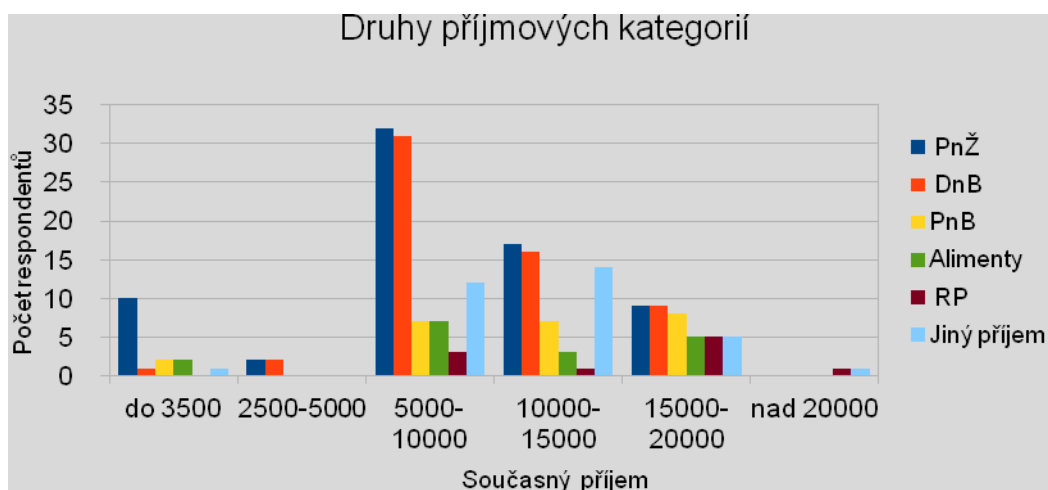
Výše posledního platu	Vzdělání					Celkem	%
	ZŠ	SŠ	VŠ	Vyuč.	Neuvedl		
0 až 9600	6	3		4		13	10,6%
9601 až 15000	5	9		8		22	5,7%
15001 až 20000	3	1		3		7	5,7%
Nad 20000	2	2		2		6	4,9%
Neodpověděl	17	16	2	16	5	56	45,5%
Nepracovala		1		2		3	2,4%
Nevzpomíná si	3	3	2	8		16	13,0%
Celkem	36	35	4	43	5	123	100,0%

Z tabulky č. 8 je patrná výše posledního platu v zaměstnání, kterou respondenti uvedli. 16 osob si nedokázalo vzpomenout, jak vysoký byl jejich plat. 3 osoby uvedly, že nikdy nepracovaly a 56 osob nechtělo svůj poslední plat uvést. Z respondentů, kteří odpověděli, jich nejvíce mělo výši platu v posledním zaměstnání do 15 – ti tisíc.

Tabulka č. 9 – Druhy příjmových kategorií

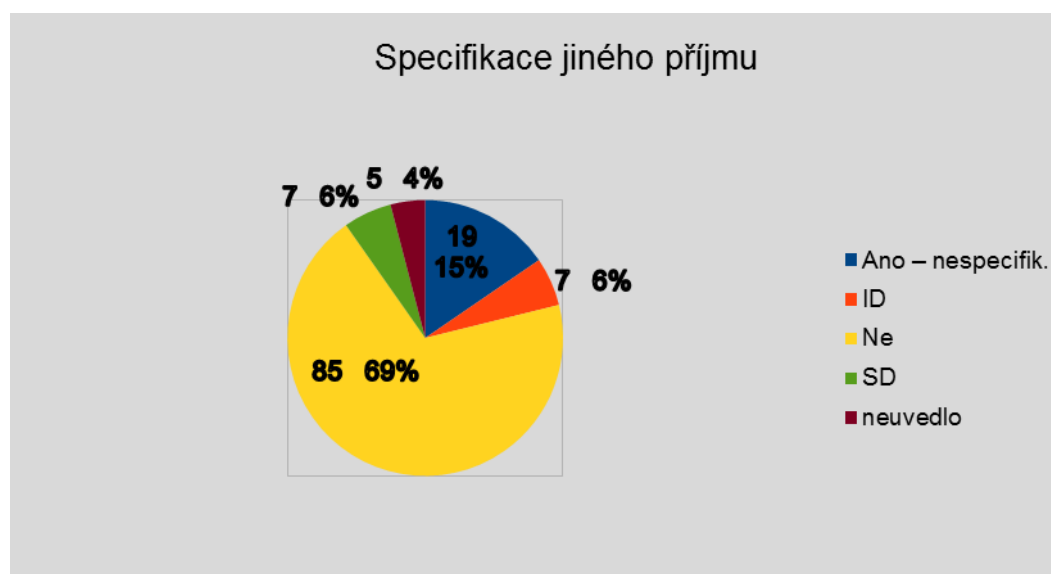
Příjem	PnŽ	DnB	PnB	Alimenty	RP	Jiný příjem	celkem	%
Do 3500	10	1	2	2	0	1	16	7,5%
2500-5000	2	2	0	0	0	0	4	1,9%
5000-10000	32	31	7	7	3	12	92	43,2%
10000-15000	17	16	7	3	1	14	58	27,2%
15000-20000	9	9	8	5	5	5	41	19,2%
Nad 20000	0	0	0	0	1	1	2	0,9%
Celkem	70	59	24	17	10	33	213	99,9%
%	32,9%	27,7%	11,3%	8,0%	4,7%	15,5%		

Z tabulky č. 9 vyplývá celkový příjem respondentů a z čeho se skládal, tj. kolik osob pobíralo dávky hmotné nouze – příspěvek na živobytí – 70 osob, doplatek na bydlení – 59 osob, kolik osob pobíralo příspěvek na bydlení – 24 osob. Alimenty pobíralo 17 osob, 10 pobíralo rodičovský příspěvek a 33 lidí uvedlo, že má kromě dávek i jiný příjem. Jednotlivé dávky se samozřejmě mohou kombinovat.

Tabulka č. 10 – Specifikace jiného příjmu

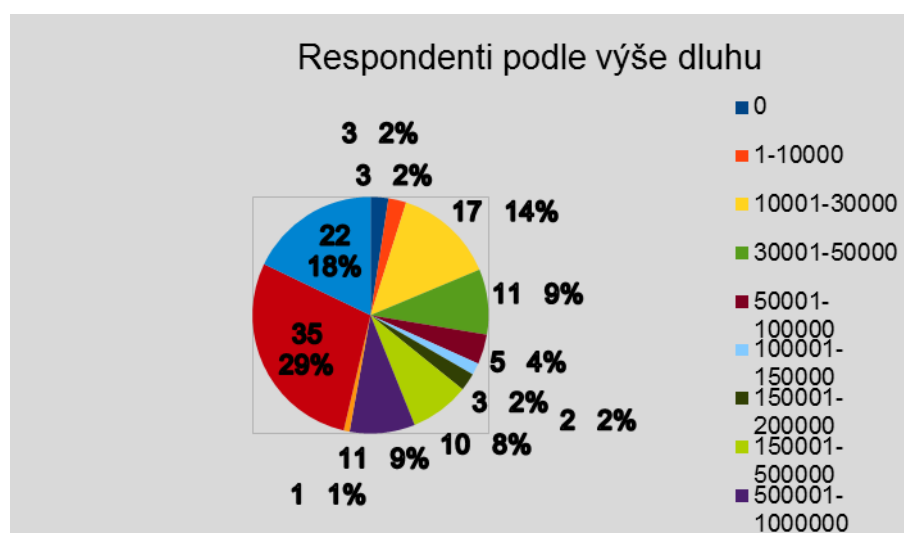
Jiný příjem	Počet	%
Ano- nespecifik.	19	15,4%
ID	7	5,7%
Ne	85	69,1%
SD	7	5,7%
x	5	4,1%
Celkem	123	100,0%

V tabulce č. 10 je uveden počet lidí, kteří přiznali jiný příjem, ale nespecifikovali jej – celkem 19 osob. Starobní důchod pobíralo 7 osob, invalidní důchod také 7 osob. 90 respondentů neuvedlo nebo nepřiznalo jiný příjem. Nespecifikaci nebo nepřiznání jiného příjmu si můžeme vykládat například obavou respondentů, že by přišli o dávky, práci na černo, kriminální činností apod.

Tabulka č. 11 – Respondenti podle výše dluhu

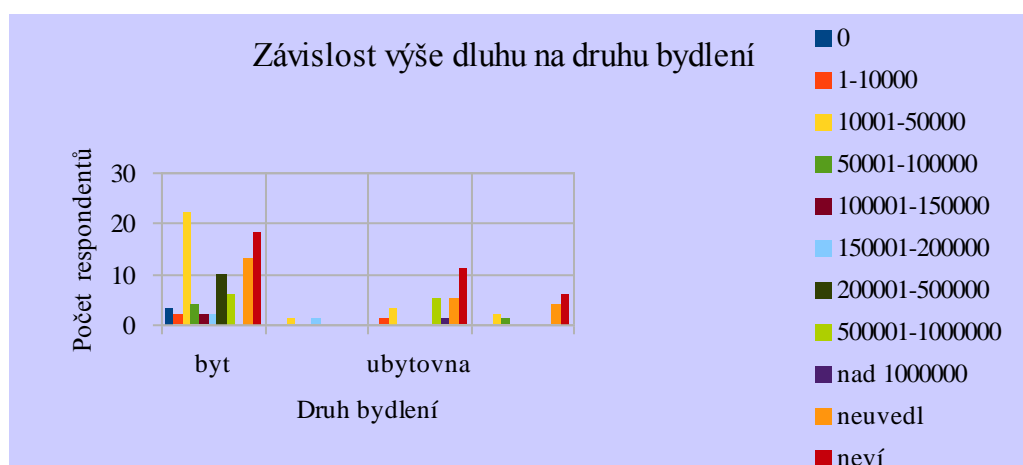
výše dluhu	Počet resp.	%
0	3	2,4%
1-10000	3	2,4%
10001-30000	17	13,8%
30001-50000	11	8,9%
50001-100000	5	4,1%
100001-150000	2	1,6%
150001-200000	3	2,4%
150001-500000	10	8,1%
500001-1000000	11	8,9%
Nad 1000000	1	0,8%
Neví	35	28,5%
Neuvedlo	22	17,9%
Celkem	123	100,0%

Z tabulky č. 11 je patrné, že 35 osob přiznalo, že neznají výši svých dluhů a nedokázalo je ani odhadnout. 22 osob se nechťelo o výši svých dluhů vůbec bavit, nechťeli je přiznat. Z respondentů, kteří přiznali nebo odhadli výši svých dluhů, bylo nejvíce těch, kteří uvedli, že mají dluhy do 30 – ti tisíc – 17 osob. 10 osob odhadlo výši svých dluhů mezi 150 tis. a půl milionem. Jeden člověk přiznal, že výše jeho dluhů přesahuje jeden milion. Pouze 3 lidé uvedli, že žádné dluhy nemají. Z výzkumu vyplynulo, že je zde velká skupina odhadující své dluhy do 30 – ti tisíc. Další velkou skupinou jsou lidé, které dluhy vůbec nezajímají, nedokázali uvést ani jejich výši. Tuto skupinu autorka pokládá pro společnost za vysoce rizikovou, protože neznalost výše svých pohledávek a věřitelů může svádět k pasivnímu chování, kdy se dlužníci nesnaží najít takovou práci, ze které by své dluhy spláceli. Přivyknou tak životu na dávkách a zároveň vytváří další dluhy. Tito lidé nemívají žádný postižitelný majetek a nic víc, jak případná exekuce, jim nemůže hrozit. Vytváření dluhů a jejich nesplácení není trestným činem.

Tabulka č. 12 – Závislost výše dluhu na druhu bydlení

Druh bydlení	Výše dluhu											Celkem	%
	0	1-10000	10001-50000	50001-100000	100001-150000	150001-200000	200001-500000	500001-1000000	Nad 1000000	Neuvedl	Neví		
Byt	3	2	22	4	2	2	10	6		13	18	82	66,7%
Dům			1			1						2	1,6%
Ubytovna		1	3					5	1	5	11	26	21,1%
Ulice			2	1						4	6	13	10,6%
Celkem	3	3	28	5	2	3	10	11	1	22	35	123	100%
%	2,44%	2,44%	22,76%	4,07%	1,63%	2,44%	8,13%	8,94%	0,81%	17,89%	28,46%		

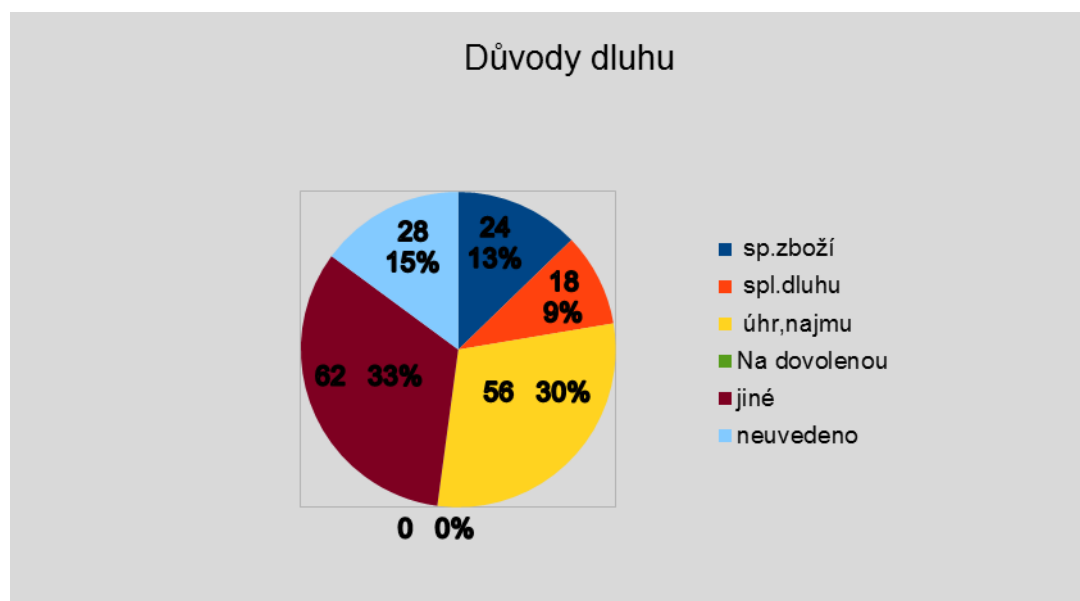

Z tabulky je patrné, že nejhorší situace je tam, kde lidé bydlí v bytech a nalézá se zde velká skupina lidí, kteří výši svých dluhů vůbec neznají. Tito lidé po ztrátě bydlení pak snadněji spadnou do bydlení v ubytovně a následně na ulici, kde v obou případech tvoří největší skupinu.

Tabulka č. 13 – Důvody dluhu

Důvod dluhu	Sp.zboží	Spl.dluhu	Úhr.nájmu	Dovolená	Jiné	Neuvedl
Počet půjček	24	18	56	0	62	28
%	19,5%	14,6%	45,5%	0,0%	50,4%	22,8%

Více důvodů	47 respondentů
-------------	----------------

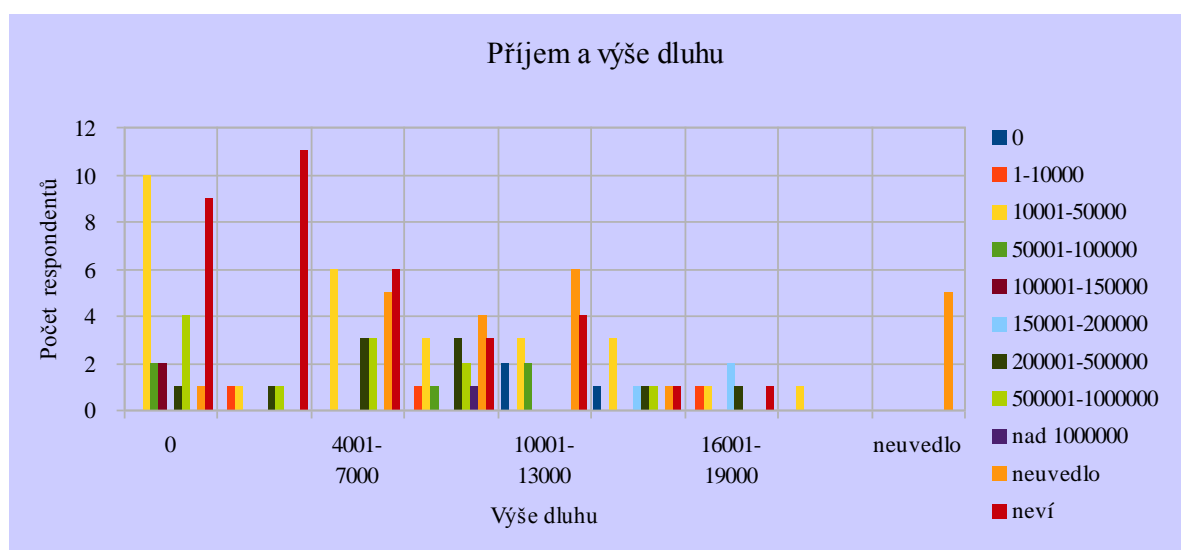
Z tabulky č. 13 vyplývají nejčastější důvody, které respondenti uváděli jako důvod zadlužení.

Respondenti obvykle uváděli více důvodů najednou – 47 respondentů.

Nejčastěji si půjčovali na úhradu nájmu – ať už stávajícího, kdy v době šetření již na nájmu dlužili, nebo na úhradu kauce, kterou dosud nesplatili – v 56 případech. Na druhém místě pak byl nákup spotřebního zboží. Bohužel zůstává nezodpovězenou otázkou, podílela-li se na nákupu spotřebního zboží nevhodná a někdy až agresivní reklama. V 62 případech uváděli respondenti i jiné různorodé dluhy.

Tabulka č. 14 – Příjem a výše dluhu

Výše příjmu	Výše dluhu											Celkem	%
	0	1 - 10000	100001 - 150000	10001 - 50000	150001 - 200000	200001 - 500000	500001 - 1000000	50001 - 100000	Nad 1000000	Neuvedlo	Neví		
0			2	10		1	4	2		1	9	29	23,6%
1 - 4000		1		1		1	1				11	15	12,2%
4001 - 7000				6		3	3			5	6	23	18,7%
7001 - 10000		1		3		3	2	1	1	4	3	18	14,6%
10001 - 13000	2			3				2		6	4	17	13,8%
13001 - 16000	1			3	1	1	1			1	1	9	7,3%
16001 - 19000		1		1	2	1					1	6	4,9%
Nad 19000				1								1	0,8%
Neuvedlo										5		5	4,1%
Celkem	3	3	2	28	3	10	11	5	1	22	35	123	100,0%
%	2,4%	2,4%	1,6%	22,8%	2,4%	8,1%	8,9%	4,1%	0,8%	17,9%	28,5%		

V tabule č. 14 je ukázána respondenty odhadovaná výše dluhů a výše jejich současného příjmu. Na tomto místě autorka chce uvést, že respondenti přiznané dávky hmotné nouze nepovažovali za příjem, ačkoliv při sociálním šetření jsou upozorněni, že se jako příjem počítají. U nízkých příjmů je patrná dost vysoká zadluženost nebo respondenti výši svých dluhů neznají, což ukazuje na dluhovou past.

Tabulka č. 15 – Splácí respondenti své dluhy?

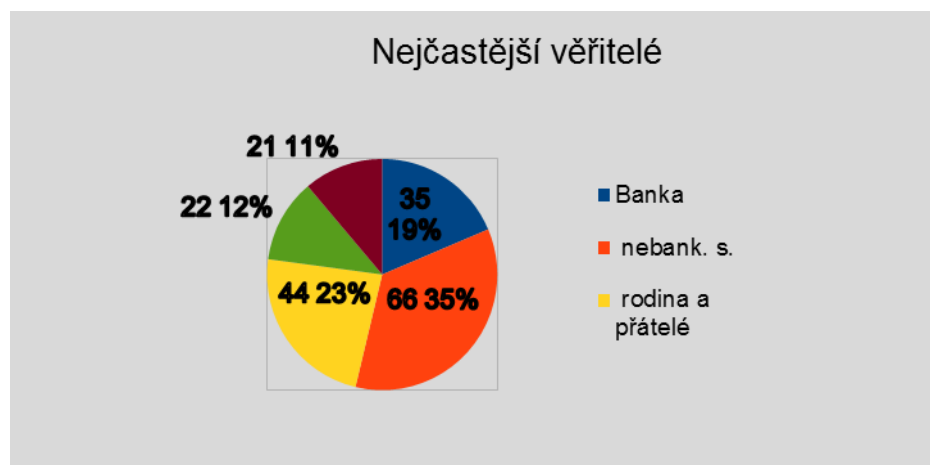
Bez dluhu/splácí	51	41,5%
Dluh nesplácí	67	54,5%
Neuvedl	5	4,1%
Celkem	123	100,0

Z tabulky vyplývá, že téměř 55 % respondentů uvedlo, že své dluhy nijak nesplácí. Své závazky hradí pouze 41,5 % respondentů. Ze zjištění, že více jak polovina osob své závazky nijak nehradí lze usuzovat na potřebnost institutu, který by nějakým způsobem tuto situaci lidí v hmotné nouzi řešil obdobně, jako ve Velké Británii (viz kap. 1.1, str. 13). Lze se domnívat, že respondenti své dluhy nesplácí i kvůli svému nízkému příjmu, viz tabulka č. 25.

Tabulka č. 16 – Nejčastější věřitelé

Banka	Nebank. sektor	Rodina a přátelé	Stát	Neuvedlo
35	66	44	22	21
18,6%	35,1%	23,4%	11,7%	11,2%

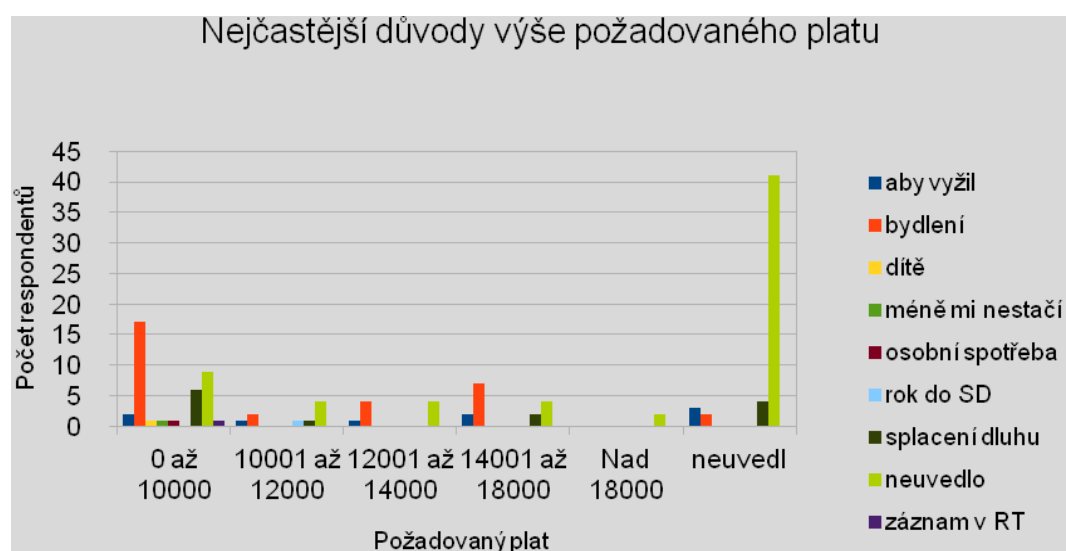

K tabulce č. 16 respondenti uváděli, že si nejčastěji půjčovali u nebankovního sektoru, respektive nebankovnímu sektoru nejčastěji dluží. Může to být způsobeno tím, že nebankovní sektor nevyžaduje potvrzení příjmu a často mu stačí čestné prohlášení žadatele. Na druhém místě byla rodina a přátelé, kteří jim půjčili, přičemž věřitelé se různě kombinovali a respondenti měli dluh u více věřitelů současně.

Autorka práce by zde chtěla uvést svou profesní zkušenost, kdy lidé na otázku, zda mohou uvést, komu dluží, obvykle za dluh považovali konkrétní půjčku, nikoliv dluh, který jim vznikl např. neplacením zdravotního pojištění nebo jízdou na černo. Na dovolenou si žádný z respondentů nepůjčil.

Tabulka č. 17 – Nejčastější důvody výše požadovaného platu

Požadovaný plat	Aby vyžil	Bydlení	Dítě	Méně mi nestačí	Osobní spotřeba	Rok do SD	Splacení dluhu	Neví	Zázn. v RT	Celkem	%
0 až 10000	2	17	1	1	1		6	9	1	38	30,9%
10001 až 12000	1	2				1	1	4		9	7,3%
12001 až 14000	1	4						4		9	7,3%
14001 až 18000	2	7					2	4		15	12,2%
Nad 18000								2		2	1,6%
Neodpověděl	3	2					4	41		50	40,7%
Celkem	9	32	1	1	1	1	13	64	1	123	100,0%

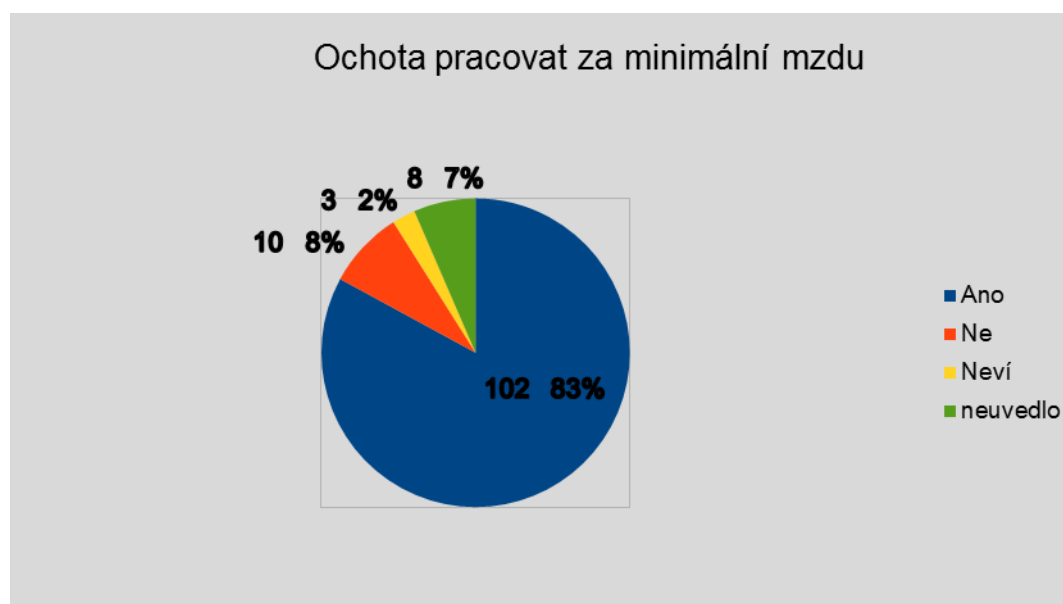

Z tabulky č. 17 vyplývají představy respondentů o výši platu, za který by chtěli pracovat. Zároveň jsou zde uvedeny také důvody, proč by určitou výši platu požadovali. 64 osob nedokázalo odpovědět, proč by chtěli danou výši platu. Respondenti, kteří měli jasno, za kolik by si přáli pracovat a proč, nejčastěji uváděli jako důvod mít dostatek prostředků k zaplacení bydlení, což poukazuje na důležitost udržení bytu. Z toho důvodu budeme ve výzkumu II zkoumat blíže skupinu lidí, kteří bydlí v bytě. 13 respondentů chtělo mít dostatek prostředků ke splacení dluhů. Téměř 31 % respondentů uvedlo, že by jim stačil plat do 10 – ti tisíc.

Tabulka č. 18 – Ochota respondentů pracovat za minimální mzdu

K této tabulce, a tabulkám 19, 20, autorka upozorňuje na fakt, že je otázkou, nakolik jsou odpovědi respondentů ovlivněny pracovní pozicí tazatelky a na kolik opravdu nemohou najít práci byť nekvalifikovanou a za minimální mzdu, neboť respondenti mohou říci cokoliv, aby vypadali „lépe“. Otázkou je, na kolik je jejich ochota pracovat i za minimální mzdu skutečná, zvláště když se bude jednat o práci naprosto zbavenou jakékoliv lukrativity.

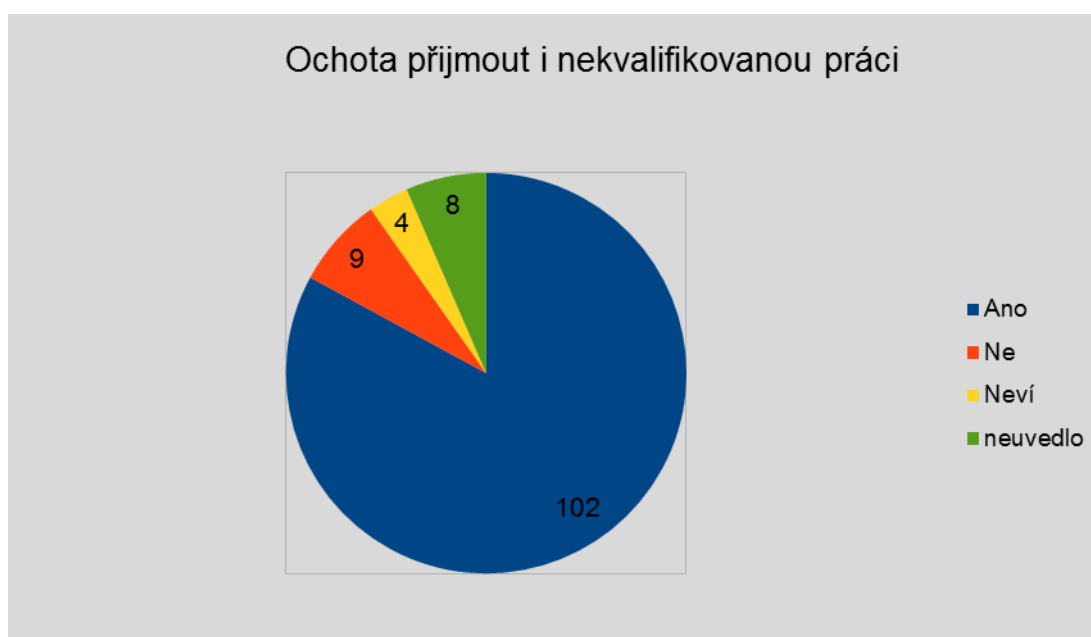
Práce za min. mzdu	Počet	%
Ano	102	82,9%
Ne	10	8,1%
Neví	3	2,4%
Neodpověděl	8	6,5%
Celkem	123	100,0%

Z tabulky č. 18 vyplývá, že téměř 83% respondentů by bylo ochotno pracovat i za minimální mzdu.

Tabulka č. 19 – Ochota respondentů přijmout nekvalifikovanou práci

Přijetí nekvalifik. práce	Počet	%
Ano	102	82,9%
Ne	9	7,3%
Neví	4	3,3%
Neodpověděl	8	6,5%
Celkem	123	100,0%

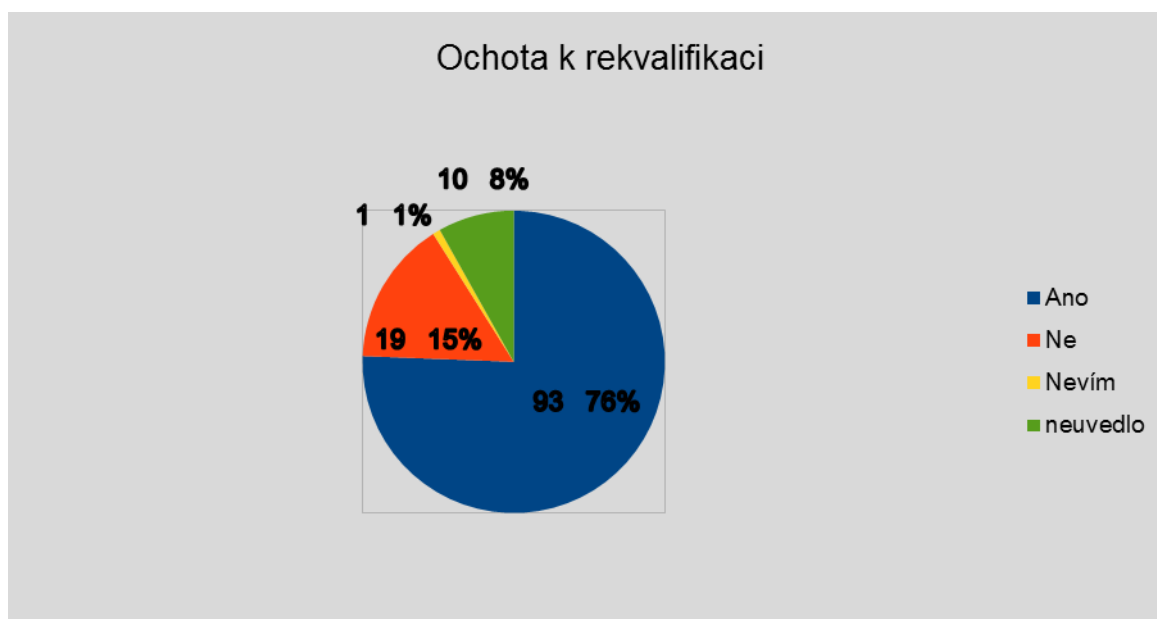

Z tabulky 19 vyplývá, že téměř 83% respondentů by bylo ochotno přijmout i nekvalifikovanou práci.

Ze dvou výše uvedených tabulek vyplývá, že respondenti jsou ochotni pracovat za minimální mzdu a jsou připraveni přijmout i nekvalifikovanou práci.

Tabulka č. 20 – Ochota k rekvalifikaci

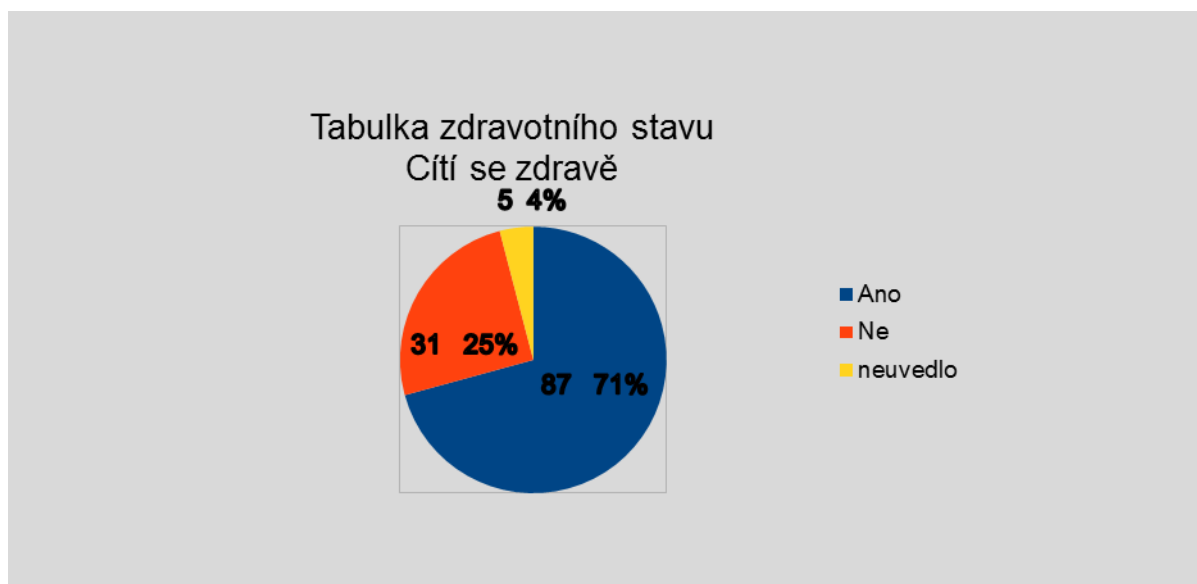
Ochota k rekvalifikaci	Počet	%
Ano	93	75,6%
Ne	19	15,4%
Nevím	1	0,8%
Neodpověděl	10	8,1%
Celkem	123	100,0%

Z tabulky č. 20 je patrná ochota respondentů ke zvýšení své kvalifikace. 19 respondentů nebylo ochotno zúčastnit se rekvalifikačního kurzu pořádaného úřadem práce. 93 respondentů bylo ochotno se ho zúčastnit, nebo o něm alespoň uvažovat.

Tabulka č. 21 – Tabulka zdravotního stavu

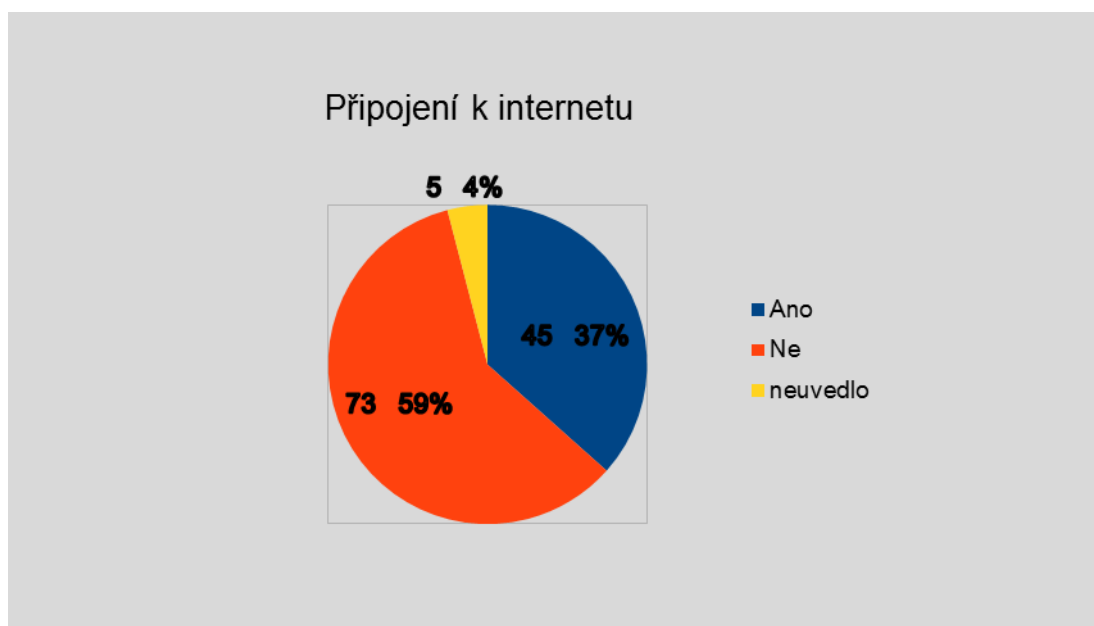
Cítí se zdravě	Počet	%
Ano	87	70,7%
Ne	31	25,2%
Neuvedlo	5	4,1%
Celkem	123	100,0%

Z této tabulky vyplývá, že více jak 70% respondentů se cítilo zdravě. 25%, respondentů si stěžovalo na svůj špatný zdravotní stav, což však není relevantním podkladem pro přiznání ID. Nicméně invalidní důchod pobíralo 7 osob, viz tabulka č. 10.

Tabulka č. 22 – Tabulka připojení k internetu

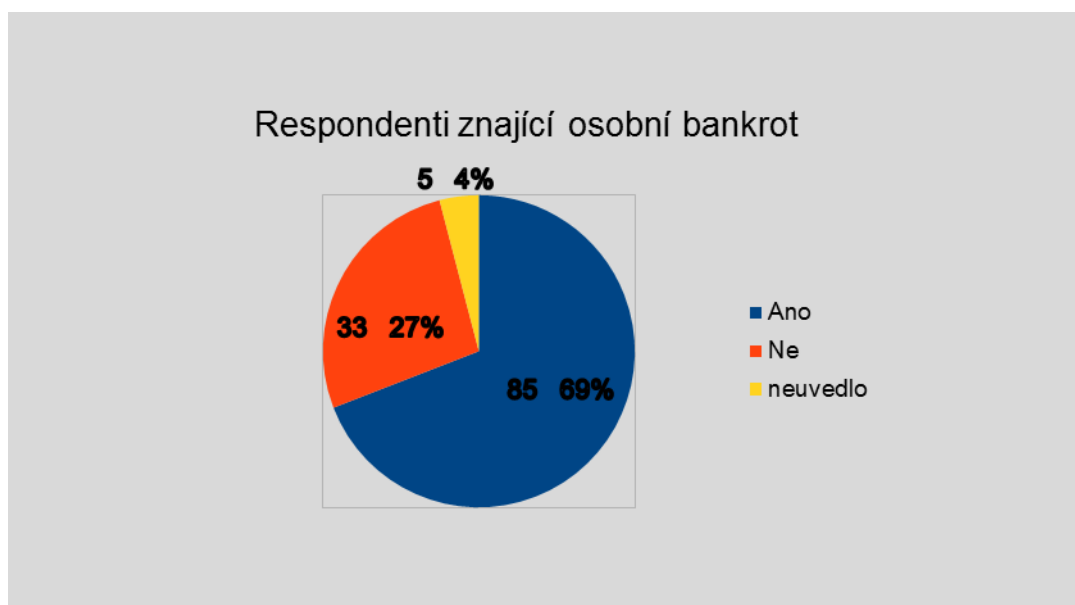
Připojení k internetu	Počet	%
Ano	45	36,6%
Ne	73	59,3%
Neuvedl	5	4,1%
Celkem	123	100,0%

Z tabulky č. 22 je patrné, že více jak 50% respondentů nemá připojení k internetu. V současné době lze toto považovat za znevýhodnění, protože internet slouží nejen jako zdroj informací, ale také může respondentům významně pomoci najít práci, ať už se jedná o kontaktování potencionálního zaměstnavatele, nebo o pouhé odesílání životopisu. Autorka této práce se domnívá, že osoby, které připojení k internetu nemají, jsou mezi ostatními uchazeči o práci značně znevýhodněni.

Tabulka č. 23 – Respondenti znající osobní bankrot

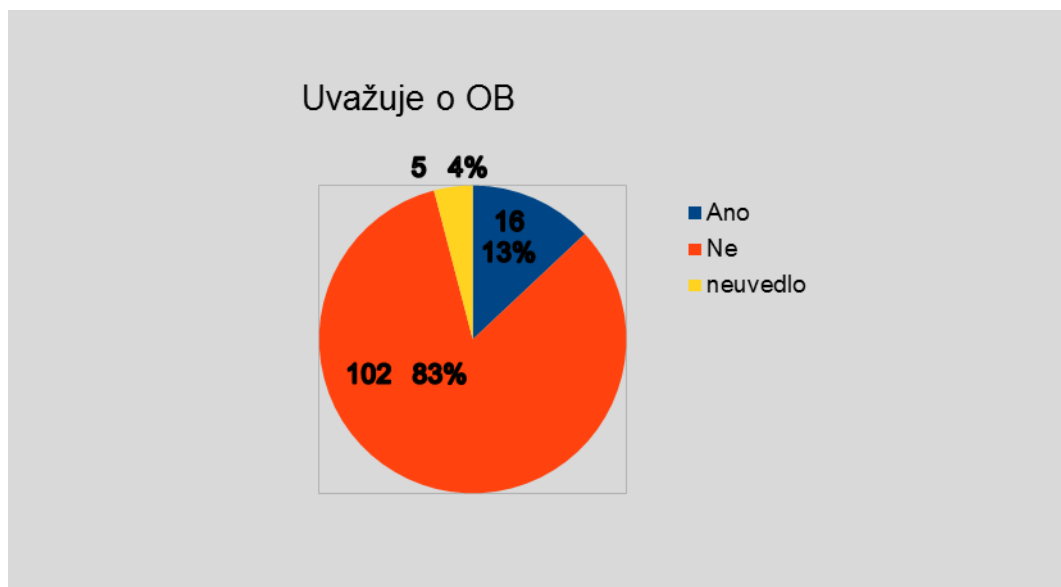
Zná OB	Počet	%
Ano	85	69,1%
Ne	33	26,8%
Neuvedlo	5	4,1%
Celkem	123	100,0%

Z tabulky č. 23 je patrné, zda mají respondenti povědomí o možnostech řešení dluhů osobním bankrotem. Průzkum ukázal, že téměř 70% respondentů již o osobním bankrotu slyšelo, což může značit i to, že se mohli zajímat o řešení své dluhové situace. Osobní bankrot však v našich podmínkách není určen pro tuto sociální skupinu. Další otázkou bylo, zda o něm někdy uvažovali.

Tabulka č. 24 – Respondenti uvažující o osobním bankrotu

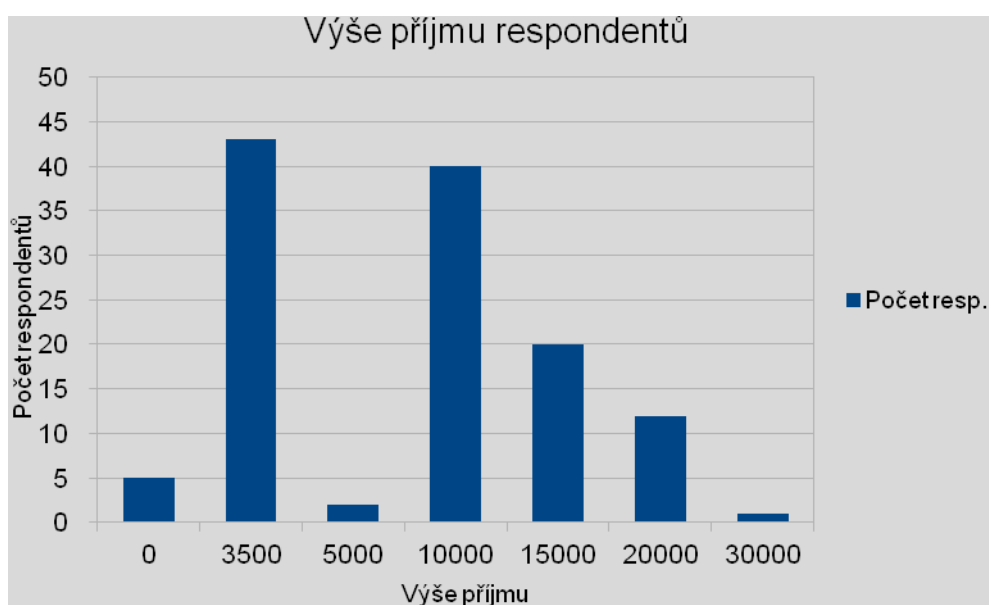
Zná OB	Uvažuje o OB			Celkem	%
	Ano	Ne	Neuvedlo		
Ano	16	69		85	69,1%
Ne		33		33	26,8%
Neuvedlo			5	5	4,1%
Celkem	16	102	5	123	100,0%
%	13,0%	82,9%	4,1%		

Z tabulky vyplývá, že o osobním bankrotu reálně někdy uvažovalo 16 % respondentů, nebo měli reálnou snahu nějak svou dluhovou situaci řešit.

Tabulka č. 25 – příjem respondentů

Příjem	Počet resp.	%
0	5	4,1%
3500	43	35,0%
5000	2	1,6%
10000	40	32,5%
15000	20	16,3%
20000	12	9,8%
30000	1	0,8%
Celkem	123	90%

Z tabulky č. 25 vyplývá nízký příjem respondentů, ze kterého zřejmě pak nejsou schopni své dluhy hradit.

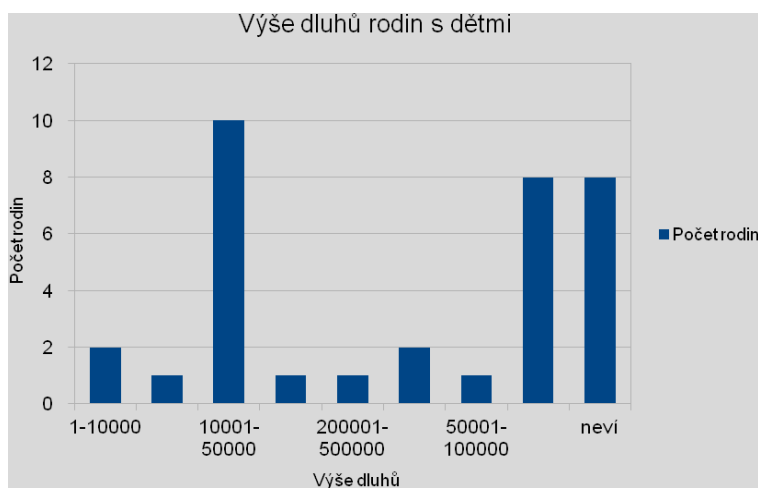
6.2. Výzkum vyplývající ze základního výzkumu

V tomto výzkumu budeme blíže zkoumat skupiny, které lze z hlediska sociální vyloučenosti považovat z nejohroženější. V části „A“ se zaměříme na situaci rodin s dětmi, neboť pokud tyto rodiny jsou předlužené a ztratí bydlení, hrozí jim odebrání dítěte. V části „B“ budeme vycházet z výsledků výzkumu uvedeného v tab. 3, 12, 13 a 17, kdy se ukazuje důležitost udržet si bydlení. Budeme tedy zkoumat situaci lidí bydlících v bytech, neboť těmto osobám, pokud mají dluhy na nájemném, hrozí vystěhování. V části „C“ budeme zkoumat situaci lidí na ubytovně, neboť tyto osoby lze z hlediska zemí EU považovat již za bezdomovce a na základě výsledků tabulky č. 3, 4, 12 se jedná o druhou největší skupinu. V části „D“ se podíváme, kolik osob splácí své dluhy v relativně vysoké výši tj. minimálně více jak dva tisíce měsíčně a co z toho můžeme vyvodit. Část „E“ se bude zabývat největší věkovou kategorií tj. osobami ve věkovém rozmezí 30 – 50 let. Část „F“ se bude zabývat skupinou lidí, která uvedla, že své dluhy nijak nesplácí.

A. – Situace rodin s dětmi

A. 1. - Výše dluhů rodin s dětmi

výše dluhu rodin s dětmi	Počet rodin	%
1-10000	2	5,9%
100001-150000	1	2,9%
10001-50000	10	29,4%
150001-200000	1	2,9%
200001-500000	1	2,9%
500001- 1000000	2	5,9%
50001-100000	1	2,9%
Neuvedl	8	23,5%
Neví	8	23,5%
Celkem	34	100,0%

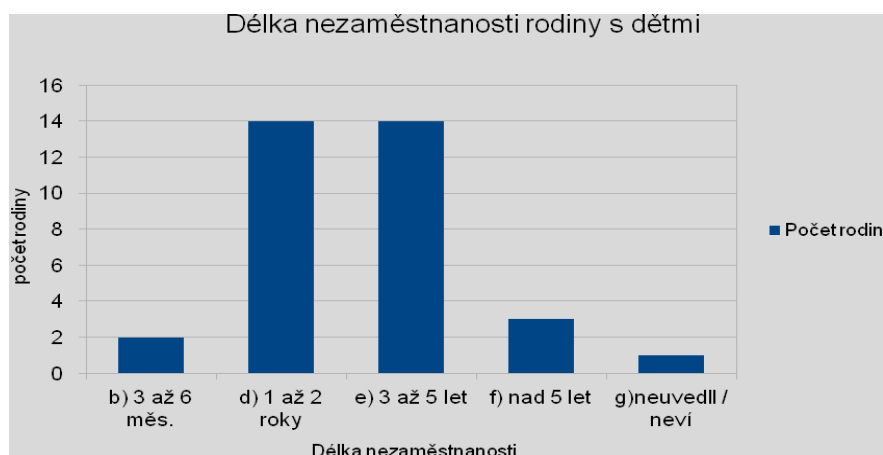

Z tabulky A. 1. vyplývá, že dluhy u rodin s dětmi se nejvíce pohybují do 50 – ti tisíc.

Velká skupina rodin však vůbec své dluhy nezná, nebo na otázku nedokázala odpovědět, což autorka práce považuje za velmi znepokojivé.

A. 2. - Délka nezaměstnanosti

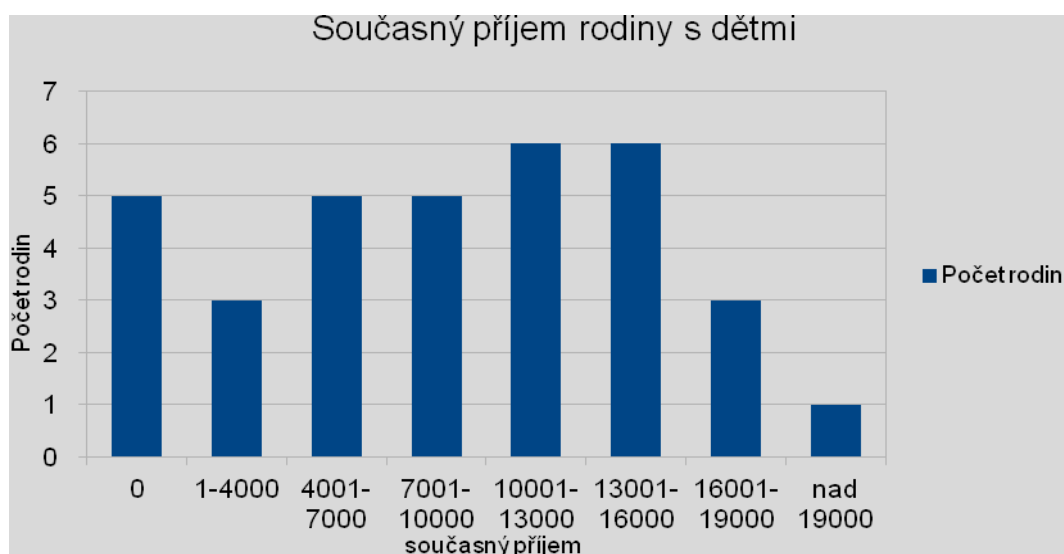
nezaměstnanost	Počet rodin	%
b) 3 až 6 měs.	2	5,9%
d) 1 až 2 roky	14	41,2%
e) 3 až 5 let	14	41,2%
f) Nad 5 let	3	8,8%
g) Neuvedl / Neví	1	2,9%
Celkem	34	100,0%

Z tabulky A. 2. lze vyvodit, že většina respondentů, kteří mají děti, již spadá do kategorie dlouhodobě nezaměstnaných. Trvá-li nezaměstnanost déle než jeden rok, jedná se už o osoby, které mohou spadat do kategorie nezaměstnatelných. V případech, kdy se jedná o rodiny s dětmi je tato skutečnost alarmující. Děti jednak přebírají vzorce chování svých rodičů, a pokud je navíc nezaměstnaným jediný živitel rodiny, může se rodina ocitnout na úplném sociálním dně.

A. 3. - Současný příjem rodiny

Výše příjmu	Počet rodin	%
0	5	14,7%
1-4000	3	8,8%
4001-7000	5	14,7%
7001-10000	5	14,7%
10001-13000	6	17,6%
13001-16000	6	17,6%
16001-19000	3	8,8%
Nad 19000	1	2,9%
Celkem	34	100,0%

Z tabulky je vidět, že se jedná především o nízkopříjmové rodiny. Z dostupných údajů ČSÚ je průměrný příjem pomocných a nekvalifikovaných pracovníků cca 14500 Kč¹⁵⁷. Pouze jedna rodina má příjem nad 19. tis. Pět rodin uvedlo, že nemá žádný příjem, což je znepokojivé vzhledem k tomu, že se jedná o rodiny s dětmi. Autorka práce si to na základě své praxe vysvětluje tím, že, jak uvedla u tabulky 14 – základní výzkum, mnoho žadatelů o dávky hmotné nouze nepovažuje dávky za příjem.

¹⁵⁷ ČSÚ, [online]. [cit. 2015-01-31]. Dostupné z <http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?voa=tabulka&cislatab=PRA0020UU&vo=tabulka>

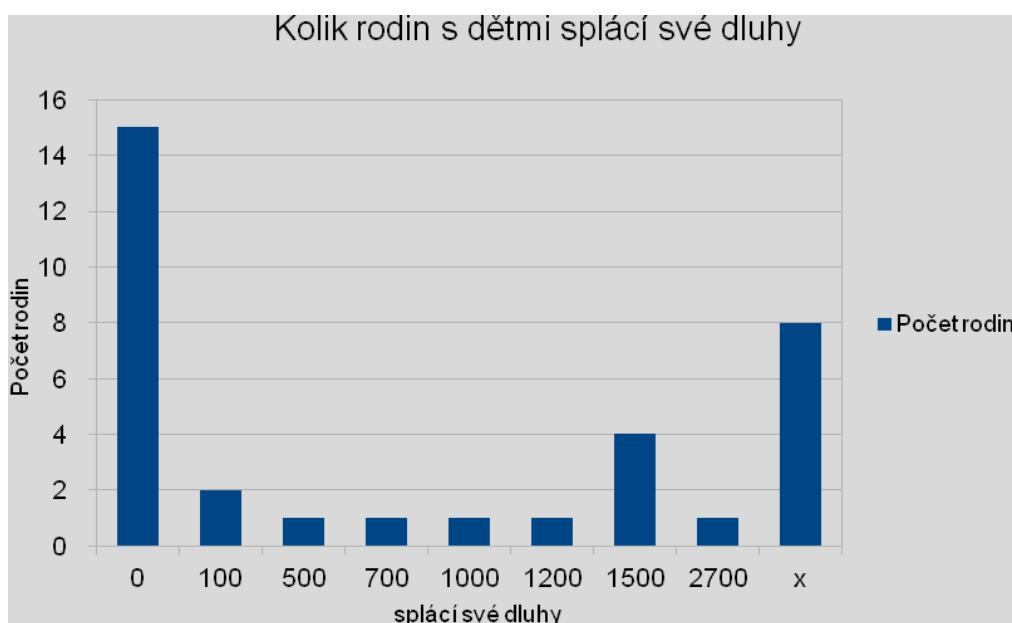
A. 4. - Důvod dluhu (na co si půjčili)

Důvod	Sp.zboží	Spl.dluhu	Úhr.nájmu	Na dovolenou	Jiné	Neuvedl	Více důvodů
Počet půjček	7	3	16	0	14	8	11
%	17,9%	7,7%	41,0%	0,0%	35,9%	20,5%	28,2%

Z tabulky lze vyvodit skutečnost, že mít zajištěné bydlení považují rodiny s dětmi za prioritní a pokud si půjčují, je to především na zajištění nájmu a pak teprve na další položky, protože při ztrátě bydlení by jim hrozilo odebrání dítěte odborem sociální péče o dítě.

A. 5. - Kolik rodin s dětmi splácí své dluhy a v jaké výši

Výše splátek	Počet rodin	%
0	15	44,1%
100	2	5,9%
500	1	2,9%
700	1	2,9%
1000	1	2,9%
1200	1	2,9%
1500	4	11,8%
2700	1	2,9%
x	8	23,5%
Celkem	34	100,0%

Z tohoto výzkumu vyplynul fakt, že buď respondenti s dětmi vůbec nesplácejí své dluhy, nebo na otázku neodpověděli. 4 respondenti se snaží splácet své dluhy alespoň po

malých částkách, pouze jeden respondent uvedl, že splácí až 2700 měsíčně. Pokud dítě vyrůstá s rodičem, který nehradí své závazky a ani se o to žádným způsobem nesnaží, lze předpokládat, že dítě takové chování bude napodobovat v dospělosti, viz kapitola (viz kap. 3.1, str. 30).

A. 6. - Kolik rodin s dětmi má připojení k internetu

Připojení k netu	Počet rodin	%
Ano	10	29,4%
Ne	24	70,6%
Celkem	34	100,0%

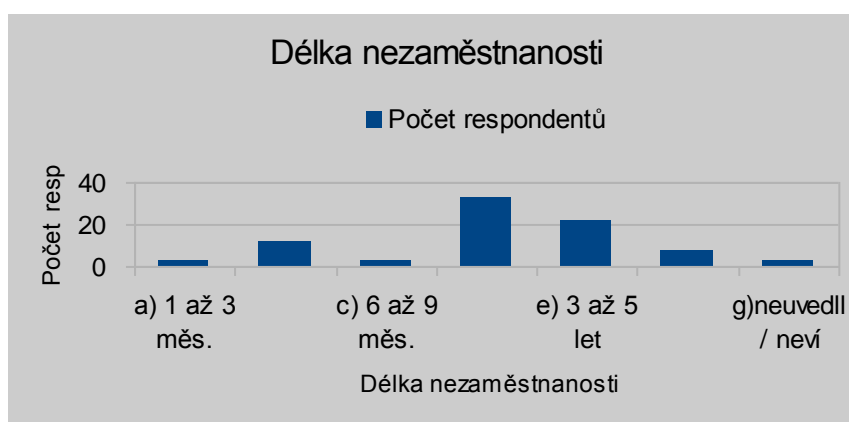

Z tabulky lze vyvodit i nízkou možnost informovanosti této skupiny, což považuje autorka práce za znepokojující i vzhledem k tomu, že řada škol již žádá vypracované úkoly na počítači a pokud je žák nepřinese, může být svými spolužáky či pedagogy nálepkován. Řada dětí komunikuje i po sociální síti. V případě, že k ní nemá dítě přístup, může být z kolektivu svých vrstevníků vylučováno.

B. – Situace lidí bydlících v bytě

B. 1. - Délka nezaměstnanosti

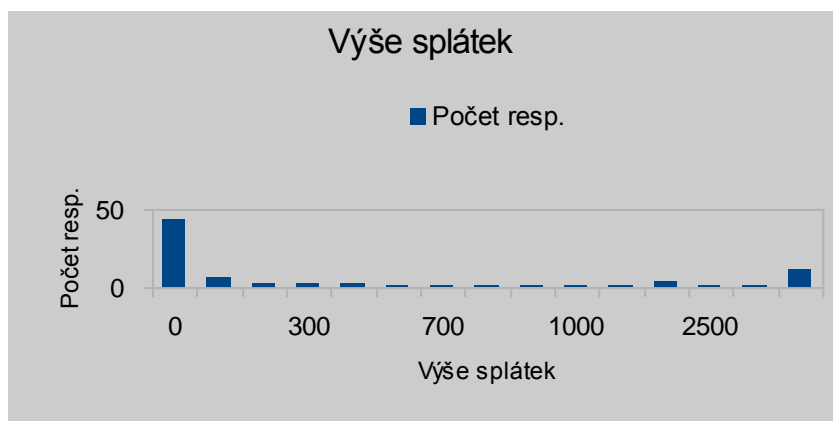
Nezaměstnanost	Počet respondentů	%
a) 1 až 3 měs.	3	3,7%
b) 3 až 6 měs.	11	13,4%
c) 6 až 9 měs.	3	3,7%
d) 1 až 2 roky	32	39,0%
e) 3 až 5 let	22	26,8%
f) nad 5 let	8	9,8%
g) Neuvedl / Neví	3	3,7%
Celkem	82	100,0%

Z tabulky vyplývá, že většina respondentů je již v kategorii dlouhodobě nezaměstnaných. Lze předpokládat, že tato dlouhodobá nezaměstnanost bude taktéž tyto osoby demotivovat v případech, kdy mají hradit své vzniklé dluhy. V následující tabulce se podíváme, zda tito lidé své dluhy splácí a jaká je případná výše jejich splátek.

B. 2. - Výše splátek

Výše splátek	Počet resp.	%
0	43	52,4%
100	6	7,3%
200	3	3,7%
300	3	3,7%
500	3	3,7%
600	1	1,2%
700	1	1,2%
730	1	1,2%
800	1	1,2%
1000	1	1,2%
1200	1	1,2%
1500	4	4,9%
2500	1	1,2%
4000	1	1,2%
Neuvehl	12	14,6%
Celkem	82	100,0%

Z tabulky vyplynulo, že více jak polovina respondentů své dluhy neplatí. Ti, kteří splácí své dluhy, je nejčastěji splácí po 100 Kč. Věřitel je sice povinen přijmout jakoukoliv výši splátky, avšak 100,- Kč/měsíčně v mnoha případech nestačí ani na uhrazení případných úroků a tudíž se dluhová situace dané osoby nijak výrazně nemění, nebo se ještě více prohlubuje. Ze zkoumaného vzorku pouze jeden respondent má relativně vysoké měsíční splátky ve výši 4000 Kč/měsíčně. Z hlediska přímé sociální práce je však důležité si uvědomit, že osoby splácející své dluhy, stále ještě považují splácení za morální závazek a na sociálním pracovníkovi je, aby jim v tom poskytl odbornou pomoc a povzbudil je.

B. 3. - Důvod dluhu

Důvod	Sp.zboží	Spl.dluhu	Úhr.nájmu	Na dovolenou	Jiné	Neuvedl	Více důvodů
Počet půjček	42	37	21	16	8	29	153
%	51,2%	45,1%	25,6%	19,5%	9,8%	35,4%	186,6%

Z výzkumu těch, kteří zkonkretizovali své důvody zadlužení, vyplynula skutečnost, že tito lidé si nejčastěji půjčovali na spotřební zboží. Úhrada nájmu stojí až na třetím místě. Lze se domnívat, že lidé bydlící v bytech se zadlužují spotřebním zbožím častěji, než například lidé bydlící na ubytovně proto, že mají své stálé soukromé místo, kde toto zboží mohou mít – na rozdíl od ubytovny, kde jeden pokoj sdílí 2 a více osob, které se obvykle ani neznají a nejsou v žádném příbuzenském poměru. Podklady pro výzkum však bohužel neuvádí, zda se jedná o nájemní byt nebo o byt v osobním vlastnictví. Autorka práce na základě své praxe může konstatovat, že v drtivé většině se u žadatelů dávek hmotné nouze jedná o nájemní byt.

B. 4. - Připojení k internetu

Připojení k internetu	Počet resp.	%
Ano	38	46,3%
Ne	44	53,7%
Celkem	82	100,0%

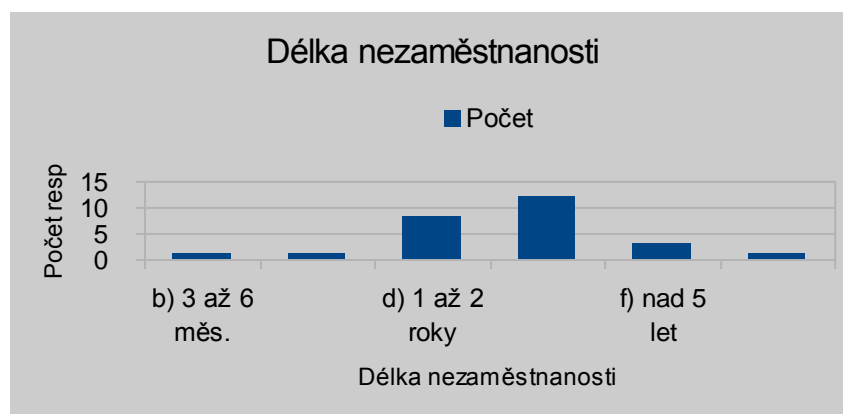

Ačkoliv pro lidi bydlící v bytě by neměl být problém připojení k internetu, u osob, které pobírají dávky hmotné nouze, se opět prokazuje, že většina z nich připojení k internetu nemá. Důvodem může být pro tyto osoby stále ještě vysoká cena počítačů a poměrně vysoké měsíční platby za připojení.

C – Bližší zkoumání situace na ubytovně

C. 1. - Délka nezaměstnanosti

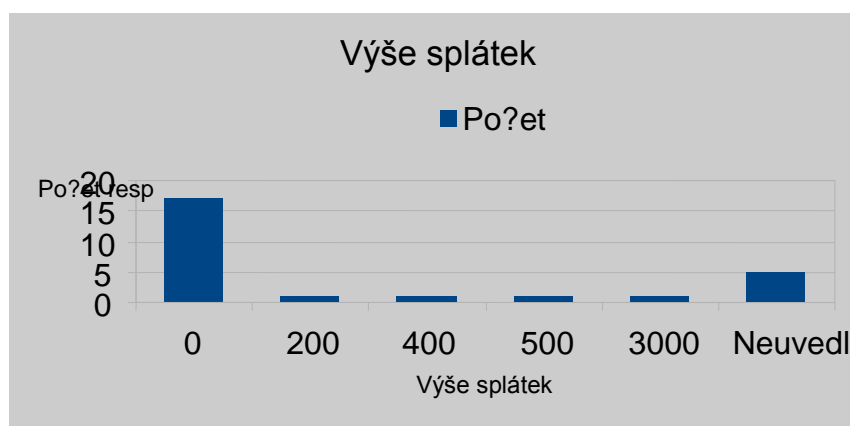
Nezaměstnanost	Počet	%
b) 3 až 6 měs.	1	3,8%
c) 6 až 9 měs.	1	3,8%
d) 1 až 2 roky	8	30,8%
e) 3 až 5 let	12	46,2%
f) nad 5 let	3	11,5%
g) Neuvedl / Neví	1	3,8%
Celkem	26	100,0%

Pouze jednoho člověka žijícího na ubytovně lze považovat za krátkodobě nezaměstnaného. Ostatní respondenty lze již považovat za dlouhodobě nezaměstnané, 15 osob dokonce již za nezaměstnatelné – nezaměstnané více jak 3 roky.

C. 2. - Výše splátek

Výše splátek	Počet resp.	%
0	17	65,4%
200	1	3,8%
400	1	3,8%
500	1	3,8%
3000	1	3,8%
Neuvedl	5	19,2%
Celkem	26	100,0%

Z této tabulky vyplývá zajímavý výsledek, kdy jeden respondent uvedl, že splácí své dluhy dokonce ve výši 3 tis./měsíc. Můžeme se domnívat, že tento respondent má příjem, který odmítá přiznat.

C. 3. - Důvod dluhu

Důvod	Sp.zboží	Spl.dluhu	Úhr.nájmu	Na dovolenou	Jiné	Neuvedl	Více důvodů
Počet půjček	3	4	10	0	17	5	10
%	11,5%	15,4%	38,5%	0,0%	65,4%	19,2%	38,5%

Tito respondenti uvedli, že nejčastěji si půjčili na úhradu nájmu. Autorka se domnívá, že je k tomu vede fakt, že se v případě neuhrazení nájmu na ubytovně okamžitě ocitnou na ulici, bez střechy nad hlavou.

D – Tabulka osob s nejvyšší splátkou, s uvedenou výší dluhu a současným příjmem (4 osoby)

Respondent	Splátka	Dluh	Příjem
1.	2500	100000	7100
2.	2700	20000	15200
3.	3000	Nevím	6780
4.	4000	200000	16580

Ze všech výše získaných informací lze vyvodit předpoklad, že předlužené osoby nejsou dostatečně motivovány svým příjmem ke splácení dluhů. Pouze 4 respondenti ze zkoumaného vzorku přiznali – na lidi pobírající dávky hmotné nouze – až pozoruhodnou výši splátek. Autorka práce se rozhodla zdůraznit v tabulce „D“ tyto čtyři respondenty, kteří se snaží své dluhy platit relativně vysokými splátkami. Lze se domnívat, že motivací ke splácení dluhů u dvou z těchto čtyř respondentů je jejich relativně vysoký přiznaný příjem.

Dva respondenti, kteří mají nízký příjem a přitom splácí v relativně vysoké výši, zase neznají výši svého dluhu nebo jej nemusí považovat za vysoký. Autorka práce se domnívá, že tito respondenti by mohli mít i jiný příjem, který jim umožňuje platit takto vysoké měsíční splátky, avšak tento příjem odmítají přiznat, protože se může jednat o práci na černo (viz kap. 3.1, str. 26).

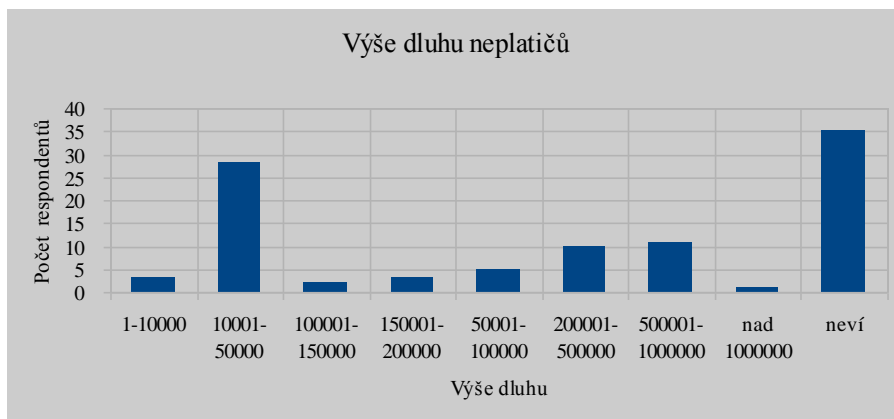
E – Věková skupina 31 – 50 let

Vzhledem k tomu, že tato věková skupina tvoří 80% všech respondentů, po zkoumání můžeme konstatovat, že všechny zjištěné skutečnosti uvedené v základním výzkumu i ve výzkumech A, B, C, odpovídají této skupině. Všechny závěrečné úvahy se vztahují především k této věkové skupině. Pro ilustraci uvádíme tabulku výše dluhu této věkové skupiny.

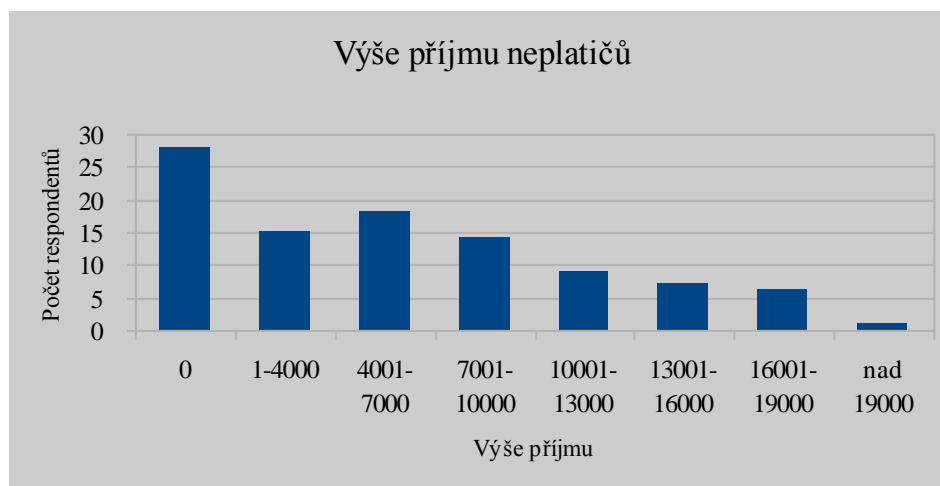
Výše dluhu	Počet resp.	%
0	3	3,8%
1-10000	3	3,8%
10001-50000	16	20,3%
50001-100000	4	5,1%
10001-50000	2	2,5%
150001-200000	2	2,5%
200001-500000	6	7,6%
500001-1000000	7	8,9%
Nad 1000000	1	1,3%
Neví	24	30,4%
Neuvedl	11	13,9%
Celkem	79	100,0%

F – Skupina respondentů, kteří nesplácí své dluhy

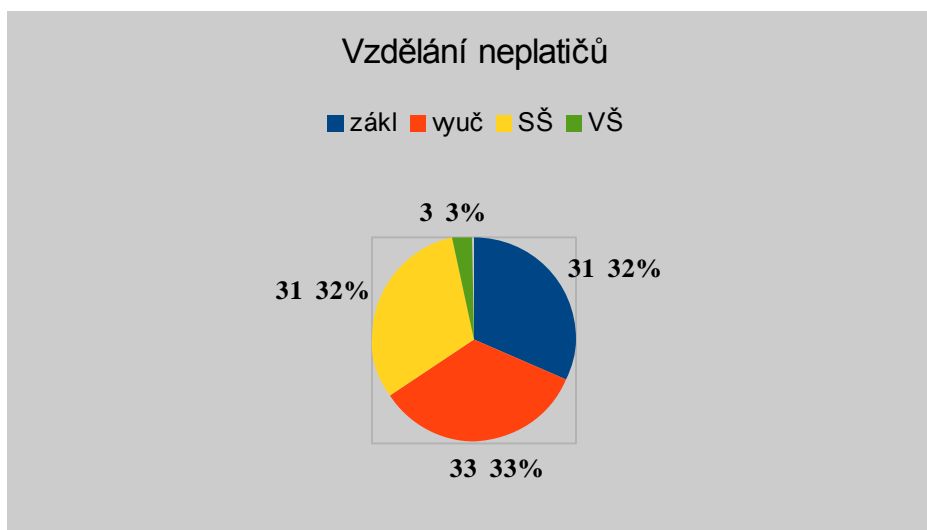
Výzkum skupiny osob, které nesplácí své dluhy, neukázal žádné anomálie oproti základnímu výzkumu, což je dáno tím, že početní % zhruba odpovídá základnímu výzkumu v rozložení respondentů, ať už dle vzdělání, výše příjmu, výše dluhu nebo bydlení. Pro ilustraci uvádíme některé vybrané grafy.

Viz tabulka č. 13 základního výzkumu

Viz tabulka č. 14 základního výzkumu

Viz tabulka č. 2 základního výzkumu

6.3. Shrnutí výzkumu

Z tabulek A. 5., B. 2. a C. 2. vyplynulo, že většina respondentů své finanční závazky nesplácí.

Ti z respondentů, kteří splácí své dluhy, mohou být motivováni výší svého příjmu, obavou z důsledků nesplácení, případně jinými okolnostmi. Tyto osoby se snaží splácet své dluhy ve velmi nízkých splátkách, což bohužel jejich dluhovou situaci nijak výrazně neřeší. Z výzkumu dále vyplynulo, že lidé dlouhodobě nezaměstnaní, si častěji půjčují u nebankovního sektoru. Osoby bydlící v bytech si nejčastěji půjčují na spotřební zboží, na rozdíl od osob, bydlících na ubytovně, které si nejčastěji půjčují na úhradu nájmu.

Více jak polovina zkoumaných osob nemá připojení k internetu, což jim může bránit nejen v efektivním hledání pracovních příležitostí, ale i v přístupu k informacím a vzdělávání se.

Autorka práce považuje skupinu lidí, která je předlužena a zároveň ani nesplácí své dluhy pro společnost za vysoce nebezpečnou a rizikovou. Tato skupina je sociálně nebezpečná proto, že společnost se o ně musí starat, bez ohledu na jejich nezájem, ať už formou státní pomoci, nebo pomoci neziskových organizací. Taková skupina jako celek má asociální chování, ke kterému ovšem mohou mít její jednotliví členové celou řadu nejrůznějších subjektivních důvodů. Zkoumání těchto důvodů by bylo vhodné téma nejen pro sociální pracovníky, sociology, ale i pro psychology a případně další odborníky.

ZÁVĚR

Cílem této práce byl záměr zanalyzovat příčiny předluženosti. V práci je prostor věnovaný i důsledkům, protože uváděné důsledky mohou být v některých případech zároveň příčinou předluženosti. Je ovšem třeba si uvědomit, že pokud se osoba už pohybuje v předluženosti, potom už další předluženost nemůže vzniknout, pouze trvá a dluh se nadále zvyšuje (dluhová spirála). Pokud se ovšem pohybuje jen ve sféře dluhu, ale ještě není předlužena, potom jí předluženost může akutně hrozit. Obě situace poté mohou vést ve svém důsledku až k sociálnímu vyloučení.

Autorka práce shrnuje současná legislativní opatření týkající se dané problematiky. Ve shrnutí pak porovnává některé postupy řešení v ČR se zahraničím (viz kap. 2.5, str. 22).

Výzkum se zaměřil na žadatele dávek hmotné nouze, protože ti mají největší problémy dostat všem svým finančním závazkům a nejspíše se ocitají ve finanční tísní, případně v dluhové pasti. Výzkum se pokusil zmapovat jejich životní úroveň ve vztahu k dluhům.

Bylo zpracováno 123 vzorků, které byly vybrány náhodně a byly zpracovány kvantitativní metodou. Ze zkoumaného vzorku bylo 5 respondentů nekontaktních, nicméně z úředních materiálů šlo vyvodit pohlaví, věk a druh bydlení.

Z výsledku teoretické části a výzkumu lze vyvodit následující.

Za největší problém respondentů lze považovat jejich nezmapování dluhů. Dle tabulky č. 11 téměř 30% neznalo ani výši svých dluhů. Respondenti za dluhy primárně považovali konkrétní půjčky, na dluhy vzniklé například neplacením zdravotního pojištění často zapomínali, na to bylo potřeba se zvlášť dotazovat. V tabulce č. 12 jsou uvedeny subjekty, u kterých měli respondenti nejčastěji dluh.

Za další problém při řešení situace předluženosti lze považovat nízké vzdělání respondentů. Nejvíce respondentů bylo vyučeno bez maturity a druhá největší skupina byla se základním vzděláním – viz tabulka č. 2. Z teoretické části práce vyplývá, že finanční gramotnost přímo souvisí se vzděláním. Nedostatečný přístup k internetu (z výzkumu vyplynulo, že téměř 60% respondentů nemělo připojení k internetu) tyto lidi znevýhodňuje nejen v oblasti hledání práce, ale také v oblasti vzdělávání se – tabulka č. 21. Z výzkumu také vyplynulo, že nejvíce nezaměstnaných bylo v kategorii dlouhodobě nezaměstnaný.

Kvůli nájmu se zadlužila téměř polovina respondentů (45,5%) viz tabulka č. 12.

Za problém, který brání předluženým řešit svou dluhovou situaci, považuje autorka práce již výše zmíněnou nečitelnost dluhů. Výši svých dluhů respondenti uváděli velmi orientačně, ve

28,5 % je nedokázali odhadnout vůbec, viz tabulka č. 11. Více jak polovina lidí své dluhy nesplácí – tabulka č. 15. Autorka na základě své praxe odhaduje, že ti dlužníci, kteří se snaží splácet své dluhy, je v této své sociální skupině splácí s různou frekvencí a v různé výši. Respondenti často uváděli, že v případě splácení by mohli splácet vzhledem ke své současné finanční situaci pouze v max. výši 100 - 200 Kč, což je, vzhledem k výši dluhů, zanedbatelné.

Za velký problém autorka považuje malou motivovanost předlužených žadatelů dávek hmotné nouze, řešit svou dluhovou situaci. Tito žadatelé jsou ve velké míře dlouhodobě nezaměstnaní. Nízký příjem těchto žadatelů již předem předurčuje k tomu, že placení dluhů staví až na poslední místo svých povinností, což lze vyvodit i z výzkumu, tabulka č. 15 a 25.

Tato sociální skupina také nemá možnost jakkoliv svou dluhovou situaci aktuálně řešit a vymanit se z dluhové pasti. Jejich situace je předurčuje k tomu, že nemohou ani využít institutu osobního bankrotu, kde podmínky jeho přijetí jsou velmi přísné a jednou z hlavních podmínek je být zaměstnan. Žádný další institut, který by mohl pomoci této sociální skupině, u nás zatím neexistuje.

Problém předluženosti lidí v hmotné nouzi můžeme považovat za závažnější a hodnější pozornosti, než když se jedná o předluženost lidí, kteří pracují, podnikají a mají nějaký svůj majetek. Ti mohou v krajním případě využít institutu osobního bankrotu, nebo svůj osobní majetek prodat. Lidé v hmotné nouzi mají šanci na vymanění se z dluhové pasti velmi malou. Pokud jsou navíc dlouhodobě nezaměstnaní, nevlastní už ani žádný cenný movitý majetek, jehož prodejem by mohli svou situaci zlepšit. Tito lidé navíc spadají již do kategorie nezaměstnatelných.

Z výzkumu vyplynulo, že ačkoliv většina respondentů nesplácí své dluhy, nachází se mezi nimi i tací, co je splácí v neobvykle vysoké výši vzhledem k ostatním. Lze se domnívat, že se může jednat o motivaci relativně vysokého příjmu respondenta, nebo se může jednat o fakt, že respondentovi se dluh nezdá tak vysoký, anebo může mít respondent i jiný příjem než ten, který je ochoten oficiálně přiznat. Je otázkou, co je pro společnost prospěšnější, respektive co je menší zlo: zda člověk, který se snaží splácet své dluhy, byť část jeho neoficiálních příjmů může pocházet i z nelegálních zdrojů (což je ale špatně dokazatelné), nebo člověk, který své dluhy nijak nehradí, případně způsobuje další. Autorka práce se domnívá, že pro sociálního pracovníka by mohlo být dilematem tuto otázku rozhodnout.

V našich zemích sice existuje institut osobního bankrotu, který však není určen pro tuto sociální skupinu.

Autorka této práce doporučuje v obecnosti zavést - alespoň pro částečnou nápravu stávající situace předlužených osob - následující řešení:

- Zavedení možnosti institutu oddlužení nízkopříjmových nebo bezpříjmových skupin obyvatel např. v rámci insolvenčního zákona. Vycházet by se mohlo ze zahraničních zkušeností např. Velké Británie. Současná právní úprava neumožňuje oddlužení této sociální skupiny. Je však otázkou, jak by daná možnost ošetřovala zneužití např. před tím, že by se jednou oddlužený dlužník začal znovu nezodpovědně zadlužovat s tím, že mu další dluhy budou opět odpuštěny. Takovému jednání by se zřejmě dalo zabránit např. tak, že by k takovému oddlužení mohlo dojít u jednoho každého předluženého pouze jedenkrát.
- Dále zavést ještě důslednější kontrolu možnosti splácet danou půjčku ze strany bankovních a nebankovních sektorů. Zároveň ošetřit i postih za nedůslednou kontrolu bonity a za poskytnutí půjčky nebonitnímu klientovi.
- Uzákonit licencování dluhových poradců, které je postavené na zkušenostech západních zemí (viz kap. 1.5, str. 16). Tím by se dalo předejít zneužívání lidí s nejnižší finanční gramotností. Dalším řešením by bylo zavedení podobného institutu jako ve Francii, (viz kap. 1.2, str. 14), který jsme zmínili v teoretické části.
- Zvýšit a zintenzivnit přístup k finanční gramotnosti pro nízkopříjmovou nebo bezpříjmovou sociální skupinu. Pokud jsou vzdělávací programy zaměřené na tuto cílovou skupinu, jsou málo propagované. Tyto programy nepropaguje ani Úřad práce a tato cílová skupina se k informacím špatně dostává. To může být způsobeno i například tím, že nemají přímo připojení k internetu – viz tabulka č. 22 – kdy připojení k internetu neměla více jak polovina respondentů.
- Oficiálně zařadit předluženost mezi sociální události, neboť se jedná o společensky závažné a uznané riziko, protože sociálně ohrožuje člověka a jeho řešení vyžaduje společenskou ochranu, čímž naplňuje znaky sociální události¹⁵⁸. Předluženost se úzce pojí s dalšími sociálními událostmi, kterými jsou události spojené se ztrátou zdraví, ztrátou zaměstnání, s rodinou, se stářím, s chudobou a ztrátou sociálních vazeb (sociální dezintegrací).

Autorka práce si uvědomuje, že výše navrhovaná řešení nejsou vyčerpávající nebo konečná, ale že mnohé bude záviset na dalších zjištěních a závěrech třetích subjektů, ať už

¹⁵⁸

O sociálních událostech blíže Tomeš 2010, Úvod do teorie a metodologie sociální politiky

fyzických nebo právnických. Nicméně má za to, že tato řešení pomohou zmírnit předluženost nízkopříjmových nebo bezpříjmových osob, přičemž mohou dalece překračovat hranice této sociální skupiny.

RESUMÉ

Rigorózní práce „Sociálně-politická analýza příčin zadluženosti občanů“ se věnuje otázce vzniku situace, ve které člověk není schopen dostát všem svým finančním závazkům, což vede v konečném důsledku až k sociálnímu vyloučení. Práce zachycuje nejpodstatnější příčiny vzniku takové situace, kterými jsou ztráta zdrojů, závislosti, finanční negramotnost, špatné zdraví, nevzdělanost.

Práce upozorňuje, že otázce předluženosti se věnují i vyspělé evropské země a nastiňuje možnosti řešení, které vybrané země používají, se zaměřením především na poradenskou činnost.

V našem prostředí pak v jednotlivých kapitolách upozorňuje na legislativní rámec, který příčiny a důsledky předluženosti vymezuje.

Práce ukazuje, že příčiny a důsledky jsou vzájemně úzce provázané, a pokud chce společnost předcházet předlužování a následně sociálnímu vyloučení svých občanů, musí jim věnovat zvýšenou pozornost.

Nutností je důsledné dodržování legislativy všemi aktéry zúčastněnými na řešení dané situace, v některých případech vytvořit novou legislativu nebo stávající pozměnit. Důležitá je tvorba nových programů určených nejen ke vzdělávání občanů a pomoci, ale především k prevenci, protože předcházení je ve všech aspektech lidského života účinnější a hospodárnější než následná pomoc a opečovávání.

SUMMARY

The thesis “Socio-political analysis of the causes of indebtedness of citizens” deals with situations in which a person is no longer capable of meeting his or her financial commitments, which ultimately leads to social exclusion. The thesis maps the fundamental causes of such situations, including the loss of income, addictions, financial illiteracy, poor health, and lack of education.

The thesis points out that the issue of over-indebtedness is also a subject of study in advanced European countries and presents possible solutions applied by selected countries, namely in the area of counselling activities.

Individual chapters of the thesis also point out the domestic legislative framework which deals with the causes and consequences of over-indebtedness.

The thesis shows that the causes and consequences are closely interconnected, and if society wishes to prevent the over-indebtedness and resulting social exclusion of its citizens, it has to devote an elevated level of attention to this issue.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ODBORNÝCH PRAMENŮ

KNIŽNÍ ZDROJE

- BARNARDOVÁ M. *Drogová závislost a rodina*. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-386-8.
- Bartesová G., Sociální analýza zadlužených na Praze3, Žižkov, bakalářská práce Univerzita Karlova, 2012, s. 41
- HAYES N., *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-283-6.
- HELLER J., Pecinová O., *Pavučina závislosti*. Praha: Togga, 2011, ISBN 978-80-87258-62-0
- HORÁKOVÁ Š., „Komparace systémů řešení otázky předlužení jednotlivců ve vybraných zemích“, diplomová práce 2009/2010
- HRADECKÁ, V. a HRADECKÝ I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.
- HUBÁLEK M., KŘÍSTEK A., ZAMBOJ L., *Manuál pro sociální pracovníky v oblasti insolvence*. Poradna pro občanství/občanská a lidská práva, 2011. ISBN 978-80-254-9535-3.
- HŮLOVÁ K., Dluhové poradenství, Předlužení. in MATOUŠEK, O. et al. *Encyklopedie sociální práce*. 2013. vyd. Praha: Portál, 2013, 453, 337. ISBN 978-80-262-0366-7.
- HYMPL J., CECHL P., *Hejno bílých vran aneb Když opustíte děčák*. Praha: Maxdorf, 2013, ISBN 978-80-7345-371-8
- KITZMAN U. Cooperation between NGO Volkshilfe Wien (People's Aid Vienna) and the Municipality of Vienna. in *The first international conference on homelessness in Prague 2008*, Praha: Městské centrum sociálních služeb a prevence. ISBN 978-80-254-2743-9
- KIYOSAKI R., Miluji své kreditní karty in SUTTON G., *Jak se zbavit dluhů*. Praha: Pragma, 2010. ISBN 978-80-7349-129-1
- KODYMOVÁ P., KOLÁČKOVÁ J., Sociální práce s nezaměstnanými, in Matoušek O. et kol., *Sociální práce v praxi*, s. 299-312, Praha: Portál 2005. ISBN 80-7367-002-X
- KOL. AUTORŮ, *Aktuální otazníky fenoménu bezdomovectví*. Brno: CSS, 2010. ISBN 978-80-254-9015-0
- KOL. AUTORŮ, *Návrh udržitelného rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2348-8
- KOL. AUTORŮ, *Summary from a Seminar on homelessness in Europe*, Praha: Naděje 1998, ISBN 80-902292-5-5
- KOLDINSKÁ K., Oddlužení a majetkové poměry dlužníka in AUT. KOL., *Zadlužení fenomén současnosti*, Praha: Soukromá vysoká škola ekonomických studií 2012. s. 243, ISBN 978-80-86744-92-6
- KOLDINSKÁ K., *Sociální právo*, Praha: C.H.Beck 2007. ISBN 978-80-7179-620-6
- KIYOSAKI R., Miluji své kreditní karty, in Sutton G.: *Jak se zbavit dluhů*, Praha: Pragma 2010. s. 12, ISBN 978-80-7349-129-1
- MAREK J., STRNAD A., HOTOVCOVÁ L., *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1
- MAREŠ P., *Nezaměstnanost jako sociální problém*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-86429-08-3
- MATOUŠEK O., *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0
- NEŠPOR K., CSÉMY L., *Alkohol, drogy a vaše děti*. Praha: BESIP, 1994 bez ISBN

- NEŠPOR K. a kol, *Jak překonat hazard*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0009-3
- PAVELKOVÁ J., *Problematika lidí v nouzi*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2007. ISBN 978-80-7290-338-2
- PRUDKÝ L., ŠMÍDOVÁ M., *Kudy ke dnu*, Praha: Socioklub, 2010. ISBN 978-80-86140-68-1
- PRUNNER P., *Psychologie gamblerství aneb Sázka na štěstí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, ISBN 978-80-7380-074-1
- SIROVÁTKA T., Dále trvající nezaměstnanost a chudoba u nás in MAREŠ P., *O chudobě v české a slovenské společnosti*, s. 73, Brno: Masarykova univerzita, 1995, ISBN 80-210-1245-5
- TOMEŠ I., *Obory sociální politiky*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-868-5
- TOMEŠ I., *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3

INTERNETOVÉ ZDROJE

- Agentura pro sociální začleňování [online]. [cit. 2013-02-22]. Dostupné z www.socialni-zaclenovani.cz
- Akcční plán problematiky bezdomovectví hl.m.Prahy pro období 2006-2013 [online]. [cit. 2012-10-15]. Dostupné z: http://socialni.praha.eu/jnp/cz/aktuality/akcni_plan_problematiky_bezdomovectvi_aktualita.html
- Aliance proti dluhům, [online]. [cit. 2014-08-15]. Dostupné z <http://www.rozvojprogramu.cz/aliance-proti-dluhum>
- ARAD systém časových řad [online], Česká národní banka, [online]. [cit. 2015-02-17]. Dostupné z http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.VYSTUP?p_period=12&p_sort=2&p_des=50&p_sesuid=1538&p_uka=1%2C2%2C3&p_strid=AAD&p_od=200501&p_do=201412&p_lang=CS&p_format=4&p_decsep=%2C
- Zpráva o finanční stabilitě 2013/2014, [online]. [cit. 2015-02-17] dostupné z [http://www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/fs_2013-2014/index.html](http://www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/fs_2013-2014/index.htmlhttp://www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/fs_2013-2014/index.html)
- Boleslavský deník. [online]. [cit. 2015-01-1]. Dostupné z http://boleslavsky.denik.cz/zpravy_region/na-deti-z-detskych-domovu-ceka-nebezpeci-treba-pujcky-20141022.html
- Citizen Advice [online]. [cit. 2012-08-15] Dostupné z <http://www.citizensadvice.org.uk/>
- časopis Sociální práce, [online]. [cit. 2014-04-04] dostupné z <http://www.socialniprace.cz/index.php?sekce=9&clanek=91>
- ČSÚ, [online]. [cit. 2015-01-31]. Dostupné z <http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?voa=tabulka&cislatab=PRA0020UU&vo=tabulka>
- Databáze Eurostatu, [online]. [cit. 2015-01-15] dostupné z http://apl.czso.cz/pll/eutab/html.h?ptabkod=t2020_53
- Dejme dětem šanci, Tisková zpráva ze 7. srpna 2014, [online]. [cit. 2015-01-1]. Dostupné z <http://www.dejmedetemsansci.cz/files/2733.file>
- Dětský domov Dolní Počernice, [online]. [cit. 2015-01-1]. Dostupné z <http://www.domovpocernice.cz/>
- Dvě tváře alkoholu – Odvrácená tvář., [online]. [cit. 2014-12-31]. Dostupné z <http://www.tribune.cz/clanek/14365>
- Důvody zadlužení, [online]. [cit. 2015-01-13]. Dostupné z <http://www.mesec.cz/clanky/duvody-zadluzeni-lide-precenuji-sve-schopnosti/>

Together and Across Bulletin [online]. [cit.2012-08-15]. Dostupné z https://www.google.cz/?gfe_rd=cr&ei=-BUxVI7OFcmk8weN4oCIAw&gws_rd=ssl#q=together+and+across+příčiny+vzniku+předluženosti

Debt Relief Orders [online]. [cit. 2012-08-15]. Dostupné z http://www.adviceguide.org.uk/england/debt_e/debt_help_with_debt_e/debt_debt_relief_orders.htm

Celopopulační studie užívání návykových látek (výzkumná zpráva) [online]. [cit. 2014-12-31]. Dostupné z http://www.drogy-info.cz/index.php/publikace/navykove_latky/vyzkumne_zpravy/celopopulacni_studie_uzivani_navykovych_latek_vyzkumna_zprava

Člověk v tísni. [online]. [cit.2012-09-13]. Dostupné z <http://www.clovekvtisni.cz/cs/socialni-prace/dluhy-1>

Evropa 2020, [online]. [cit. 2015-01-15] dostupné z http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/index_cs.htm

Finanční gramotnost v ČR, [online]. [cit. 2015-01-13]. Dostupné z <http://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/odborne-studie-a-vyzkumy/2012/vyzkumy-k-financni-gramotnosti-9406>

Finanční noviny: „Sociální bydlení by mohli mít ti, jimž by úřad uznal bytovou nouzi“ [online]. [cit. 2013-03-02]. Dostupné z: <http://www.financninoviny.cz/zpravy/socialni-bydleni-by-mohli-mit-ti-jimz-by-urad-uznal-bytovou-nouzi/898096>

Hazardní hraní v České republice a jeho dopady, [online]. [cit. 2014-12-29]. Dostupné z <http://www.uhpcr.cz/priloha/4cb0d6cba447a/hazardni-hrani-v-ceske-republice-a-jeho-dopady-53f5e59c6cc27.pdf>

Kalina K. a kol. Drogy a drogové závislosti. [online]. [cit. 2014-12-31]. Dostupné z http://www.drogy-info.cz/pdf/drogy_a_drog_zavislosti_dil1.pdf

Katolický týdeník: Bezdomovectví a hodnotová krize. [online]. [cit. 2015-01-16]. Dostupné z <http://www.katydz.cz/clanky/bezdomovectvi-a-hodnotova-krize.html>

Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020, [cit. 2015-01-16]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16893/bezdomovectvi.pdf>

Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice, [online]. [cit. 2015-01-16]. Dostupné z <http://www.bezdomovectvi.info/cs/prvni-stanovisko-poroty-po-konferenci/>

Rubikon Centrum [online]. [cit. 2012-08-15]. Dostupné z <http://www.rubikoncentrum.cz/>

Mgr. Jana Říhová: Evropský rok 2010, Česká správa sociálního zabezpečení, [online]. [cit. 2015-01-17]. Dostupné z <http://www.cssz.cz/cz/casopis-narodni-pojisteni/archiv-vydanych-cisel/clanky/2010-2-mgr-jana-rihova-evropsky-rok-2010.htm>

Ministerstvo průmyslu a obchodu. [online]. [cit. 2012-09-13]. Dostupné z <http://www.mpo.cz/dokument127471.html>

Ministryně Marksová představuje své priority, [online]. [cit. 2014-04-04] dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/17466>

MMR: Zákon o sociálním bydlení nebude [online]. [cit. 2013-02-22]. Dostupné z: <http://www.mmr.cz>

MMR ČR a jeho role v politice sociálního bydlení [online]. [cit. 2014-04-28]. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/cs/Ministerstvo/Ministerstvo/Pro-media/Tiskove-zpravy/2013/MMR-CR-a-jeho-role-v-politice-socialniho-bydleni>

Národní strategie finančního vzdělávání, [online]. [cit. 2015-01-11]. Dostupné z www.mfcr.cz

Nemocenské pojištění, Portál veřejné správy, [online]. [cit. 2014-12-12]. Dostupné z <http://portal.gov.cz/portal/obcan/situace/191/193/4547.html>

Odborníci se shodují: finanční gramotnost musí být součástí výuky na školách, [online]. [cit. 2015-01-12]. Dostupné z <http://www.tvrtm.cz/odbornici-se-shoduji-financni-gramotnost-musi-byt-soucasti-vyuky-na-skolach-clanek-8082.html>

Otevřený dopis, [online]. [cit. 2013-02-22]. Dostupné z: http://www.academia.edu/3155752/Otevreny_dopis_akademickych_a_vyzkumnych_pracovist_asociaci_a_organizaci_ministrum_MMR_a_MPSV

Podpora dostupnosti bydlení pro lidi akutně ohrožené soc. vyloučením. [online]. [cit. 2014-04-04]. Dostupné z <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/dokumenty-k-oblasti-bydleni/podpora-dostupnosti-bydleni-pro-lidi-akutne-ohrozene-soc-vyl-sociologicky-ustav-av-cr-2010/download>

Sociologický ústav AV ČR, [online]. [cit. 2014-04-04]. Dostupné z <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/dokumenty-k-oblasti-bydleni/podpora-dostupnosti-bydleni-pro-lidi-akutne-ohrozene-soc-vyl-sociologicky-ustav-av-cr-2010/download>

Tisková zpráva 3/10/2014. [online]. [cit. 2014-10-20]. Dostupné z <http://www.crif.cz/Novinky/Novinky/Pages/Pocet-firemnych-bankrotu-se-v-zari-zvysil-na-108-bankrotu-zivnostniku-naopak-ubylo-zbankrotovalo-jich-684.aspx>

Vysílání Českého rozhlasu ze dne 14.02.2013 : „Neřešené sociální bydlení-časovaná bomba?“ [online]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/cro6/typ/ zprava/neresene-socialni-bydleni-casovana-bomba--1175537>

World Health Organization; UNICEF; UN System Standing Committee on Nutrition (2006). WHO, UNICEF, and SCN informal consultation on community-based management of severe malnutrition in children – SCN Nutrition Policy Paper No. 21. [online]. [cit. 2015-01-13] Dostupné z: http://www.who.int/child_adolescent_health/documents/fnb_v27n3_suppl/en/index.html

Operační program Zaměstnanost, [online]. [cit. 2016-02-08] dostupné z: <http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Fondy-EU/2014-2020/Operacni-programy/OP-Zamestnanost>

Analýza sociálně vyloučených lokalit [online]. [cit. 2016-02-08] dostupné z <http://www.gac.cz/>

Národní Operační programy, [online]. [cit. 2016-02-22]. dostupné z: <http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Fondy-EU/2014-2020/Operacni-programy>

Národní program reforem 2014 [online]. [cit. 2015-10-08] dostupné z <http://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/aktualne/NPR-2014.pdf>

Národní program reforem 2015 [online]. [cit. 2015-02-08] dostupné z http://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/aktualne/NPR-2015_CS.pdf

Strategie sociálního začleňování 2014-2020, s.64 [online]. [cit. 2016-02-29] dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/17081>

Evropské strukturální a investiční fondy, [online]. [cit. 2016-02-22]. dostupné z: <http://www.strukturalni-fondy.cz/>

Regionální politika [online]. [cit. 2016-02-26] dostupné z: http://ec.europa.eu/regional_policy/cs/newsroom/news/2015/03/european-regional-development-fund-turns-40

Evropská unie, Historie Evropské unie, [online]. [cit. 2016-02-26] dostupné z: http://europa.eu/about-eu/eu-history/1960-1969/1960/index_cs.htm

České sociální podnikání [online]. [cit. 2016-02-27] dostupné z http://www.ceske-socialni-podnikani.cz/images/pdf/Infografika_socialni_podniky_2015.pdf

Analýza sociálně vyloučených lokalit [online]. [cit. 2016-02-08] dostupné z <http://www.gac.cz/>

Operační program potravinové a materiální pomoci [online]. [cit. 2016-02-08] dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/19256/OP_11_12_2014_final.pdf

Dokumenty evropského společenství [online]. [cit. 2016-02-26] dostupné z: <http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Fondy-EU/Programy-2004-2006/Fond-soudrznosti/Dokumenty/Dokumenty-Evropskeho-spolecenstvi>

Fakta a čísla o Evropské unii, [online]. [cit. 2016-02-22] dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/cs/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.1.4.html

Česká advokátní komora. [online]. [cit. 2016-03-13]. Dostupné z <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=2617>

Exekutorská komora. [online]. [cit. 2016-03-13]. Dostupné z <http://ekcr.cz/1/poradny/29-bezplatne-pravni-poradny?w=>

Zemědělství, [online]. [cit. 2016-02-22] dostupné z: <http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/roslinne-komodity/ovoce-a-zelenina/sot-ovoce-a-zelenina/narizeni-rady-2005-1290.html>

Úřední věstník Evropské unie, [online]. [cit. 2016-02-22] dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:406:0001:0006:CS:PDF>

Insolvenční zákon č. 182/2006 o úpadku a způsobech jeho řešení, [online]. [cit. 2016-02-22] dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/insolvenzni-zakon/cast-2-hlava-1>

Insolvenční zákon č. 182/2006 o úpadku a způsobech jeho řešení, [online]. [cit. 2016-02-22] dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/insolvenzni-zakon/cast-2-hlava-2>

Zoulík F., Vývoj insolvenčního řízení, [online]. [cit. 2016-03-18] dostupné z: <http://www.pravnickeforum.cz/archiv/dokument/doc-d8554v11354-vyvoj-insolvencnich-rizeni/>

Žižlavský M.: Aktuální stav připravované novely insolvenčního zákona, [online]. [cit. 2016-03-18] dostupné z: <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=15353>

LEGISLATIVNÍ ZDROJE

Rozsudek Krajského soudu v Brně 62 Af 78/2013

Zákon č. 182/2006 Sb., Insolvenční zákon

Zákon 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 202/1990 Sb., o loteriích a jiných podobných hrách

Zákon 200/1990 Sb., o přestupcích

Zákon 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami

Zákon 120/1962 Sb., o boji proti alkoholismu

Zákon 37/1989 Sb., o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi

Zákon č. 202/2012 Sb. o mediaci

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 216/1994 Sb. o rozhodčím řízení a výkonu rozhodčích nálezů

Zákon č. 120/2001 Sb., zákon o soudních exekutorech
zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
Zákon 86/1922 Sb.
Zákon 87/1948 Sb.